

PÕLLUMAJANDUS JA MAAELU ARENG

Ülevaade 2002

Tallinn 2002

Ülevaade 2002

annab ülevaate põllumajanduse, toiduainetööstuse ja maaelu olukorrast ning arengust.

Täiendavat infot saab Põllumajandusministeeriumi infopunktist telefonil 625 6238 ja internetist koduleheküljelt aadressil <http://www.agri.ee>

Autorid

1. peatükk: põllumajandusosakonna spetsialistid, Ain Kendra, Mati Tõnismäe
2. peatükk: Tiina Saron, Piret Hein, Ene Maadvere, Ave Schank, Liina Org, Hannes Ulmas, Katrin Karolin
3. peatükk: Kairi Ringo, Pille Tammemägi, Martin Minjajev
4. peatükk: Ene Maadvere, Tauno Lukas
5. peatükk: Andres Jagor, Tõnu Taat, Kristine Hindriks, Hanna Tamsalu, Õne-Mare Sagur, Maris Sägi

Lisad: Marika Kongas, Hanna Tammsalu

Koostaja: Ants Laansalu

Toimetaja: Kaja Prügi

Käesoleva ülevaate on koostanud Põllumajandusministeerium
© Põllumajandusministeerium, 2002

Sisukord

Eessõna

1. Põllumajandus

1.1.	Põllumajanduse üldolukord	5
1.2.	Taimakasvatus	10
1.3.	Loomakasvatus	19
1.4.	Majanduslikud tulemused	28
1.5.	Toetus põllumajandustootjatele	35
1.6.	Maaparandus ja infrastruktuuri arendamine 2001. a	45

2. Toiduainetööstus

2.1.	Toiduainetööstuse struktuur	49
2.2.	Piimatööstus	56
2.3.	Lihatööstus	68
2.4.	Kalatööstus	81
2.5.	Pagaritööstus	89
2.6.	Alkoholitööstus	92

3. Veterinaartegevus, toiduohutus ja järelevalve

3.1.	Toiduseaduse rakendusaktid	97
3.2.	Toiduohutuse järelevalve	100
3.3.	Loomatervishoid	102
3.4.	Loomakaitse tegevusest	104

4. Põllumajandussaaduste turg ja kaubandus

4.1.	Hindade areng	106
4.2.	Põllumajandussaaduste eksport ja import	107
4.3.	Tarbijate ostueelistused	110
4.4.	Majandussuhted Maailma Kaubandusorganisatsiooniga	112
4.5.	Vabakaubanduslepingud	116

5. Maaelu areng

5.1.	Maaettevõtluse lühiülevaade	126
5.2.	Maapiirkondade tööhõivest	129
5.3.	Ühistegevusest maal	133
5.4.	Kalapüük ja kalakasvatus	136
5.5.	Maaturism	140
5.6.	Põllumajanduslik kutseharidus	145
5.7.	Nõuandetegevus	147
5.8.	Põllumajandusteaduste olukord	151
5.9.	Põllumajandusmuuseumide tegevus	154

Lisad

Austatud lugeja,

läinud 2001. aasta oli meie põllumajandusele edukas. Põllumeeste sissetulekud kasvasid ja see sisendas usku tulevikku. Soodne konjunktuur põllumajandussaaduste ja toiduainete maailmaturul pakkus avatud majandusega Eestile soodsaid võimalusi.

Paljudele näis, et majanduskeskkond püsib stabiilsena ja perspektiiv põllumajandusliku ettevõtluse arenguks on selge.

Avatud majandus ei paku ainult hüvesid, vaid ka suuremaid riske. Olukord toiduainete maailmaturul on muutunud ning teeb põllumehe murelikuks: peamiste põllumajandussaaduste – piima ja sealihha hind on langenud ning see mõjutab vahetult ka meie siseturgu.

Turu olukorrale vaatamata peame suutma hoida põllumajandusettevõtjate arenguvõimalusi. Käesoleva aasta tulemused on eriti olulised selle poolest, et oleme Euroopa Liitu astumise lõpusirgel ja meie seniste tulemuste alusel määratakse paljudeks aastateks esmatähtsad majandustingimused.

Euroopa Liidu maksujõuline turg tagab põllumehele stabiilsuse ja soodsamad hinnad.

Majanduslikul kindlusel on hind, mida tuleb maksta nii vanadel kui ka uutel liikmesriikidel: see on tootmise osaline piiramine. Samas tagab Euroopa Liitu minek vabanemise Eesti põllumehe huve mitteametavate välislepingutest.

Me peame tegema jõupingutusi investeringute suurendamiseks, mis tagavad nii suurtootmise efektiivsuse kui ka väike- ja keskmise tootja jätkusuutlikkuse. Senisest suuremaid võimalusi väiketootjate majapidamiste arenguks pakuvad Euroopa Liidu abiprogrammid.

Efektiivne põllumajandus ei loo uusi töökohti, vaid vastupidi – vabastab tööjõudu. Euroopa Liidu struktuurifondid pakuvad suuri võimalusi tegevuse mitmekesistamiseks maal. Peame suutma ümber hinnata senised arusaamad, mille kohaselt kogu maaelu samastati ainult põllumajandusega. Uute tegevusalade loomine maal nõuab peale hoiakute muutmise ka uusi oskusi ja teadmisi.

Paraku on viimastel aastatel meie kutseõppeasutustes saanud hariduse tunduvalt vähem noori, kui lahkub vanu töömehi pensionile.

Peana oma tegevuse prioriteediks koos Haridusministeeriumiga teaduse ja põllumajandusliku kutsehariduse edendamist. Maale peab jätkuma haritud inimesi, kes suudavad rakendada uusi tehnoloogiaid ning põllumajandust ja maaettevõtlust edasi viia.

Alates 2002. aastast rakendatakse Eesti põllumajanduses ulatuslik keskkonnaprogramm, mis on üks Euroopa Liidu prioriteetidest. Programmi elluviimine annab meile uusi eelkogemusi liidu struktuurifondide kasutamiseks ning eelduste loomiseks maapiirkondade tasakaalustatud arenguks.

Põllumajandusminister
Jaanus Marrandi

1. Põllumajandus

1.1. Põllumajanduse üldolukord

Põllumajandus on oluline majandussektor, mis tagab elanikkonna kodumaiste toiduainetega varustamise, maapiirkondade tööhõive ja maastikukujunduse. 1990. aastate algul muutus järsult Eesti põllumajanduspoliitika: kõrgelt subsideeritud põllumajandus- tootmiselt vaba hinnakujundusega sama hästi kui toetuseta tootmisele. Selle tagajärjel on vähenenud sektori tööhõive ning põllumajandussaaduste lisandväärtuse osatähtsus sisemajanduse koguproduktis (SKP) (tabel 1). Seoses põllumajandusettevõtete struktuurimuutuste ja ümberorienteerumisega uues majandusruumis on ligi 25% põllumaast jäänud kasutusest ajutiselt kõrvale. Põllumajanduse osatähtsus SKPs ja tööhõives on lähedased arenenud riikide vastavatele näitajatele.

Tabel 1. Põllumajanduse osatähtsus SKPs ja tööhõives 1996–2000

	1996	1997	1998	1999	2000
Põllumajanduse ja jahinduse lisandväärtus jooksevhindades mln kr	2722,6	2779,5	2810,0	2584,2	2784,1
Osatähtsus SKPs %	5,8	4,9	4,3	3,7	3,6
Põllumajanduse ja jahinduse lisandväärtus 1995. a püsivhindades mln kr	2079,9	2025,1	1930,1	1778,7	1748,1
Hõivatud põllumajanduses ja jahinduses tuh	52,1	44,8	43,5	38,2	31,5
Tööhõive %	8,1	6,9	6,9	6,2	5,2

Allikas: ESA

Eesti Statistikaameti (ESA) 2000. a väljaande järgi oli põllumajanduses ja jahinduses 2000. a hõivatud 31 500 ja 1992. a 114 600 töötajat. ESA 1994. a väljaande järgi aga 1992. a 85 229 töötajat. Vastuse 2000. ja 1994. a avaldatud andmete vastuolu kohta leiame ENSV Statistika Keskvalitsuse 1987. a kogumikus esitatud põllumajanduse tööhõive analüüsist, millest selgub, et 1985. a oli põllumajanduses rakendatud

139 300 töötajat, sellest põllumajanduslikus tootmises 97 000 (sovhoosides 50 700 ja kolhoosides 46 300) töötajat. Põllumajandustootmisest ei võtnud osa 42 300 endist majandite töötajat, sh 24 300 töövõimetut kolhoosi liiget, 5400 sovhooside palgal olevat lasteade, kommunaalmajanduse, sööklate jt teenindusasutuste töötajat. Analogia põhjal oli ka kolhoosides (andmed puuduvad) eelnimetatud sektorites sama palju töötajaid. Tõenäoliselt sisaldab 2000. a avaldatud põllumajanduse tööhõive näitaja teenindavasse sektorisse kuuluvaid töötajaid ning töövõimetuid kolhoosi liikmeid. (Vt Ülevaade 2000/2001. Põllumajandus ja maaelu areng, Põllumajandusministeerium, Tallinn 2001, lk 7.)

Tagamaks rahvamajanduse arvepidamise statistika võrreldavust, hakkas Statistikaamet alates 1992. a juurutama rahvusvahelisel tasandil välja töötatud rahvamajanduse arvepidamise süsteemi SNA 93 ja alates 1996. a ESA 95. Enne seda kasutati Nõukogude Liidu rahvamajandusbilansside süsteemi MPS.

Rahvamajanduse arvepidamise süsteem kirjeldab komplekselt riigi rahvamajanduse makronäitajate kujunemist, kus põhiliseks majandusnäitajaks on SKP.

MPSi puuduseks oli piiratud lähenemine rahvamajandusele, mis väljendus teenuste ebatäielikus hõlmatuses: ei arvestatud turuväliseid mitteainelisi teenuseid, nagu riigi üldjuhtimine, riigikaitse, haridus, tervishoid, sotsiaalkindlustus ja -hooldus, elamu- ja kommunaalmajandus, puhkemajandus, kultuuriteenused jne. MPSs ei eristatud riigi sisemajanduse ja rahvusliku majanduse mõisteid, kasutati teistsugust rahvamajanduse struktureerimist sektoriteks, majanduse harulist jaotust ning toodete ja teenuste klassifikatsioone, teistmoodi läheneti tehingutele, tuludele, kuludele ja säästudele ning aktiveeridele. Teistsugune oli kapitali arvestus (näiteks arvutati amortisatsiooni soetamismaksumuse alusel, SNAs aga taastamismaksumuses) ning raamatupidamissüsteem.

Maaressurss, maakasutus ja põllumajandustootmise struktuur

1. jaanuari 2001 seisuga oli Eestis 1 433 000 ha põllumajandusmaad, 2 015 000 ha metsamaad ja vee all oli 283 000 ha. Põllumajandusmaast oli põllumaad 1 120 000 ha ja looduslikku rohumaad 299 000 ha. Esialgsetel andmetel oli põllukultuuride kasvupind 2001. a 745 000 ha, kesa 33 000 ha ja kasutamata põllumaa 341 000 ha.

15.–29. juulini 2001 läbi viidud põllumajandusloenduse esialgsetel andmetel oli Eestis 85 300 põllumajanduslikku majapidamist ja 176 400 kodumajapidamist. Nende valduses oli 1 747 000 ha maad, millest 1 715 000 ha (98,1%) kuulus majapidamistele ja 32 000 ha kodumajapidamistele. Põllumajandusliku majapidamise keskmine suurus oli 20,1 ha ning kodumajapidamistel 0,18 ha. Kasutatavat põllumaad oli 891 000 ha, millest majapidamistele kuulus 98,4% ja kodumajapidamistele 1,6%.

Põllumajanduslikuks majapidamiseks loetakse tootmisüksust, kus on vähemalt üks hektar põllumajandus- või metsamaad, vähemalt 0,3 ha kalatiike või kus toodetakse

põllumajandussaadusi peamiselt müügiks (olenemata maa või kalatiigi suuruselt).

Põllumajanduse kogutoodang oli 2000. a 6 072 994 000 kr, millest 53% moodustas loomakasvatuse ning 47% taimekasvatuse toodang.

Taimekasvatuse põhisuunaks on söödatootmine, kus peamisteks kultuurideks on heintaimed ja söödateravili. Valdavalt rohusöötdel baseeruva loomakasvatuse olulisemaks tootmisharuks on piimakarjakasvatus.

Maareform

2001. a lõpuks oli katastris 686 267 ha põllu- ja aiamaad ning 170 682 ha looduslikku rohumaad (seega on registreeritud 856 949 ha põllumajandusmaad). Arvestades reformieelse kõlvikute pinnaga 1,12 mln ha haritavat maad ja 240 000 ha looduslikku rohumaad, moodustab registreeritu vastavalt 61,3% ja 71%. Samas kogu maafondi puhul oli see protsent tervikuna 67 (2,86 mln ha 4,32 mln hektarist maismaa üldpinnast). Metsade registreerituse tase on oluliselt kõrgem – 1 537 880 ha, ulatudes 78%-ni, kuid sellest moodustab suure osa riigi metsafond.

Teisalt, lähtudes põllumajandusloenduse materjalidest, on tegelik põllumajanduslik maakasutus 872 000 ha. Kuna on teada, et arvestatav osa tegelikust maakasutusest paikneb ajutise maakasutuse lepingute alusel seni reformimata maal, siis on ka ilmne, et oluline osa katastris registreeritud põllumajandusmaast on tegelikult kasutusest väljas.

Käsitledes põllumajandusmaa reformi erinevaid meetodeid, tuleb analüüsida järgmist maa jaotust hektarites.

Tagastatud	1 143 029,5
Ostueesõigusega erastatud	459 362,1
Enampakkumisega erastatud	83 028,2
Vaba põllumaa	51 753,2
Vaba metsamaa	31 881,1
Vallamaa	10 745,7
Riigimaa	1082 179,8

Kuna Maa-amet ei ole väljastanud infot maafondi kõlvikulise jaotuse kohta reformi meetodite lõikes, tuleb paraku piirduda hinnanguliste oletustega.

Oletades, et põllumajandusmaa moodustab ligikaudu poole tagastatust (570 000 ha), ostueesõigusega erastatust (230 000 ha) ja enampakkumistest (40 000 ha), siis sel teel saame kokku ca 890 000 ha. Teades, et tegelik põllumajandusmaa oli 860 000 ha, nähtub, et viga on suhteliselt väike, ca 4% suurusjärgus.

Arvestades registreeritud mahuks 857 000 ha, millest põllumaad 686 000 ha, viimesse korrektuuri (hinnanguliselt).

Tagastatud	550 000 ha, sh 430 000 ha põldu ja 120 000 ha rohumaid
Ostueesõigusega	215 000 ha, sh 175 000 ha põldu ja 40 000 ha rohumaid
Enampakkumisel	35 000 ha, sh 30 000 ha põldu ja 5000 ha rohumaid
Vaba põllumaa	52 000 ha, sh 50 000 ha põldu ja 2000 ha rohumaid
Riigimaa	5000 ha, sh 1000 ha põldu ja 4000 ha rohumaid

Samas, arvestades põllumajandusmaaks kokku 1,36 mln hektarit, on tegelikult reform läbimata veel ca 500 000 hektaril, millest 430 000 ha moodustab põllumaa ja 70 000 ha looduslik rohumaa.

Edasises püüame koostada seni reformimata põllumajanduslike maade võimalikku jaotust. Paraku on see tegevus nii lähteandmete puudumise kui ka muutuva reformipoliitika tõttu spekulatiivne (lõpetada vabade maade erastamine ja põllumaadele sõlmida pikaajalised rendilepingud).

Põllumaa (430 000 ha) jagunemine hektarites on eeldatavasti järgmine.

Tagastamisel	100 000
Ostueesõigusega erastamisel	30 000
Vabade põllumaadena erastamisel	170 000 (enne protsessi lõpetamist)
Potentsiaalne rendileantav maa	130 000 (jääb veel juriidiliselt riigile)

Kahjuks tuleb tõdeda, et ca 120 000 ha endisi põllumaid on tänaseks sellest rühmast lootusetult kadunud, kas loodusliku rohumaa või koguni metsa- või muu maa rühma. Teisalt on ka selge, et oluline osa tagastatud põllumaadest on kasutusest väljas (seda ei saa nii suures osas väita erastatud maade kohta).

Loodusliku rohumaa puhul oletavad eksperdid järgmist jaotust hektarites.

Tagastamisel	30 000
Ostueesõigusega erastamisel	10 000
Vabade põllumajandusmaadena	10 000
Riigile jäetakse	20 000

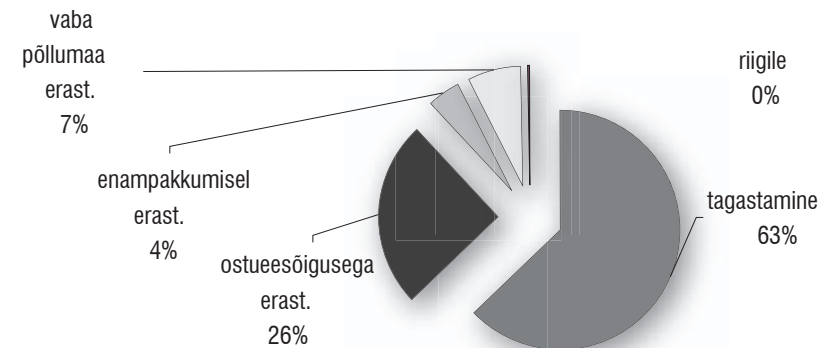
Looduslikust rohumaa, mis reformi ei ole läbinud, paikneb põhiosa rannikuäärsetel aladel, kus põllumajandustegevus ei ole kuigi aktiivne. Vabade põllumaade erastamisskeem neid maid ei hõlma, seal on tegemist põhiliselt tagastamisega, sest ostueesõigusega erastamine on atraktiivsematel aladel juba lõpule viidud.

Nende maade puhul, mis on planeeritud ostueesõigusega erastada, kuid pole seda veel tehtud, on peapõhjuseks ebaselgus tagastamises olevate naabervalduste piirides.

Põllumaast (1,1 mln ha) on

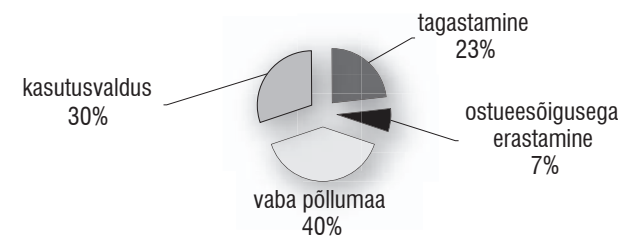
tagastatud 430 000 ja veel tagastada 100 000 ha
 Ostueesõigusega on erastatud 175 000 ja veel erastada 30 000 ha
 Enampakkumisel erastatud 30 000 ha, protsess lõpetatud
 Vaba põllumaana erastatud 50 000 ja veel erastamisel 170 000 ha
 Riigile vormistatud 1000 ja veel jääb 130 000 ha (potentsiaalselt rendileantav maa)

Reformi läbinud põllumaa ca 680 000 ha

Joonis 1.

Reformiprotsessis põllumaa ca 430 000 ha

Joonis 2.

Selle võiks ka regroupeerida alljärgnevalt (1,1 mln ha).

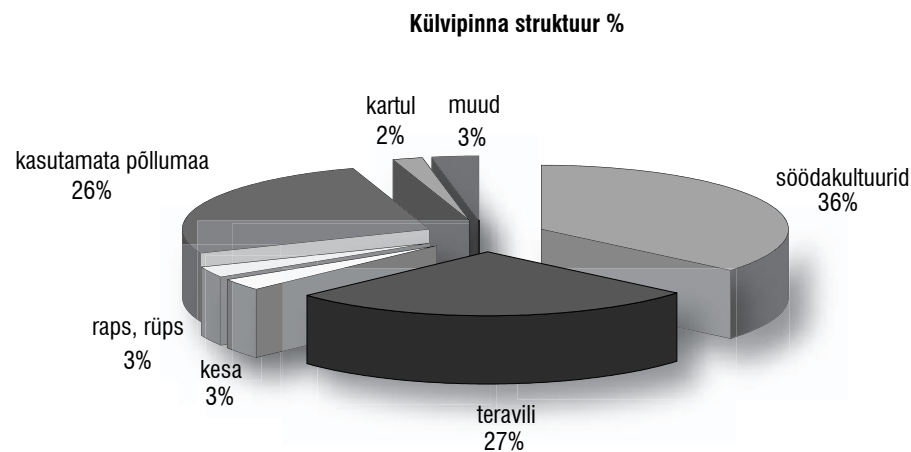
Tagastamine	430 000 + 100 000 ha
Fikseeritud hinnaga erastamine	225 000 + 200 000 ha
Vabaturuhinnaga erastatud	30 000 ha
Riigile jääb	1000 + 130 000 ha

Käsitledes terviklikult kogu põllumajandusmaad (1,36 mln ha), saame järgmise jaotuse.

Tagastamine	550 000 + 130 000
Ostueesõigus	215 000 + 40 000
Enampakkumine	35 000
Vabad põllumajandusmaad	52 000 + 180 000
Riigile jääb	5000 + 150 000

1.2. Taimikasvatus

Esialgsetel andmetel moodustas põllukultuuride külvipind 2001. a 745 000 ha. Põllumajandusministeeriumi spetsialistide eksperthinnanguil moodustas 2001. a kõikides tootmisüksustes kokku teravilja kasvupind 270 000 ha ja kaunviljal 3500 ha. Mitmeaastasi heintaimi kasvatati 390 000 ha, rapsi ja rüpsi kokku 27 500 ha, kartulit 22 000 ha, avamaa köögivilju 3300 ha ning kiu- ja õilina kokku ca 100 hektaril. Kasutamata põllumaad oli 341 000 ha ja kesade (nii must- kui haljasväetiskesa) all kokku 33 600 ha. Ülevaate annab tabel 2.

Joonis 3.

Tabel 2. Taimikasvatussaaduste külvipinnad ja toodangud 2000. a. esialgsed andmed 2001. a ning prognoosid 2002. a kohta

Kultuur	2000			2001 esialgsed andmed			2002 eksperthinnang		
	kasvupind tuh ha	kogus tuh t	saak kg/ha	kasvupind tuh ha	kogus* tuh t	saak kg/ha	kasvupind tuh ha	kogus tuh t	saak kg/ha
Teravili kokku	329,3	696,60	2115	270,00	570,6	2113	300,0	700,0	2333
sh rukis	28,9	60,80	2104	19,60	40,8	2082	20,0	41,8	2090
nisu (taili- ja suviniisu)	68,9	146,80	2131	56,20	131,2	2335	69,6	167,0	2399
oder	165,1	347,50	2105	136,10	283,8	2085	145,4	342,8	2358
Kaunvilj kokku	3,9	6,60	1692	3,50	7,4	2114	3,5	7,7	2200
Kartul	30,9	471,70	15 281	22,00	345,2	15 691	22,0	374,0	17 000
Õilina	0,2	0,05	267	0,10	0,1	949	0,3	0,2	600
Kiulina (leotamata varred)	-	-	-	0,03	0,1	3889	0,3	0,9	3000
Avamaa köögivilj	3,8	46,00	12 015	3,30	40,4	14 735	4,0	54,0	13 500
Katmikala t	x	7,80	x	x	8,0	x	x	8,0	x
Kokku raps, rüps	28,8	38,60	1339	27,50	45,2	1644	35,0	57,5	1643
Söödakultuurid	410,3	x	x	400,00	x	x	405,0	x	x
Põllukultuuride külvipind	809,8	x	x	745,20	x	x	796,0	x	x
Kasutamata maid	276,4	x	x	341,00	x	x	287,0	x	x
mustkesa	33,3	x	x	32,80	x	x	35,0	x	x
haljasväetiskesa	0,1	x	x	0,80	x	x	1,0	x	x
PÖLLUMAA KOKKU	1119,8	x	x	1119,80	x	x	1119,0	x	x
Viljapuu- ja marjaaiad	14,6	x	x	14,60	x	x	14,6	x	x
Kasutuses looduslikud rohu- maad	131,4	x	x	131,20	x	x	132,0	x	x
Kasutamata looduslikud rohumaad	167,3	x	x	167,50	x	x	167,5	x	x
Põllumajandusmaa	1433,1	x	x	1433,10	x	x	1433,1	x	x

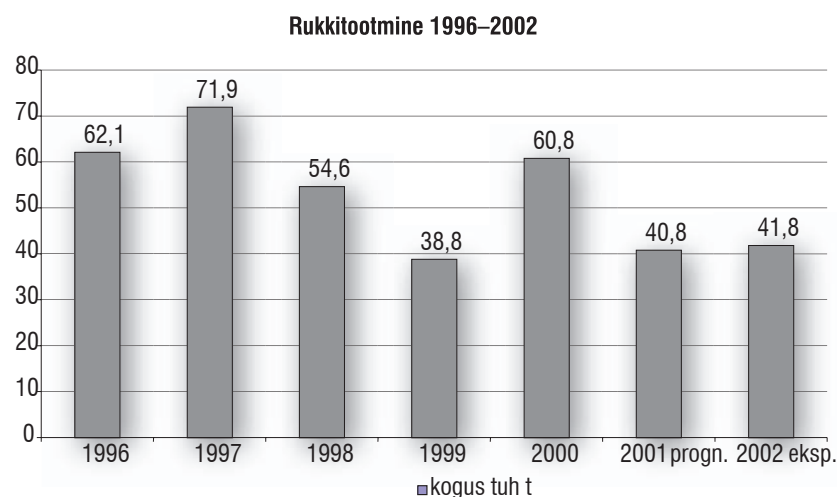
* 2001. a toodang Statistikaameti andmetel, külvipind Põllumajandusministeeriumi spetsialistide eksperthinnanguite alusel

Nagu tabelist nähtub, suureneb eksperthinnanguil 2002. a külvipind ning võetakse kasutusele (ka rendile) ca 50 000 ha seni kasutamata viljakamaid maid.

1.2.1. Teraviljakasvatus

Eesti elanike (rahvaloenduse andmetel 1,37 mln) toiduteravilja aastaseks tarbeks on prognoositud 94 000 tonni.

Talivilja külvati 2001. a sügisel esialgsetel andmetel kokku 50 000 ha, millest rukist 20 000 ha ja talinisu 30 000 ha. Rukki tootmisest aastatel 1996–2001 annab ülevaate joonis 4.

Joonis 4.

Eesti Konjunktuuri Instituudi (EKI) andmetel on Eestis aastas vajaminev toidurukki kogus 55 000–60 000 t. Lisades rukkiseemne aastase tarbe 6000–7000 tonni, oleks toidu- ja seemnerukki vajalik kogus 66 000–67 000 tonni. Arvestama peab ka sellega, et rukki saak ja selle kvaliteet on suures sõltuvuses ilmastikust ning seega peaks toodetav kogus olema vajadusest ca 30% suurem, seega kokku 90 000 tonni. Eesti omatarve rukki järele oleks kaetud, kui seda kasvatataks ca 30 000 hektaril ja keskmine saagikus oleks vähemalt 3000 kg/ha.

Taimse Materjali Kontrolli Keskuse (TMKK) teraviljalabori andmetel on osa Eestis toodetud toidurukist väga kõrge kvaliteediga ning huvi selle ostuks on ka välisriikidel.

Toidurukki ulatuslikumat kasvatamist takistavad madalad kokkuostuhinnad, mis

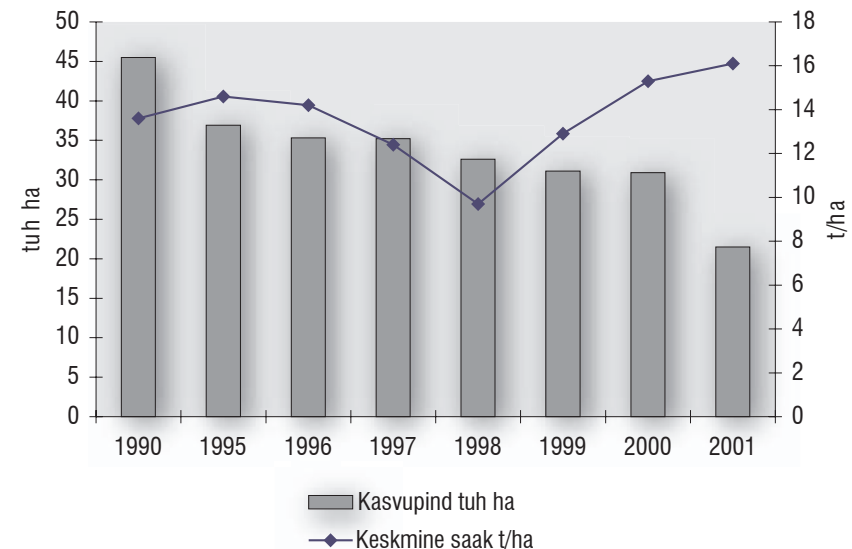
on tingitud ekspordisubsiidiumidega rukki impordist Eestisse. Sealjuures on Eestis söödateraviljade hinnad toiduteraviljade hindadest kõrgemad. Kui toidurukki kaalutud keskmine hind EKI andmeil oli 14.02.2002 seisuga 1710 kr/t, siis nisu tonni keskmine hind oli sellest kõrgem 189 kr, toiduodral 287 kr ja toidukaeral 90 kr võrra.

Söödateravilja hindu maailmaturul mõjutab peamiselt USA, kelle osatähtsus maailma teraviljakaubanduses on kuni 60%. Suhteliselt kõrged söödateraviljahinnad on tingitud sellest, et viimase nelja aasta jooksul ei ole söödateraviljade toodang maailmas tõusnud.

Loomse päritoluga proteiini kasutamine sööda koostises on Eestis piiratud ning seega on suurenenud vajadus omatoodetud proteiinirikka tera- ja kaunviljade järele. Söödateraviljade ja kaunviljade tarve on, arvestades loomade liigilist ja arvulist koosseisu, 550 000–620 000 t, mis eksperthinnangu kohaselt võib loomade arvu suurenedes tõusta 790 000–800 000 tonnini.

1.2.2. Kartulikasvatus

Statistikaameti esialgsetel andmetel oli kartuli kasvupind 2001. a 22 000 ha, kogusaak 345 000 t ja riigi keskmine saak 16 t/ha. Kartuli kasvupind näitab langustendentsi, sest kartuli müügihind ei ole viimastel aastatel tõusnud, küll on aga suurenenud kulutused.

Joonis 5. Kartuli kasvupind ja saagikus 1990–2001
Allikas: ESA

2001. aasta oli kartuli kasvuks küllaltki soodne. Põhja- ja Lääne-Eestis oli sademeid piisavalt ning toitainete omastamine väga hea. Kartulipesad kasvasid seetõttu ühtlaselt ja mugulad olid suured. Saagid olid taludes üllatavad: parematel põldudel 40–50 ja üle 50 t/ha, keskmistel põldudel 30 t/ha. Kartulikasvatases kujunes probleemiks kartuli-lehemädaniku väga varane lööbimine Tartu-, Põlva- Viljandi- ja Jõgevamaal, kus esimesed haiguskinded avastati juba jaanipäeva ajal. Põhja-Eestis (Rapla-, Viru- ja Harjumaa) nakatus kartul 3–4 nädalat hiljem. Enamikul juhtudel oli varane nakkus seotud koduaedade ja väiketootmisega, kus samal põllul kasvatati kartulit ka eelmistel aastatel. Sellisel juhul võis nakkus alguse saada mullas säilinud oosporidest. Lehemädaniku varane lööbimine oli seotud ka ebakvaliteetse, mugula-pruunmädanikust nakatunud seemnekartuli kasutamisega.

Eesti erinevates piirkondades nakatus kartul hiljem (juuli keskel) ning kartuli-lehemädanik levis augusti keskel.

Varasest haiguse lööbimisest ja selle suhteliselt kiirest arengust tingituna pritsisid suuremad kartulikasvatajad 4–6 korda põldu lehemädaniku tõrjeks. Vastuvõtlikel sortidel ei suudetud paljudel juhtudel ka sellise pritsimisrežiimi korral haigust täielikult kontrollida ning neil oli palju probleeme mugula-pruunmädaniku nakkusega.

Detsembris maksis kilo kartulit turul 2.90 ja kauplustes 4.60 kr. Järsult tõusis kartuli hind käesoleva aasta jaanuarikuus (märtsiks olid hinnad detsembriga võrreldes kahekordistunud), kuna selgus, et kartulit napib. Niisugune olukord sai tekkida seetõttu, et Eesti turul valitses sel talveperioodil kodumaine kartul. Taimetoodangu Inspeksioon keelas eelmise aasta kevadel kartuli sisseveo Lätist, Leedust, Poolast, Ukrainast, Saksamaalt, Tšehhist, Norrast ja Itaaliast ohtliku taimehaiguse, kartuli ringmädaniku leviku tõttu nendes riikides.

Kartulit tarbitakse inimese kohta ca 100 kg aastas ning seega oleks Eesti tarbijakonna vajaduste rahuldamiseks vajalik toidukartuli kogus 120 000–140 000 t.

Eestis on kindlaks eesmärgiks elanikkonna vajaduste täielik katmine kohapeal toodetud kartuliga. Edasiseks paljundamiseks on vaja sisse osta sertifitseeritud varajaste ja keskvarajaste sortide ning tootekartuli sortide seemet.

Sordilehes oli 2001. a kokku 37 sorti, millest 13 varajast, 8 keskvalmivat ja 16 hilist, põhiliselt välismaist sorti. Eestis aretatud kartulisortidest oli Sordilehes 9, mille kasvupind oli kõige suurem.

2001. a osteti kartuli seemnepõldude rajamiseks sisse 52 000 t sertifitseeritud E1 kategooria seemnekartulit Hollandist, Saksamaalt ja Taanist ning need esitati põldtunnustamiseks.

Taimetoodangu Inspeksiooni andmetel viidi seemnekartuli põldtunnustamine läbi 24 tootmisüksuse 61 põllul 17 sordil. Kokku tunnustati 110 hektarit, sellest SE 8 ha, E 5 ha, E2 33 ha ja A kategooria seemet 64 ha.

Tunnustatud seemnepõldude pindade järgi otsustades võib öelda, et domineerivad järgmised sordid: 'Van Gogh' 17% tunnustatud pinnast (19,2 ha), 'Anti' 17% (18,9 ha),

'Ants' 12% (13,65 ha), 'Berber' 9% (9,6 ha), 'Vineta' 7% (8,2 ha), 'Piret' 7% (7,7 ha), 'Asterix' 6% (6,5 ha), 'Folva' 5% (5,4 ha), 'Varane kollane' 5% (5,2 ha).

Maakondadest kõige suurem tunnustatud seemnekartuli pind oli Tartumaal – 33,3 ha, järgnesid Rapla 26,9 ha ja Jõgeva 22,58 ha.

Rakenduslikes teadusuuringutes jätkati eelmistel aastatel alustatud teemasid ja selgitati Eestis aretatud kartulisortide saagikust suurendavaid ja mugula kvaliteeti mõjutavaid agrotehnilisi võtteid: haiguste, kahjurite ja umbrohtude efektiivsemad ning keskkonnoahutumaid tõrjevõtteid, raskmetallide jt ohtlike elementide sisaldust mugulas jpm.

1.2.3. Õlikultuuride kasvatus

Rapsi ja rüpsi kasvatati 2001. aastal eksperthinnangute kohaselt 27 500 hektaril, millelt toodeti 45 000 t õliseemneid ning seega kujunes keskmiseks hektarisaagiks 1644 kg. Võrreldes 2000. aastaga, suurenes saagikus 305 kg/ha ehk 23%.

AS Werol Tehased töötles 2001. a ca 25 000 tonni rapsi- ja rüpsiseemet, millest ca 12 000 t eksporditi. 8000 t õliseemneid töödeldi väiksemates õlipressides rapsikoogiks ja õliks.

Suvirapsile ja -rüpsile lisandub Jõgeva SAI ja Swalöff-Weibulli koostööna uus aretis – talirüps. Rapsi ja rüpsi külvipindade laienedes 50 000 hektarini (suurema pinna kasutuselevõttu piiravad külvikorraõnused, sest külvipinnast iga 5–6 a järel saab kasvatada rapsi ja rüpsi) ja saades hektarilt ca 2400 kg seemneid, võiks kogutoodang edaspidi ulatuda 150 000 tonnini.

1.2.4. Linakasvatus

2001. aastal alustas Pärnu Linavabrik kiulina kasvatamist Pärnu maakonnas. Teadaolevalt esimese aasta tulemused ühtset pilti kiulina kasvatamise perspektiivikusest selles piirkonnas ei andnud ja linavabrikul on kavas katseid jätkata.

Linakasvatases on domineerivaks saanud õilina kasvatus, sest Eestis on linaseemneid võimalik turustada Painküla Õlithasele. Ka on õilina otsekulud ca 30% väiksemad kui kiulina kasvatusel ning õilina kasvatus ei vaja eritehnikat.

Õilina saadi 2001. a tänu linakasvuks soodsatele ilmastikutingimustele 949 kg/ha, mis oli üle 3,5 korra suurem kui 2000. a.

1.2.5. Aiandus

Eesti aianduse arengut on oluliselt mõjutanud elanikkonna eelistus tarbida omamaiseid kvaliteetseid puu- ja köögivilju ning marju. Ka välisriikide huvi Eestis toodetu vastu on suurenenud. Turusituatsiooni ja tarbija eelistusi tuleb arvestada eriti oma tootmise alustamisel või selle laiendamisel. Lisaks tuleb silmas pidada kasvavaid kvaliteedinäideid.

Aasta ringi mõjutab puuviljade ja marjade toodangut ilmastik. Talv oli pehme ja lühike, sageli vaheldusid sula- ja külmaperioodid. Madalaim õhutemperatuur oli $-25\text{ }^{\circ}\text{C}$, mis ei põhjastanud viljapuudele olulisi pakasekahjustusi. Märtsis oli õhutemperatuur paljude aastate keskmisest kõrgem. Luuviljaliste õiepungi sageli kahjustav ööpäevane temperatuuri kõikumine ei ületanud kriitilist amplituudi. Aprill pakkus päikesepaistet ja sooja, ööpäevane keskmine õhutemperatuur oli $3\text{--}8\text{ }^{\circ}\text{C}$ üle normi, mis kutsus marja-põõsastel ja viljapuudel esile pungade pakatamise. Kuu keskel ilm jahenes ja see kestis peaaegu kogu õitsemisperioodi vältel. Kohati esinev hiline öökülm õunapuude õitsemise ajal aga põhjustas puudele stressi, samuti mõjutas see maasikasaagi kujunemist, põhjustas mustasõstraistandikes marjade varisemist jne.

Ka aiandusele oli 2001. a saagikuselt parem kui 2000. Avamaa kõõgiviljade saagikus ($14,7\text{ t/ha}$) oli 23% kõrgem kui 2000. aastal.

Avamaa kõõgiviljakasvatus

Statistikaameti esialgsetel andmetel oli avamaa kõõgivilja koristuspind 2745 ha, kogusaak 40 447 t, sellest kapsas 698 ha (13 354 t), porgand 536 ha (10 625 t), söõgipeet 268 ha (4133 t) ja muud avamaa kõõgiviljad 1243 ha (12 335 t).

Maikuu öökülmad kahjustasid varajasi kõõgivilju, nende areng pidurdus ja saagikus langes. Suvine kuumus nõudis pidevat kastmist ning korralikku taimekaitset. Kus seda ei tehtud, kannatasid saagid, iseäranis peakapsa ja söõgipeedi saak. Teistest avamaa kõõgiviljadest suurenes avamaa kurgi, söõgisibula ja küüslaugu kasvupind ning kogusaak.

Katmikala kõõgiviljakasvatus ja lillekasvatus

Avamaakõõgivilja tootmise kõrval on vähesel määral säilinud kõõgivilja tootmine katmikalal. Sellega tegelevad põhiliselt põllumajandusettevõtted, talude roll on tagasihoidlik.

Katmikala kõõgivilja kogusaak on eksperthinnangul 8000 t, sh kurk 4900 t, tomat 2500 t ja muu kõõgivilja (till, salatid, murulauk jm maitseroheline) 600 t.

Lillekasvatases on aasta-aastalt suurenenud tarbija usaldus kodumaiste lõike- ja potilillede ning suvelillede vastu. Samuti püsikute ning paljude ilupuu- ja põõsaistikute vastu ja seetõttu on nende tootmine laienenud.

Puuvilja- ja marjakasvatus

Viljapuu- ja marjaistandike kogu kasvupind on eksperthinnangutel 14 600 ha ning puuvilja- ja marjasaak oli Eestis 2001. a keskpärane, paiguti ka hea.

Saagi kujunemist mõjutas suurel määral ilmastik, mis oli piirkonniti väga erinev: hiline öökülmaperiood kultuuride õitsemise ajal ning sademete ebaühtlane jagunemine viljade kasvuajal.

Õunasaak oli soojusest ja niiskusest tingituna keskmisel tasemel, suuremates aedades isegi rikkalik (Polli AI– 440 t, AS Rõngu Aed – üle 600 t, Rõhu Katsepunkt – üle 75 t, vähe oli OÜ Vasula Aed – ainult 10 t). Hea õunasaak viis hinna väga madalale ning tootjail tekkisid müügiraskused. Kuna tööstused ei soovinud mahlaks ja õunaveini toormeks suuri koguseid vastu võtta, siis oli raskusi ka mahlaõunte müügiga.

30–50% Eesti õunasaagist sobib ainult mahla tegemiseks, Põltsamaa Felix aga mahlaõunu ei ostnud, sest neil olid suured tarvitamata mahlavarud. Tootmisega seotud risk langes täielikult õunakasvataja kanda.

Pirnisaak oli keskmisel tasemel, hapukirsi saak jäi seenhaiguste rohke esinemise tõttu tagasihoidlikuks.

Ploomisaak oli keskmine, kuid piirkonniti erinev (Polli AI – 15,4 t, AS Rõngu Aed – 44 t). Mahetootmises esines palju luuviljamädanikku, palju vilju haigestus ning muumifitseerus puul, mis vähendas oluliselt ploomide kaubatoodangut.

Kirsi- ja eriti murelite saak oli hea. Juuli lõpus oli kirsikilo hind Tallinnas 18–25 kr ja mujal Eestis 15 kr.

Taimekaitsetööde tegemata jätmise või puudulikkuse korral esines tänavu õuntel, samuti pirnidel massiliselt õnakoi, puuviljamädaniku ja kärntõve kahjustusi.

Maasikasaak hilines mõnevõrra kevadiste öökülmade kahjustuse tõttu, kuid rikkaliku õitsemise ja sooja suve mõjul oli hea saagiaasta. Saagikoristusaeg oli kuiv ning seetõttu oli vähem praakmarju. Juulikuus oli marjade kilohind 15–20 kr.

Vaarikasaak oli aedades, kus istandikku niisutati, hea. Mõnevõrra vähendas saaki rahe, juulikuu äikesetormid ning viharajud. Vaarikas oli turul kõrges hinnas. Augusti alguses oli kilohind Tallinnas 50 kr, mujal Eestis 12–15 kr.

Punase ja musta sõstra saaki vähendasid hiliskevadised öökülmad, mistõttu marjakobarad jäid lühikeseks. Nooremad istandikud andsid küll hea saagi, kuid vanade ja masinkorjega nõrgestatud põõsaste saak jäi väikeseks. Musta sõstra hind turul oli soodne, marjakilo hind oli Tallinnas 16–18 kr, mujal Eestis 12–15 kr.

Karusmarjasaak oli hea, kuid turunõudlus väike ja seetõttu oli marjade hind Tallinnas vaid 9–10 ja mujal Eestis 5–8 kr/kg.

Arvukalt on juurde tekkinud erapuukoole, mille tootmismahd on väike, kuid sortiment lai. Enamikus puukoolides kasvatatakse viljapuude ja marjakultuuride ning dekoratiivtaimede istikuid. Istikutega rahuldatakse siseturu vajadused ning vähestes kogustes eksporditakse viljapuude ja dekoratiivtaimede istikuid ning maasikataimi.

Puukoolides on rajatud emaiistandikud nõrgakasvuliste õunapuude vegetatiivaluste tootmiseks, et paljundada tootisaedade tarbeks sobivaid sorte.

1.2.6. Heinaseemnekasvatus

Viimastel aastatel on eriti suur nõudlus erinevate heinaseemnete järele. Ekspertinangute alusel võib prognoosida libliköieliste heinaseemnete vajaduseks kokku ca 240 tonni 6500 ha külviks ja kõrreliste heinaseemnete vajaduseks kokku ca 800 t, mis kataks vajadused 1500 ha külvide rajamiseks. Möödunud aastal ei olnud vajaminevates kogustes saada karjamaa raiheina, hariliku aruheina, keraheina, valge mesika, roosa ristiku, aasnurmika, peamiselt sort 'Esto' ja punase aruheina seemet.

1.2.7. Sordiaretus ja teadusuuringud

Riigi tellitud tööde ja teenuste tegemiseks ettenähtud rahast finantseeriti 3,2 mln kr ulatuses omamaist sordiaretust Jõgeva Sordiaretuse Instituudis. Jõgeva SAI teeb koostööd paljude välismaiste sordiaretusfirmade ja -aretajatega. Paljud Jõgeval aretatud sordid on jõudnud teiste riikide sordinimekirjadesse.

Taimekasvatusalaseid rakenduslikke teadusuuringuid viiakse läbi põhiliselt Eesti Maaviljeluse Instituudis (EMVI), kus teemadeks on olnud "Hea põllumajandustava majanduslike ja keskkonnakaitseliste aspektide selgitamine koos selle mõju uuringutega taimetoitainete bilansile, saagi kvaliteedile ja põllumuldade viljakusele", "Integreeritud taimekaitseüsteemi ja taimekahjustajate tõrjevõtete majanduslike aspektide uurinud põllukultuuride (õlikultuurid, kartul, tera- ja kaunviljad) katsete põhjal, järgides keskkonnaprogrammi nõudeid" ja "Söödakultuuride eri liikide tootmistehnoloogiate mõju uuringud". EMVI kartulikasvatuse grupp töötas välja kartuli kvaliteedinõuete standardid.

Tootjaile, töötajatele jt on suureks abiks Taimse Materjali Kontrolli Keskuse (TMKK) teadurite ning spetsialistide poolt tera- ja kaunviljade ning rapsi ja rüpsi kvaliteedi analüüside põhjal koostamisel olevad kogumikud "Eesti teravili 2001" ja "Riiklike sordivõrdluskatsete tulemused aastatel 2000–2001".

Käesoleva aasta lõpul trükitakse põllumajandusteaduste kandidaadi Karl Kaarli koostatud "Rapsikasvataja käsiraamat".

1.2.8. Uued nõuded põllumajandustootjale

20. detsembril 2000 vastu võetud veeseaduse muutmise seadusega täiendati veeseadust paragrahviga 261, mis sätestab valgala kaitse põllumajanduslikest allikatest pärineva reostuse eest. Nimetatud paragrahvi lõige 7 sätestab põllumajandustootjale kohustuse pidada põlluraamatut. See kohustus jõustus 1. aprillist 2001.

23. aprillil 2001 võeti vastu põllumajandusministri määrus nr 27 "Põlluraamatu vorm ja põlluraamatu pidamise kord". Põlluraamatu vormi väljatöötamisel on arvestatud nii veeseaduses kui taimekaitseaduses ja Vabariigi Valitsuse 5. oktoobri 2000 määruses nr 324 "Taimekaitsevahendite ohutu kasutamise eeskiri" kehtestatud nõudeid, et tootja saaks kõik õigusaktidega kehtestatud kohustused erinevate arvestuste pidamisel kajastada ühes raamatus.

Põlluraamatusse tuleb kanda andmed põllumajandustootja kohta, haritava maa kõlvikute loetelu, andmed haritava maa iga kõlviku kohta, andmed kõlvikul kasutatud väetiste ning muude ainete ning nende segude kohta, millega viiakse mulda taimetoitelemente. Lisaks tuleb põlluraamatusse kanda andmed kõlvikul kasutatud taimekaitsevahendite ning tehtud mullaharimis- ja hooldustööde kohta.

Põlluraamatu täitmise lihtsustamiseks ja arusaadavuse parandamiseks on koostatud ka vastav põlluraamatu pidamise juhend.

1.2.9. Uuendused taimekasvatustehnoloogias

2000. a valmis Põllumajandusministeeriumi tellimisel mitmeid taimekasvatusalaseid rakendusürauringuid:

- uute viljakuivatite vastavushindamine Eesti oludele ja nende vajaduse selgitamine teravilja, heina-, rapsi- ja köömneseemne tootmisel;
- nüüdistractori agregateerimine tänapäevaste põllutöömasinatega ja nendele baseeruv majanduslikult otstarbekas traktori valik;
- orgaaniliste, mineraal- ja lubiväetiste hooldate, transpordi- ja laadimisvahendite ning laoturite Eesti oludele sobivuse ja vajaduse selgitamine, lähtudes ELi keskkonnanõuetest;
- taimekaitsevadmete testimissüsteemi väljatöötamine ja juurutamine;
- teravilja, rapsi-, rüpsi-, heinaseemne ja köömne koristamise tehnoloogia täiustamine ja efektiivsuse tõstmine ning optimaalse kombainipargi kujundamine;
- investeringunõudluse, masinatöökulude ja tasuvuse uurimine teravilja, heina-, rapsi-, lina- ja köömneseemne tootmisel;
- põllumajandustehnika-alaste Euroopa ja rahvusvaheliste standardite kohandamine Eesti standarditeks;
- põimagraatide töövaatlused 2000. a;
- rohusöötade koristustehnoloogiate ja masinate kasutamise efektiivsuse selgitamine;
- uute mullaharimis- ja külvimasinate kompleksne hindamine;
- biodiislikütuse tootmise ja kasutamise majandusliku efektiivsuse väljaselgitamine.

1.3. Loomakasvatus

Möödunud aasta oli Euroopa loomakasvatajatele raskete katsumuste aasta. 2000. a sügisest sai mandri-Euroopas uut hoogu hullulehmatõbi (BSE), millele 2001. a veebruaris lisandus Inglismaal suu- ja sõrataud. Hullulehmatõbi viis Euroopas kiiresti alla nii veiselihha tarbimise kui ka hinnad.

Euroopas langes ka sealihatoodang. Seda eelkõige sigade arvu languse tõttu Suurbritannias ja Hollandis. Mõningast kasu erinevatest kriisidest lihasektorist löiksid Taani seakasvatajad, kus sealihha tootmine kasvas mullu veidi üle 4%.

Ka lambaliha toodang langes suu- ja sõrataudi tõttu ligi 10%, sama palju tõusis lambaliha kokkuostuhind.

Euroopa loomakasvatuses asetleidnud sündmused avaldasid mõju ka Eestile, kui import maadest, kus eespool nimetatud taudid levisid, keelustati ning hakati eelistama kodumaist loomakasvatustoodangut. Loomakasvatussaaduste kokkuostuhinnad tõusid ning aasta 2001 kujunes Eestimaa loomakasvatajatele edukaks.

2001. a tulemused näitavad, et lehmade produktiivsus tõusis jätkuvalt ning kasvas sigade arvukus. Soodne turusituatsioon ja paljude tootmisettevõtete senisest efektiivsem majandamine on võimaldanud toota kasumiga, mida kasutatakse ettevõtte konkurentsivõime tõstmiseks.

Tabel 3. Loomade ja lindude arv tuh

	2000	2001	Muutus %
Veised	252,8	260,6	+ 3,1
Lehmad	131,0	129,3	- 1,3
Sead	300,2	340,1	+13,3
Lambad ja kitsed	32,2	30,0	- 7,3

Allikas: ESA

Soodsate sealihahindade tõttu suurenes mullu sigade arv 2000. aastaga võrreldes 13%.

Tapaloomade ja -lindude elusmass moodustas 2001. a 90 200 t, mis oli 2000. aastaga võrreldes 4,9% ehk 4200 t enam.

Tabel 4. Põhiliste loomakasvatussaaduste tootmine

	2000	2001	Muutus %
Loomade ja lindude elusmass tuh t	86,0	90,2	+4,9
Piim tuh t	629,6	687,2	+9,1
Munad mln tk	254,7	276,0	+8,4

Allikas: ESA

Tabelite 4 ja 5 põhjal võime täheldada, et 2001. aastal kasvasid eespool mainitud põhjustel põhiliste loomakasvatussaaduste tootmine ja kokkuostuhinnad.

Tabel 5. Põhiliste loomakasvatussaaduste kokkuostuhinnad

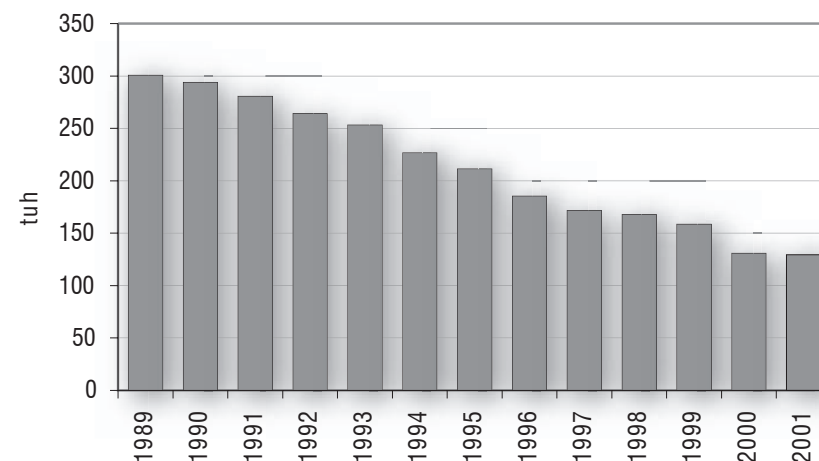
	Veiseliha		Sealiha		Piim	
	kr/t	muutus võrreldes eelmise aastaga %	kr/t	muutus võrreldes eelmise aastaga %	kr/t	muutus võrreldes eelmise aastaga %
1998	18 288	2,5	23 570	-6,4	2 407	-7,6
1999	16 180	-11,5	16 801	-28,7	1 884	-21,7
2000	17 699	9,4	22 802	35,7	2 719	44,3
2001	24 149	36,4	26 381	15,7	3 197	17,6

Allikas: ESA

1.3.1. Piimatootmine

2001 oli Eesti piimandusele tervikuna soodne aasta. Eelmise aasta positiivsete tendentside jätkuna suurenesid nii kogutoodang, lehmade keskmine produktiivsus kui ka tööstustele tarnitava piima hulk ning paranes piima kvaliteet.

2001. a vähenes lehmade arv Eestis 2000. aastaga võrreldes veel 1700 võrra ehk 1,3% ning seisuga 1. jaanuar 2002 oli meie karjades 129 300 lehma (joonis 6). Võrreldes lehmade arvukuse vähenemisega eelnevatel aastatel (1999 – 13%, 2000 – 5,6%), võib seda nimetada stabiliseerumiseks.

Joonis 6. Lehmade arv aastate lõikes seisuga 31. detsember
Allikas: ESA

Jõudluskontrolli alla kuuluvatest karjadest (79,4% lehmade koguarvust) moodustas 2001. a Eestis holsteini tõug 72,5%, eesti punane 26,9% ja eesti maakari 0,5% (2000. a vastavalt 71,4%, 28,1% ja 0,4%).

Holsteini tõugu lehmade arvukus on tingitud nende kõrgemast geneetilisest potentsiaalst võrreldes eesti punase ning eesti maakarja tõugu lehadega.

Põllumajandusloenduse andmetel oli 15. juuli 2001 seisuga 17 710 põllumajanduslikku majapidamist, kus peeti kokku 127 990 lehma. 15 590 majapidamises oli lüpsikarja suuruseks 1–5 lehma ning siia kuulus lüpsilehmade üldarvust 25 030 ehk 19,6%. 240 majapidamises on karjas üle 100 lüpsilehma, mis on vaid 1,4% lüpsilehmi kasvatavate põllumajanduslike majapidamiste üldarvust, kuid lehmade arv on 72 100 ehk 56,3% kogu lüpsilehmade arvust.

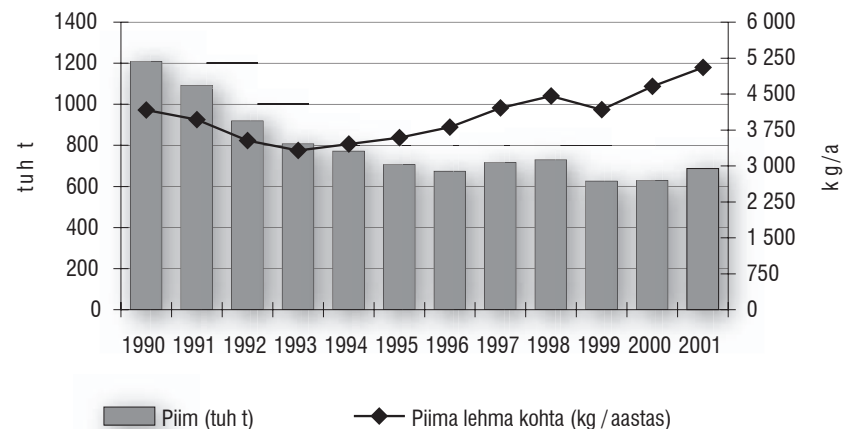
Tabel 6. Lüpsilehmade arv põllumajanduslikes majapidamistes

Suurusklass	Majapidamiste arv	%	Lüpsilehmade arv	%
1–5	15 590	88,0	25 030	19,6
6–10	990	5,6	7 490	5,9
11–50	790	4,4	15 900	12,4
51–100	100	0,6	7 470	5,8
101–300	170	1,0	30 510	23,8
Üle 300	70	0,4	41 590	32,5
Kokku	17 710	100,0	127 990	100,0

Allikas: ESA

2002. a 1. juulist karmistuvad piima kokkuostu kvaliteedinõuded võivad vähendada lüpsilehmade arvu 1–5pealistes karjades, sest ilmselt ei suudeta selleks teha vajalikke investeeringuid.

Esialgsetel andmetel toodeti 2001. a piima 687 177 t, mis on 9,1% ehk 57 564 t rohkem kui 2000. aastal (joonis 7).

Joonis 7. Piima kogutoodang ning keskmine väljalüps lehma kohta aastas
Allikas: ESA

Keskmiseks väljalüpsiks lehma kohta saavutati 5051 kg, mis ületas eelmise aasta taset 391 kg võrra ehk 8,4%. Rekordnumbrid põhinevad söödaratsioonide ja söötmise täiustamisel, rohumaade uuendamisel, tootmise paremal juhtimisel. Maakondadest oli keskmine piimatoodang Järvamaal 6015 kg, Põlvamaal 5903 kg, Tartumaal 5601 kg ja Jõgevamaal 5537 kg. Keskmise produktiivsuse suurimad tõusud saavutati Põlvamaal (863 kg) ning Rapla- ja Võrumaal (731 kg).

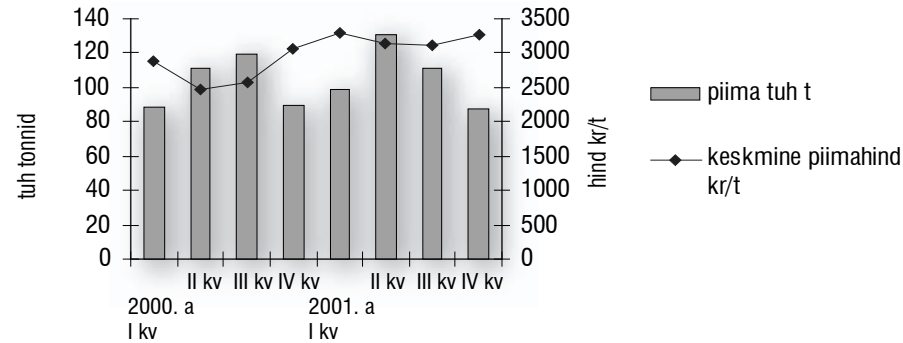
1.3.2. Piima kokkuost

Piimatööstustele müüdi 427 643 tonni piima ehk 4,6% rohkem kui 2000. a, mis moodustas 62,2% kogu toodetavast piimast (eelmisel aastal 65%). Kui 2001. a piimatoodang ületas eelneva aasta mahtusid ühtlaselt kõikide kvartalite lõikes, siis tööstustele tarnitava piima osas jäid II poolaasta numbrid aastatagustele alla. I poolaasta vastav kogus ületas 2000. a oma 14,7%, II poolaastal jõudis tööstustesse aga 5% vähem piima. See oli tingitud peamiselt kokkuostetava toorpiima rangemate kvaliteedinõuete täitmata jätmisest. 86,6% kokkuostetud piimast kuulus eliit- või kõrgemasse sorti ning 12,3% I sorti (2000. a vastavad näitajad 83,3% ja 14,2%). Varutud piima rasvasus oli 2001. a keskmiselt 3,9%.

Piima kallinemine maailmaturul mõjutas ka meie kokkuostuhindu ning seetõttu tõusis 2001. a piima kokkuostuhind eelnenud aastaga võrreldes 17,6%, 2000. a keskmiselt 2719 kroonilt 3197 kroonile tonni kohta 2001. a. Kokkuostetava piima hinna ja koguse muutusi kvartalite viisi kahel viimasel aastal kajastab joonis 8.

Piima kokkuost aastatel 2000–2001

Joonis 8.
Allikas: ESA

Rekordilise taseme kõrval väärib tähelepanu hinna stabiilsus. Stabiilselt kõrge hinna peamise põhjustena saab välja tuua maailmaturu soodsa konjunktuuri (tõsi, sügisest on toimunud nihe halvenemise suunas), eurokvootide 30%-lise suurenemise 1. juulist ja ka piimatoodete jätkuva kallinemise siseturul.

1.3.3. Lihatootmine

Kümme aastat tagasi, 1991. a, toodeti Eestis 151 800 t liha. Möödunud aastal aga 56 500 t ehk 37% varasemast. Eestis toodetakse peamiselt sealiha, mis moodustas 2001. a lihatoodangust 31 800 t ehk 56%, osatähtsusest järgneb veiseliha 13 900 t (25%), linnuliha 10 200 t (18%) ning lamba- ja kitseliha 400 tonniga (1%).

Tabel 7. Lihatoodang tuh tonnides

	Lihatoodang	Veiseliha	Sealiha	Lamba- ja kitseliha	Linnuliha
1996	58,6	22,1	31,7	0,5	4,3
1997	53,4	19,0	29,5	0,5	4,4
1998	60,0	19,3	32,4	0,4	7,9
1999	61,1	21,7	31,3	0,4	7,7
2000	52,7	15,3	30,3	0,4	6,7
2001	56,5	13,9	31,8	0,4	10,2

Allikas: ESA

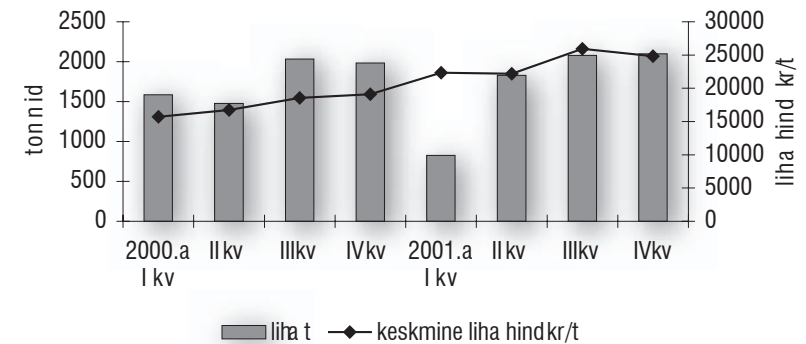
Veiseliha tootmine

1990. aastatel langes veiste arv peamiselt põllumajanduses toimunud suurte struktuurimuutuste ning piima ja liha tootmise madala tasuvuse tõttu. Enamik pullvasikaid tapeti juba alla ühe kuu vanustena, sest nende üleskasvatamine oleks toonud tootjale kahjumit. 2001. a lõpuks tõusis veiste arv võrreldes eelmise aastaga 3%. Samas lehmade arv pisut vähenes. Järelikult on noorkarja osatähtsus suurenenud eeskätt tänu noorpullide kasvatamisele. Seda kinnitab ka põllumajandusloomade registrisse kantud pullide osatähtsuse suurenemine veiste hulgas.

Nimetatud muutus on tingitud kokkuostuhindade tõusust. 2000. a I kvartaliga võrreldes oli veiseliha kokkuostuhinna tase tõusnud 2001. a viimaseks kvartaliks keskmiselt 58%.

Ülevaate veiseliha kokkuostust kvartalite lõikes kahel viimasel aastal annab joonis 9.

Veiseliha kokkuost aastatel 2000–2001

Joonis 9.
Allikas: ESA

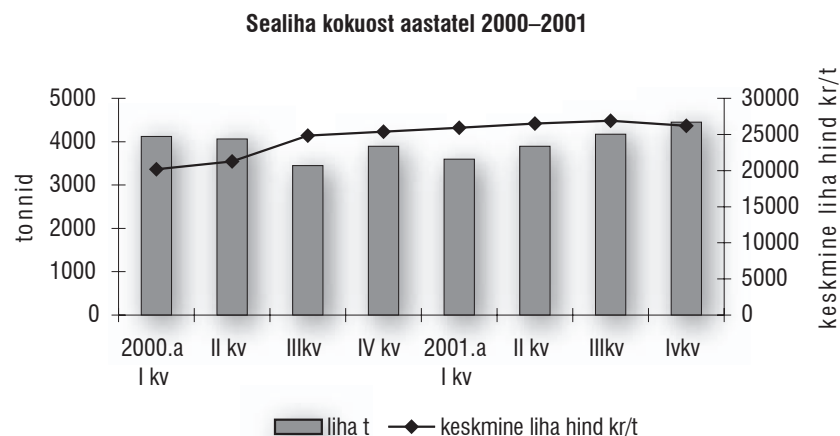
2001. a juulis läbiviidud põllumajandusloenduse andmetel oli veisekasvatusega tegelevaid majapidamisi, kus ei peetud piimakarja, 2500. Seega on kujunemas spetsialiseerumine nii lihatõugu veiste kui ka noorpullide lihaks kasvatamisele. Loenduse andmetel kuulusid pooled veistest karjadesse, kus loomade arv oli üle 300.

2001. a maksti esimest korda tulutoetust ammlehmade kasvatamise eest, 1040 kr lehma/mullika kohta. Enamuse ammlehmadest moodustavad lihatõugu loomad. Lihatoõugu lehmade arv põllumajandusloomade registris kasvas aasta alguse 314-lt 416-le. 2001. a jooksul tegeleti lihavesi jõudluskontrolli propageerimisega ning aasta lõpus kuulus lihavesi jõudluskontrolli alla juba 1189 looma (aasta algul vaid 64).

Käesolevaks aastaks on planeeritud 2,25 mln kr tõuaretuse toetuse rahast eraldada tõulihaveiste ostmiseks.

Sealiha tootmine

Sealiha tootmise madalseis 1990. aastate alguses oli põhjustatud ebasoodsast sealiha ja söödavilja hinna suhtest. Alates 1993. a on sealihatoodang püsinud 30 000 tonni ringis. Kokkuostuhindade tõus on aga tekitanud huvi seakasvatuse vastu.

Joonis 10.
Allikas: ESA

Tõuaretusinspektsiooni hinnangul on sigade tõuparandus saavutanud hea taseme ja potentsiaal efektiivsema tootmise jaoks on olemas. Enamik sigade põhikarjade aktiivsetest emistest ja kultidest on puhtatõulised. Tõuline jaotumine põhikarjades on järgmine: jorkshiri 41,6%, landrassi 30,3%, pjeträäni 0,5%, hampshiri 0,3% ning mitmesuguseid ristandeid 27,3%. 2001. a oli Eestis neli puhtatõuliste sigade aretusfarmi, enamik kasvatatavatest nuumsigadest on ristandsead ning selle tulemusena on sealiha kvaliteet viimastel aastatel paranenud. Eesti Tõusigade Aretusühistu järgib nuumpõrsaste tootmiseks ristandaretusprogrammi "Marmorliha", kasutades landrassi, jorkshiri, pjeträäni ja hampshiri tõugu.

Kui veel 1995. a oli nuumsigade rümpade tailihasisaldus 50,1%, siis möödunud aastal AS Rakvere Lihakombinaadis läbiviidud dissektsioon näitas, et tailiha osatähtsus on tõusnud 56,3%-le (126 rümba keskmine). Kuid 39% uuritavatest searümpadest kuulusid suure rasvasusega gruppi.

Statistikaameti andmetel oli meil 2001. a lõpul 340 000 siga, neist ettevõtetes 83% ehk 282 000 ning taludes ja perefarmides 17% ehk 58 000. Sigade arv suurenes peamiselt suurtootjate farmides. Seakasvatusega tegelevaid majapidamisi oli loenduse andmetel 12 120. Keskmiselt oli ühes seakasvatusega tegelevas majapidamises 28 siga. Sigade arv 2001. a lõpul oli 13% suurem kui aasta tagasi samal ajal.

Ehkki prognooside kohaselt teravilja maailmaturuhinnad tõusevad, võimaldab teraviljatootjatele makstav tulutoetus vääridada oma ettevõttes toodetud teravilja sealiha tootmiseks madalama hinnaga, mis omakorda võimaldab sealiha tootmise arendamist.

Lambaliha tootmine

Probleemid turustamisel põhjustasid lammaste arvu ja lambaliha tootmise pideva vähenemise 1990. aastatel. Ühistuliste ettevõtete lagunemisega kadusid ka suuremad lambakarjad. Koos ute tulutoetuse maksimisega on lammaste arv alates 1999. a hakanud stabiliseeruma.

Lambakarjade tõuline struktuur on põllumajandusloomade registri andmetel jäänud endiseks: 69% on eesti valgepealised ning 31% eesti tumedapealised. Lambaliha toodang suurenes 2000. aastaga võrreldes möödunud aastal 345 tonnini. Seda on äärmiselt vähe.

Lammaste paremate jõudlusnäitajate saavutamiseks on kavas rakendada liha-lammaste programm tõulammaste sisseostmiseks. Käesolevaks aastaks on selleks eraldatud 750 000 kr tõuaretustoetust. Selle projekti jätkuna on Eesti Lambakasvatajate Seltsil plaanis käivitada ulatuslik lammaste ristamisprogramm.

1.3.4. Linnukasvatus

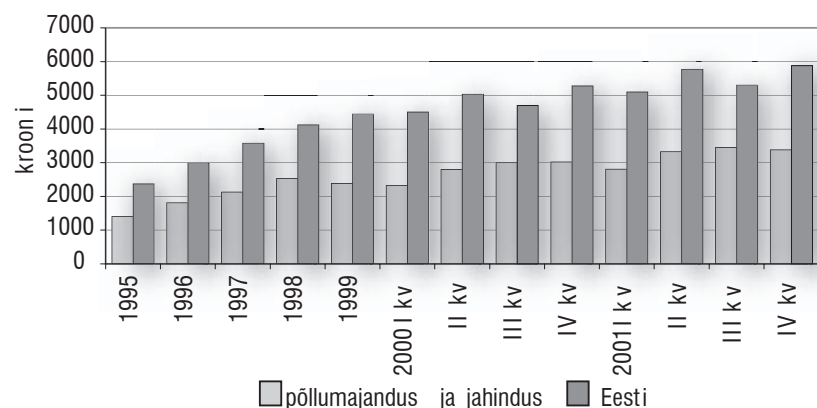
Viimase kümne aastaga vähenes kodulindude arv ning ka linnuliha tootmine eeskätt suurtootmise vähenemise tõttu ligi kolm korda. Juulikuus läbi viidud põllumajandusloenduse andmetel kasvatati kodulinde 25 760 majapidamises ja lindude üldarv oli 2,3 mln. Kodumajapidamistes oli 122 000 lindu, põhiliselt kanad. Võrreldes 2000. aastaga, suurenes lindude arv linnukasvatuse ettevõtetes 2001. a lõpuks 1,7 mln linnuni, mis on ettevõtetes viimaste aastate suurim.

Ka linnuliha tootmine kasvas, ületades 10 200 tonni. Kodumaise linnuliha osatähtsus, mis eelnevatel aastatel ulatus kogu tarbimisest 35%-le, peaks lähiaastate turusituatsiooni, tarbija eelistusi ning ostujõudu silmas pidades kasvama.

Mune toodeti mullu 275 mln ehk 9% enam kui 2000. aastal. Ettevõtetes toodeti 72% ning taludes ja perefarmides 28% munadest.

1.4. Majanduslikud tulemused

Jätakuvalt oli kõige madalam brutopalk põllumajanduses ja jahinduses – 3451 kr, moodustades 65,1% Eesti keskmisest brutopalgast. Riigi keskmine brutopalk kuus oli 2001. a III kvartalis 5300 kr, mis on võrreldes eelmise aasta sama perioodiga 12,9% enam. Võrreldes eelmise aasta III kvartaliga, oli põllumajandussektoris brutopalk siiski selle aasta III kvartaliks kasvanud 14,8%.

Joonis 11. Keskmine brutokuupalk majandussektorite lõikes
Allikas: ESA

1.4.1. Hinnang majanduslike tulemuste kohta EAA alusel

Järgnevalt on põllumajandussektori tulemuslikkust 2001. a hinnatud põllumajanduse majandusliku arvestuse meetodika EAA (*Economic Accounts for Agriculture*) alusel. Meetodika on välja töötanud Euroopa Statistikaamet eesmärgiga iseloomustada põllumajanduse tootmisprotsessi ja selle tulemit. Põllumajanduse majanduslik arvestus on satelliitarvestus Euroopa rahvamajanduse arvepidamise süsteemist. 2001. a andmed on esialgsed, lõplikud tulemused avalikustab Eesti Statistikaamet 2002. a septembris.

Põllumajandusest saadav tulu tootmises suurenes 2001. a, võrreldes 2000. aastaga 23,6%. Kasvu põhjuseks olid põllumajandustoodete kokkuostuhindade tõus, võrreldes eelneva aastaga.

Tabel 8. Põllumajanduse majanduslik arvestus 2000–2001 jooksevhindades mln kr

	2000	2001
Taimekasvatustoodang	2270,0	2097,0
Loomakasvatustoodang	3028,9	3875,5
Toodang põllumajandusettevõtetest	5924,6	6598,2
Vahetarbimine kokku	3357,6	3510,1
Brutolisandväärtus tootmishinnas	2567,0	3088,1
Kulum	773,1	881,0
Netolisandväärtus tootmishinnas	1793,9	2207,0
Muud maksud	30,1	30,1
Muud toetused	31,4	41,8
Teguritulu (tootmise tulu)	1795,2	2218,7

Allikas: Põllumajandusministeerium

Tabelis toodud muude toetuste all on arvestatud intressi-, kindlustus-, mahepõllumajandus-, lupjamis- ning keskkonna pilootprojekti raames saadud toetusi (keskkonnasõbralik majandamine, mahepõllumajandustoetus, võsastunud põllumajandusmaa hooldamine ja võsastumata põllumajandusmaa hooldamine).

See summa suurenes 2000. aastaga võrreldes 33%, sest lisandusid kaks uut toetuseliiki. Uue toetusena arvestati sisse juba mainitud keskkonnatoetuse pilootprojekt ning muude toetuste hulka arvestati ka lupjamistoetus, mille andmise korda muudeti 2001. a. Varem anti lupjamistoetust lupjamisteenuse osutajale ning seda ei arvestatud tootjale antava toetusena. Uue korra järgi hakati toetust andma otse tootjale ning seda arvestatakse “muude toetuste” summa sisse.

EAA meetodika kohaselt ei arvestata “muude toetuste” hulka nn tootele antud toetust, nt piimalehma toetust kajastatakse piimatoodangu väärtuses.

Põllumajandusettevõtete toodang (sisaldab nii füüsiliste isikute kui ka füüsilisest isikust ettevõtete ja juriidilisest isikust ettevõtete andmeid, kelle üheks tegevusvaldkonnaks on põllumajandus) kasvas 2001. aastal 2000. aastaga võrreldes 11,4%. Põllumajandusettevõtete toodangust moodustas 58,7% loomakasvatus-, 31,7% taimekasvatus- ja 9,6% lahutamatu kõrvaltoodang ning kolmandatele isikutele tehtud teenustöö.

Piimatoodang moodustab ca 29% kogu põllumajandustootmisest. Teraviljatoodangu osatähtsus oli 2001. aastal 11%.

Taimekasvatustoodangu arvutamisel võetakse arvesse erinevaid andmeid, nagu näiteks erinevate taimekasvatussaaduste müük teistesse sektoritesse ja teistele põllumajandustootjatele, omatarbimine (pere söök ja toodangus makstud tasu töövõtjale), põllumajandusettevõttes kasutatud sööt ja töötlemisele minevad saadused ning lõpptoodangu varude muutus, mis on korrutatud tarbimishindadega.

Taimekasvatustoodangust 34,6% moodustas teravili, millest nisu oli 25%, rukis 7,6%, oder 48,2%, kaer 12,9% ja muu teravili 6,3%. Tehnilised kultuurid moodustasid taimekasvatustoodangust 8,5%, söödakultuurid 23,5% ning kartul 16,4%.

Loomakasvatustoodangut arvestatakse erinevate loomakasvatussaaduste müügi järgi teistesse sektoritesse ja teistele põllumajandustootjatele, omatarbimise (hõlmab pere sööki ja toodangus makstud tasu töövõtjale) ning tootmisüksuse siseselt kasutatud sõnniku järgi.

Loomakasvatustoodangu väärtusest moodustasid loomad (lihatoodang + juurdekasv) 40,7%, millest sead 65%, veised 21,8%, linnud 12,1% ning lambad ja kitsed 0,8%. Piim moodustas loomakasvatustoodangust ca 50%.

Vahetarbimise all on arvestatud kulutusi seemnele, söödale, väetisele, kemikaalidele jms. Vahetarbimise kulutused on 2001. aastal 2000. aastaga võrreldes kasvanud 5%.

Brutolisandväärtus, mis iseloomustab sissetulekust saadavat kasumit pärast jooksvate kulude mahaarvestamist, suurenes 2001. a eelneva aastaga võrreldes 20%.

Amortisatsiooni arvestatakse vastavalt meetodikale taastamismaksumuses. Arvestuse aluseks on kõik tootjate bilansis olevad põhivarad, mis on hinnatud 2000. a hindadesse. Põhivara väärtusest on arvestatud amortisatsioon. Põhivara kulum on, võrreldes eelneva aastaga, vähenenud ning selle peamiseks põhjuseks on olemasoleva põhivara baasi vähenemine, mis on tingitud viimaste aastate madalast investeringute tasemest ning põllumajanduse tootmisressursside vähenemisest (loomade arvu vähenemise tõttu on lautu suletud jne).

Muud maksud jäid 2001. a samale tasemele 2000. a maksudega. Muude maksude all on arvestatud maamaksu. Toetused suurenesid 2000. aastaga võrreldes 33%.

1.4.2. Põllumajandusettevõtete majanduslik suutlikkus

Põllumajandustootjatele (põllumajandusega tegelevatele ettevõtetele ja füüsilisest isikust ettevõtjatele) määrati 2001. a arvestuslikult 460 690 000 kr makse. Ülevaate määratud maksude struktuurist annab tabel 9.

Tabel 9. Põllumajandusega tegelevatele ettevõtetele ja füüsilisest isikust ettevõtjatele 2001. a määratud maksud tuh kr

Maksu liik	Ettevõtted	Füüsilisest isikust ettevõtjad	Kokku
Käibemaks	109 440	3 107	112 547
Sotsiaalmaks	214 606	10 852	225 458
Kinnipeetud füüsilise isiku tulumaks	120 785	4 301	125 086
Füüsilise isiku tulumaks (tagastamisele kuuluv)	–	-6 011	-6 011
Ettevõtte tulumaks	3 592	19	3 611
Kokku	448 422	12 268	460 690
Juriidiliste isikute või FIE-de arv	1 479	12 822	
Keskmiselt ettevõtte või FIE kohta	303,2	1,0	

Allikas: Maksuamet

Kahjuks ei ole kõik põllumajandustootjad suutelised makse õigeaegselt tasuma ning paljudel on tekkinud maksuvõlad. Maksuvõlg koosneb põhivõlast ja viivistest ning kuna need moodustavad enam-vähem võrdse osa kogu võlast, siis pole neid eraldi välja toodud.

Põllumajandusega tegelevate ettevõtete maksuvõlg 2001. a oli seisuga 1. jaanuar 347 477 000 kr ja 31. detsember 319 877 000 kr. Maksuvõlglasest ettevõtete arv vähenes 2001. a 2000. aastaga võrreldes 249 ettevõtte võrra (1 117-lt 868-le), kuid on siiski suurem kui 1999. a, kui maksuvõlglasest ettevõtteid oli vaid 530.

Ettevõtte keskmine maksuvõlg oli 2001. a lõpus aasta algusega võrreldes kasvanud 15,6%, moodustades aasta alguse seisuga 311 000 kr ja aasta lõpu seisuga 369 000 kr ühe ettevõtte kohta.

Pankrotistunud ettevõtteid oli 1. jaanuari 2001. a seisuga Maksuameti andmetel maksuvõlglaste nimekirjas 82 (nende võlg kokku oli 134 758 000 kr) ja seisuga 31. detsember 96 (nende võlg kokku oli 192 121 000 kr).

Võrreldes 1. jaanuariga 2001, on vähenenud üle miljonilise maksuvõlaga ettevõtete osakaal. Kasvanud on 10 000–100 000 kr maksuvõlaga ettevõtete arv, mida võib pidada positiivseks, kuna suurte võlgade osa vähenes ja selle võrra maksuvõime paranes.

Tabel 10. Võlgnevuste struktuur võla suuruse järgi (v.a pankrotis olevad ettevõtted)

	01.01.01		31.12.01		01.01.01		31.12.01	
	Arv	%	Arv	%	kr	%	kr	%
üle 10 mln kr	2	0,2	0	0	37 590	17,9	0	0
> 5 < 10 mln kr	1	0,1	0	0	5 048	2,4	0	0
>1 < 5 mln kr	48	4,6	33	4,3	92 819	44,2	61 920	48,5
> 0,5 < 1 mln kr	50	4,8	41	5,3	34 083	16,2	29 507	23,1
> 0,1 < 0,5 mln kr	140	13,5	120	15,5	33 098	15,7	29 330	23,0
> 0,01 < 0,1 mln kr	304	29,4	154	19,9	6 890	3,3	6 389	5,0
alla 0,1 mln kr	489	47,3	424	54,9	723	0,3	610	0,4
Kokku	1 034	100,0	772	100,0	210 251	100,0	127 756	100,0

Allikas: Maksuamet

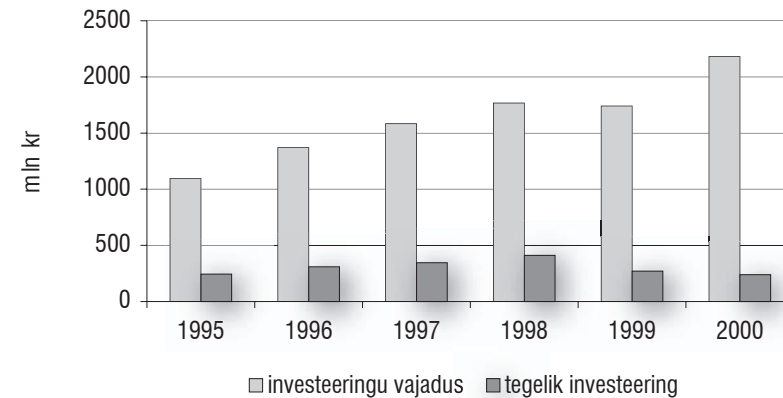
Maksuvõlg, mis ületab 500 000 kr, tähendab ettevõtte nõrka maksejõulisust, mis võib viia ettevõtte pankrotistumiseni või muul moel tegevuse lõpetamiseni. Selliste ettevõtte arv moodustab 9,7% (e 101 ettevõtet) kõigist ettevõtetest (v.a pankrotis ettevõtted), kuid nende maksuvõlg on koguvõlgnevusest 80,7%.

31. detsembri 2001. a seisuga oli 3004 põllumajandusega tegelevat füüsilisest isikust ettevõtjat maksuvõlglast. Nende võlg koos intressidega moodustas kokku 20 mln krooni.

Kuna 20% maksuvõlglaste võlg moodustab 93% kogu maksuvõlgadest, siis on nad potentsiaalsed pankrotistujad. Selline olukord võib halvendada selle piirkonna sotsiaalset ja majanduslikku olukorda. Oluliseks osutub, mis saab edasi pankrotivarast: kas ja kuidas kasutatakse seda edaspidises äritegevuses või jääb vara kasutusest välja ja kaotatakse töökohad.

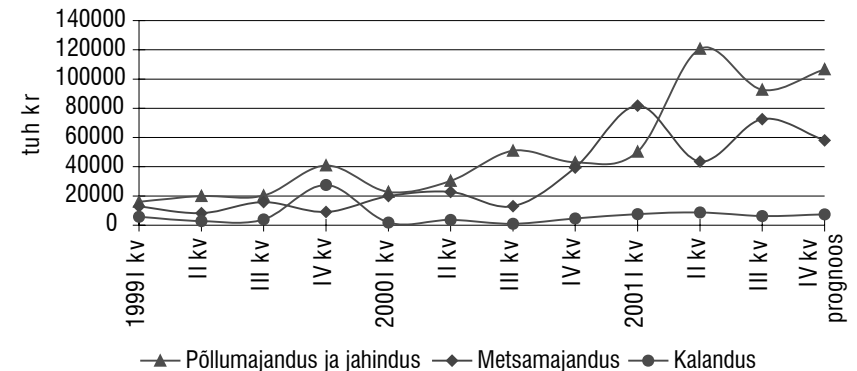
1.4.3. Investeeringud

Efektivse tootmise eeltingimuseks on ressursid. Tänapäevane põhivara kindlustab suurema tootlikkuse ning vastab tootmisprotsessile esitatud nõudmistele. Tegelik investeeringute tase on aastatel 1995–2000 olnud väga madal ning iga aastaga on suurenenud vahe investeeringu vajaduse ja tegelike investeeringute vahel viimase kahjuks (joonis 12).

Joonis 12. Investeeringud põllumajandusse 1995–2000
Allikas: Põllumajandusministeeriumi eksperthinnangud

Eelmisel aastal käivitunud Kesk- ja Ida-Euroopa maade põllumajandusele ja maaelule antava erakorralise liitumiseelse abi programmi ehk SAPARDi mõjul kasvasid põllumajandusettevõtete investeeringud 2000. aastaga võrreldes üle kahe korra (joonis 13).

Joonis 13. Investeeringud põhivarasse sektorite lõikes
Allikas: ESA

1.4.4. Maaelu Edendamise Sihtasutuse (MES) ja Sihtasutus

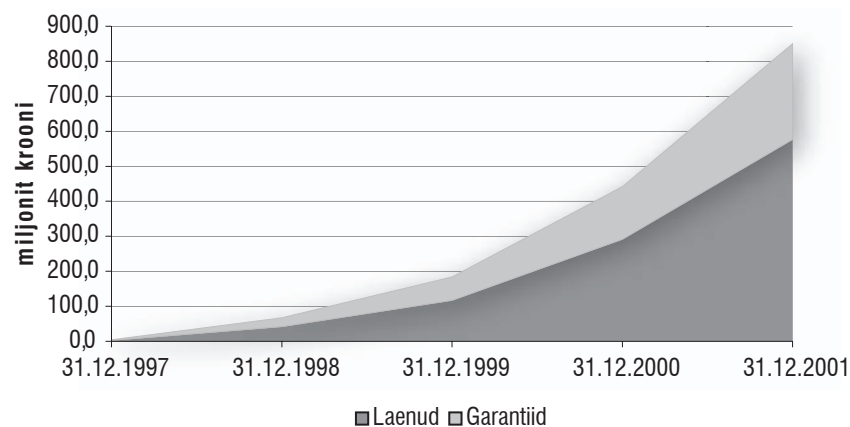
Põllumajanduse ja Maaelu Krediteerimise Fond (SPMKF) tegevus

Maapiirkonna ettevõtluse arendamiseks loodud sihtasutuste efektiivsuse suurendamiseks ühendati 16. novembril 2001. a SPMKF MESiga. MESile läksid üle ka kõik SPMKFi õigused ja kohustused.

Ühendamise efekt tuleneb maaelu eelarvevälise toetamise kontsentreerimisest ühte organisatsiooni. Kuna ühinemine sai teoks aasta lõpus, siis aastaülevaate andme nende sihtasutuste kohta eraldi.

Maaelu Edendamise Sihtasutuse tegevus

Aastast aastasse on nõudlus MESi teenuste järele kasvanud. Kui veel 2000. a moodustasid MESi kaudu saadud maaettevõtjate laenud 292 mln kr, millest MES tagas garantiiga 150 mln kr ulatuses, siis 2001. a tõusid vastavad näitajad ligi kaks korda (laenude kogusumma moodustas 577 mln kr, millest garantiiga tagati 273 mln kr).

Joonis 14. MESi garantiiga tagatud laenud 1997–2001

Garanteeritud laenudest läks põllumajandussektorisse 34%. Kõige enam garanteeris MES 2001. a investeerimislaene (67% kogu garantiist), järgnesid kapitalirent (12%), faktooring (9%), arvelduslaen (8%), kevadkülvilaen (3%) ja garantiikirja garantii (1%).

Sihtasutuse Põllumajanduse ja Maaelu Krediteerimise Fond tegevus

2001. a jooksul väljastas SPMKF uusi laene 234,5 mln kr ulatuses. Sellest anti krediidi-asutuste vahendusel välja 137,0 mln kr, millest 49,3 mln lühiajaliste (tähtajaga kuni 1 aasta) ja 87,7 mln pikaajaliste laenudena.

2000. a lõpus töötati SPMKFs välja uus laenukoode – investeerimislaen maa ostuks, mis annab võimaluse maaettevõtjatele kuni 25aastase tähtajaga ja kuni 5aastase põhi-osa maksepuhkusega soetada oma tootmistevõimeks maad. Tagasimaksegraafikute osas on SPMKF olnud paindlik, samuti on võimalus saada ajutist maksuvabastust. Selline investeerimislaen maa ostuks on üsna ainulaadne. Maa ostuks on otsustatud anda laene summaarselt 74,4 mln kr, sellest on välja laenatud juba 24,9 mln kr.

2001. a laenudest 79% väljastati põllumajandusele, 10% teenindusele, 7% tööstusele, 2% metsamajandusele ning 2% turismimajandusele.

1.5. Toetus põllumajandustootjatele

Vabariigi Valitsuse ja põllumajandustootjate esindajate vaheliste läbirääkimiste käigus 2000. a lepiti kokku 2001. a põllumajandustootjatele makstavate toetuste kogusummas ning pärast riigieelarve vastuvõtmist kinnitati tulutoetuste liigid ja igale toetusele eraldatav summa.

2001. a suurenes põllumajandusele makstavate toetuste kogusumma 10,1 mln kr ehk 2,6%.

Tabel 11. Põllumajandusele makstavad toetused aastatel 2000–2001 mln kr

		2000	2001
A	Otsetoetused	239,8	234,6
	Piimalehma otsetoetus	112,9	110,9
	Teravilja otsetoetus	122,8	110,3
	Noor- ja lihavede otsetoetus	–	0,8
	Ute otsetoetus	2,1	3,0
	Mahepõllumajanduse toetus	3,9	7,6
	Sertifitseeritud seemne toetus	2,0	2,0
B	Sisendite hinna vähendus	75,8	63,0
	Intress	26,9	17,0
	Kapitalitoetus *	13,0	6,1
	Kindlustustoetus	0,6	0,4

	Lupjamistoetus	14,8	15,4
	Maaparanduslike tööde kaasfinantseerimine	20,5	21,5
	Põllumajanduskeskkonna toetus	–	2,6
C	Üldised toetused	41,5	34,6
	Uurimis-, koolitus- ja konsultatsioonitoetused	6,8	3,5
	Koolipiim	–	9,1
	Tõuaretus	12,0	12,0
	Tauditõrje	2,3	2,8
	Ühistegevuse toetus	20,5	7,2
D	Muud toetused (maksud)	33,0	68,0
	Kokku	390,1	400,2

Allikas: Põllumajandusministeerium

Piimalehma kasvatamise toetus

2001. a oli lisaks eelmisel aastal toetuse taotlemise põhitingimustele kehtestatud nõue, et põllumajandustootja piimalehmad oleksid registreeritud 1. veebruariks põllumajandusloomade registris. Uudsenä saai toetust taotleda ka ohustatud loomatõugu kuuluvate piimalehmade kasvatamise eest.

Piimalehma toetuseks maksti kokku 111 mln kr. Toetust said 2685 tootjat lehmade koguarvuga 98 100, neist 296 maakarja tõugu lehma. Toetuse määraks lehma kohta kujunes 1129 kr ja maakarja tõugu lehmade puhul 1700 kr.

Tabel 12. Toetust saanud piimalehmade karja struktuur

Piimalehmade arv	Lehmade arv 2000. a	Lehmade arv 2001. a	Muutus loomade arvus	2000. a struktuur %	2001. a struktuur %
1–9	7 979	7 317	-662	7,6	7,5
10–49	13 371	13 707	336	12,7	14,0
50–99	7 328	6 056	-1 272	6,9	6,2
100–199	18 725	15 537	-3 188	17,7	15,8
Üle 200	58 153	55 483	-2 670	55,1	56,6
Kokku	105 567	98 100	-7 467	100,0	100,0

Allikas: Põllumajanduse Registre ja Informatsiooni Amet (PRIA)

Tabel annab ülevaate toetuse saajate piimalehmade karja struktuurist kahe aasta lõikes. Võrreldes 2000. aastaga, on lehmade koguarv, kelle eest toetust maksti, 7467 lehma võrra väiksem. Karja struktuuris on näha vaid väikseid muudatusi.

Noor- ja lihaveise kasvatamise toetus

Möödunud aastal sai nimetatud toetust taotleda põllumajandustootja lihatõugu lehma ja üle 8 kuu vanuse lehmullika kohta või piimatõugu lehma kohta, kes oli lihaveiste jõudluskontrolli all ja kes imetas taotluse esitamise päeval vähemalt 50%-lise lihatõu-veresusega vasikat, kes oli põllumajandusloomade registris registreeritud ja nõuetekohaselt märgistatud.

Kokku laekus 174 taotlust, millest 76% rahuldati. Toetust maksti 714 looma eest kogusummas 814 000 kr. Ühe looma eest maksti seega 1140 kr.

Suuremad toetussummad läksid Saaremaale (138 000 ehk 16,9%) ja Läänemaale (117 000 ehk 14,4%).

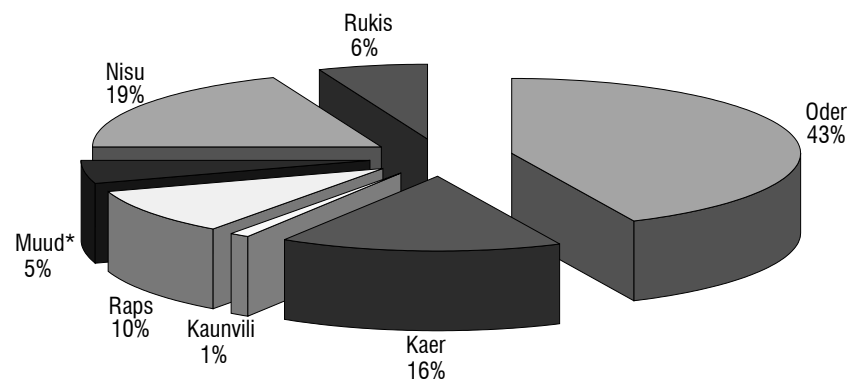
Tera- ja kaunvilja ning rapsi, rüpsi ja seemnelina kasvatamise toetus

2001. a maksti tera- ja kaunvilja, rapsi, rüpsi ja seemnelina (edaspidi: teravili) otsesteks toetusteks 110,2 mln kr, mis on 8 mln kr võrra rohkem kui 2000. a. Toetust said ka 2001. a taotleda vaid need teraviljakasvatajad, kes kasvasid tera-, kaunvilja, rapsi, rüpsi või seemnelina kokku vähemalt 5 ha põllupinnal, mille umbrohtumus ei ületanud 15%. Toetuse taotlemiseks ei tohtinud taotlejal olla riiklikku maksuvõlga ning tal tuli pidada arvestust kasutatud taimekaitsevahendite üle.

Toetuse suuruseks hektari kohta kujunes ligikaudu 398 kr, mis on 11% suurem kui 2000. a. Sertifitseeritud seemne kasvatajatele maksti toetust 30% (2000. a 25%), ohustatud sortide puhul koguni 50% kõrgema hektarimääraga. Põldudel, kus esines tuulekaera, vähendati hektaritoetust 15% (2000. a 10%).

2001. a taotles teraviljatoetust 5326 põllumajandustootjat teravilja kogupinnale 271 000 hektarit. Rahuldati 5088 ehk 95,5% taotlustest 265 000 hektarile. Statistikaameti andmetel külvati 2001. a tera- ja kaunvilja kokku 331 000 hektarile ja seega võib väita, et ligi 80% pinnast on ettevõtjate käes, kes kasvatavad teravilja vähemalt 5 hektaril.

Kui vaadelda toetussumma jagunemist kultuuride lõikes, siis 2000. aastaga võrreldes on osakaalud jäänud samaks. Kõige rohkem toetati taas otra (43%), järgnesid nisu (19%) ja kaer (16%).

Joonis 15. Toetussumma jagunemine kultuuride lõikes

Mahepõllumajandusliku tootmise toetus

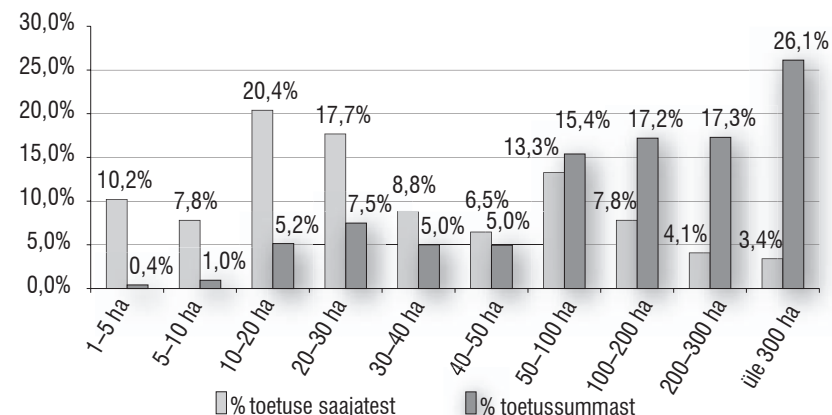
Mahepõllumajandusliku tootmise toetust (edaspidi mahepõllumajandustoetus) makstakse teist aastat. 2001. a oli toetust õigus taotleda põllumajandustootjal, kelle ettevõtte oli tunnustatud ja kantud mahepõllumajanduse registrisse ning kes kasutas mahepõllumajanduslikuks taime- või loomakasvatuseks kokku vähemalt 0,5 ha põllumajandusmaad.

Toetust sai taotleda põllumajandusmaale, kus kasvatati teravilja, tehnilisi kultuure, kartulit, haljasväetistaimi, avamaa köögivilja, ravim- ja maitsetaimi, katmikkuultuure, aga ka püsi-, lühiajalisele ja looduslikule rohumaale, mustkesale, viljapuu- ja marja-aedadele ning puukoolidele.

Võrreldes eelmise aastaga, mil tootjatele, kes jälgisid mahepõllumajanduslikku tootmisviisi, maksti toetust 3,9 mln kr, oli 2001. a mahepõllumajandustoetuse kogusumma peaaegu kahekordistunud – 7,6 mln kr. Ühikumääraks toetuse arvestamisel kujunes 2001. aastal 230 kr/ha. Toetussumma arvestamiseks kehtestas põllumajandusminister kolm põllumajanduskultuurigrupi ning neis koefitsiendid arvestusliku pinna arvutamiseks. Ühekordse ühikumääraga (230 kr/ha) maksti toetust püsi- ja looduslikule rohumaale ning mustkesale. Kolmekordne ühikumäär (690 kr/ha) kehtestati teraviljale, tehnilistele kultuuridele, kartulile, söödajuurviljale, haljasväetistaimedele ja lühiajalisele rohumaale. Üheksakordse ühikumääraga (2070 kr/ha) said toetust tootjad, kes kasvasid avamaa köögivilja, ravim- ja maitsetaimi, katmikkuultuure, puuvilja ja marju, samuti puukoolid.

Mahepõllumajandustoetust taotles 315 põllumajandustootjat tootmispinnaga 17 900 hektarit. Rahuldati 294 taotleja taotlus tootmispinnaga 17 200 ha. Seega rahuldati 93% taotlustest, mille tootmispind moodustas 96,5% taotletud pinnast.

Toetussumma jagunemist erineva suurusega maaomanduse lõikes illustreerib joonis 16.

Joonis 16. Toetussumma jagunemine maakasutuse suuruse kaupa

Jooniselt selgub, et kõige enam oli mahepõllumajandusega tegelejate seas neid, kes järgisid mahepõllumajanduslikku tootmisviisi 10–20 hektaril, moodustades toetuse saajate koguarvust 20%. Vaadeldes jaotumist toetussumma järgi, on suurim osa toetusest makstud neile, kes järgisid mahepõllumajanduslikku tootmisviisi enam kui 300 hektaril (26% toetusest). Selle grupi osakaal toetuse saajate arvu järgi oli kõige väiksem, vaid 3,4%.

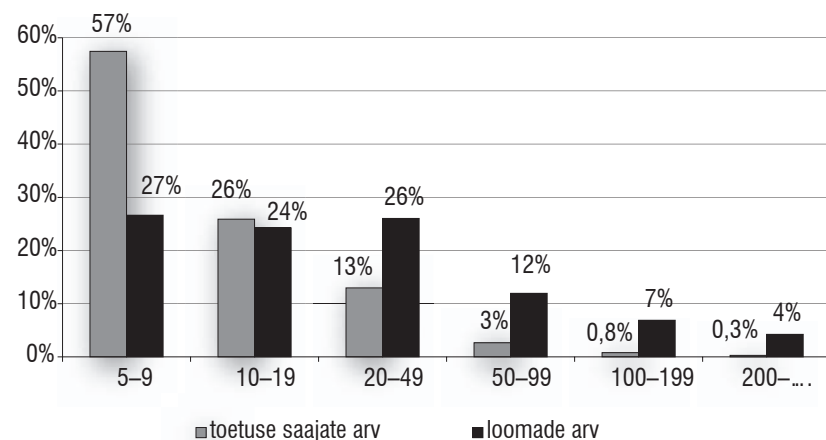
Põllumaast, millele toetust maksti, moodustas suurima osa püsirohumaad, toetust maksti aga kõige rohkem teraviljapinnale, sest teraviljakultuurid kuulusid gruppi, millele toetussumma leidmiseks korrutati tegelik pind kolmeka.

Ute ja kitse kasvatamise toetus

Ute ja kitse kasvatamise toetuse saamiseks pidi taotleja kasvatama vähemalt viit üle ühe aasta vanust utte või kitse, kes olid registreeritud riiklikus põllumajandusloomade registris ja nõuetekohaselt märgistatud. Toetust maksti taotlejatele, kellel ei olnud 1. septembri seisuga riiklikku maksuvõlga või oli maksuvõla tasumine ajatatud. Toetuse taotlejaid oli 847, kes taotlesid toetust ühtekokku 11 923 utte või kitse kasvatamise eest. Toetust maksti 757 loomapidajale, kes kasvasid 10 653 utte või kitse. Toetuse kogusumma oli 3 mln kr ning toetuse suuruseks looma kohta kujunes 281 kr.

Toetuse kogusumma läks 20% Saare, 12% Pärnu ning 10% nii Võru kui Põlva maakonda. Väikseimad toetussummad maksti Ida- ja Lääne-Virumaal (kummaski 1% kogusummast).

Kui võrrelda taotluste arvu loomade arvuga, siis selgub, et kõige suuremad karjad on Põlva maakonnas, kuhu maksti 10% kogu toetusest, aga taotluste osakaal kõigist taotlustest oli vaid 5%.

Joonis 17. Karja struktuur
Allikas: PRIA

Kõige rohkem oligi toetuse saajate hulgas väikeloomapidajaid: 57% toetuse saajatest kasvas 5–9 looma (joonis 17), neile kuulus 27% loomadest. Rohkem kui 50 looma kasvatab vaid 4% toetuse saajatest, kelle karjadesse kuulub 23% loomadest.

Sertifitseeritud seemne kasvatamise toetus

Sertifitseeritud seemne kasvatamise toetust said taotleda tootjad, kes kasvasid 2000. a sertifitseeritud seemet ning seemne minimumkogus hektarilt vastas esitatud nõuetele.

Toetust taotles 30 tootjat ühtekokku 302 hektarile. Rahuldati 26 taotlust kogupinnaga 284 hektarile. Toetuse saajatest oli 16 seemnekartuli- ja 10 heinaseemnekasvatajat. Sertifitseeritud seemne kasvatamise toetuse suuruseks kujunes 6932 kr/ha, mis 2000. aastaga võrreldes on ligi 338 kr võrra suurem. Ühikumäärast poole suuremat toetust maksti ohustatud sordi kasvatajatele. Toetuse saajatest oli ohustatud sordi kasvatajaid kolm, kes kasvasid seemnekartulit 'Jõgeva kollane' ja 'Ando' 8,8 hektaril ning said hektari kohta 10 398 kr. Väljamakstud toetuste kogusumma oli 2 mln kr. Kõige rohkem taotlusi esitati ja rahuldati Tartu maakonnas: 7 taotlusest 6.

Toetussumma jagunes seemnekartuli- ja heinaseemnekasvatajatele peaaegu võrdselt (tabel 13). Seemnekartuli kasvatamisel on kõige rohkem toetust saanud Jõgevamaa: 280 000 kr, mis moodustab 28% kogu toetusest seemnekartuli kasvatamisele. Heinaseemne kasvatamise toetusest läks ligikaudu 2/3 Tartu maakonda.

Tabel 13. Toetuse jagunemine seemnekartuli ja heinaseemne kasvatamisele

Maakond	Seemnekartul		Heinaseeme	
	Summa kr	%	Summa kr	%
Harju	201 019	20%	34 658	4%
Jõgeva	280 386	28%	69 317	7%
Lääne-Viru	79 714	8%	0	0%
Põlva	6932	1%	12 477	1%
Pärnu	6932	1%	2773	0%
Rapla	106 401	11%	34 658	3%
Saare	3466	0%	162 894	16%
Tartu	229 785	22%	672 373	67%
Viljandi	6932	1%	14 418	2%
Võru	74 862	8%	0	0%
Kokku	996 429	100%	1 003 569	100%

2000. a kasvatati sertifitseeritud seemnekartulit kõige suuremas koguses Jõgevamaal – 302 t, järgnes Tartumaa 202 tonniga. Ka 1999. a oli kõige suurem toodangunäitaja Jõgevamaal – 236 t.

Seemnekartulist oli 2000. a enimkasvatatud sordiks 'Ants', mida kasvatati kokku 254 t, järgnesid 'Folva', 'Van Gogh' ja 'Varajane kollane'. Need sordid domineerisid seemnekartuli kasvatuses ka 1999. a, välja arvatud 'Folva', mida on hakatud kasvatama alles 2000. a. Saagikusest on kõige kõrgemad näitajad sortidel 'Colette' ja 'Quarta'.

Sertifitseeritud heinaseemne kasvatusest on oma toodangunäitajatega teistest tunduvalt eespool Tartu maakond, kus 2000. a kasvatati ligi 20 t heinaseemet.

Heinaseemnekasvatusest domineerib juba kaks aastat järjest põldtimut, mille seemet 2000. a kasvatati 16 tonni (1999. a 23 t). Teine enimkasvatatud kultuur on harilik aruhein (6 t). 1999. aastaga võrreldes on märgatavalt vähenenud punase ristiku seemne kogus: 15 tonnilt 0,5 tonnini.

Põllumajanduslik keskkonnatoetus

Põllumajandusliku keskkonnatoetuse raames toetatakse keskkonnasõbralikku majandamist ning lisaks mahepõllumajanduslikku tootmist, eesti tõugu hobuse kasvatamist, kiviaia taastamist ja hooldamist, võsastunud põllumajandusmaa hooldamist ning Palamuse vallas ka mitmeliigilise põõsasriba, tiigi ja märgala rajamist.

Põllumajanduslikku keskkonnatoetust maksti 2001. a esmakordselt ning toetust oli võimalik taotleda pilootaladel, milleks olid Kihelkonna ja Lümända vald Saaremaal ning Palamuse vald Jõgevamaal. Tulevikus on plaanis toetust rakendada kogu Eestis.

Toetust sai taotleda keskkonnasõbraliku majandamisega tootja, kellel ei olnud 1. aprilli seisuga riiklikke maksuvõlgu või need olid ajatatud ja kes kasutas õiguslikul

alusel vähemalt kahte hektarit põllumajandusmaad ühes eespool nimetatud valdadest. Toetuse saamiseks esitati Saare maakonnas 80 ja Jõgeval 46 taotlust.

Et toetuse saamiseks esitati taotlusi suuremas summas kui toetuseks riigieelarves eraldatud, tuli toetuse saajate valimiseks moodustada nende paremusjärjestus. Paremusjärjestuse moodustamise valikusüsteem oli kaheastmeline, mis tähendas, et kui kaks või enam põllumajandusettevõtet sai punktisüsteemi alusel võrdselt punkte, oli teiseks valikukriteeriumiks taotluse esitamise aeg (eelistati varem taotluse esitanud ettevõtet).

Põllumajanduslikku keskkonnatoetust maksti kokku 64 põllumajandusettevõttele. Toetuse saajate arv oli 39 Saare maakonnas ja 25 Jõgeva maakonnas. Makstud toetuse kogusumma oli 2,6 mln kr. Toetuse saajaid oli küll Saare maakonnas rohkem, kuid toetussumma oli suurem Jõgeva maakonnas, jagunedes vastavalt 1,4 mln kr ehk 53% Jõgeva maakonnas ja 1,2 mln kr ehk 47% Saare maakonnas. Lisategevustest oli Saare maakonnas toetuse saajate hulgas suurim osakaal kiviaia taastamisel, Jõgeva maakonnas tiigi rajamisel. Keskmiseks toetussummaks oli 40 000 kr ettevõtte kohta, lisategevustest oli suurim keskmine toetussumma mitmeliigilise põõsariba rajamisel – 23 625 kr ettevõtte kohta.

Põllumajanduskindlustustoetus

Põllumajanduskindlustustoetust said taotleda põllumajandustootjad ja kalakasvatajad, kes olid loodusõnnetuse vastu kindlustanud põllukultuurid, tõu- ja produktiivloomad või kalakasvatases kasvatatavad kalad. Kindlustustoetuse perioodiks oli üks kalendriaasta 20. juunist 2000 kuni 19. juunini 2001. Kindlustustoetust maksti tootjatele 40% kindlustusmaksetest ehk kokku 359 800 kr, millest äriühingute osa moodustas 311 800 kr. Maakondlik toetussumma oli suurim Järvamaal – 81 300 kr, moodustades 22,6% väljamakstud toetusest, väikseim Hiiu maal – 276 kr, ning Läänemaal oli ainuke maakond, kus tootjad kindlustustoetust ei saanud.

Valdav enamus toetuse saajatest olid kindlustanud loomad: 104 juhul 122-st rahuldatud taotlusest. Kalakasvatases kasvatatavad kalad ei olnud kindlustusobjektiks ühelgi esitatud taotlusel.

Intressitoetus

Intressitoetust võisid taotleda põllumajandustootjad ja kalakasvatajad, kes olid kasutanud krediidi- või finantseerimisasutuselt saadud pikaajalist laenu või olid sõlminud kapitalirendilepingu (liisingu) tootmise arendamiseks vajaliku põhivara ostmiseks ja kasutamiseks. Toetusega hüvitati osaliselt taotleja tasutud laenu intressid või kapitalirendi tasu. Toetuse taotlejaid oli 1818. Rahuldati 1479 ehk 81% taotlejate taotlused. Põllumajandusministri määrusega (15. juuni 2001 nr 42) kehtestati intressimääraks, millest alates eelmisel aastal toetust maksti, 6% ning intressitoetuse kogusummaks

oli 17 mln kr. Suurim maakondlik toetussumma oli Harju maakonnal –15,4%, järgnesid Jõgeva ja Järva kumbki 13,5%-ga.

Koolipiimatoetus

2001. a jooksul on kaks korda muudetud seadusandlikku alust koolipiimatoetuse taotlemisele. Esimene muudatus sätestab, et koolipiimatoetuse sihipärase kasutamise üle teostatakse järelevalvet alates 2000/2001. õa IV õppeveerandist (dokumentide alusel). Teise muudatusega lisati senise I ja II klassi õpilaste arvu hulka ka III klassi õpilased ning kohustati taotlejat koos taotlusega esitama aruande koolipiimatoetuse sihipärase kasutamise kohta. Eespool nimetatud muudatuste tõttu on koolipiimatoetuse maksmise esimesel täisaastal raske teha üheseid järeldusi.

Kokku maksti 2001. a koolipiimatoetust 9 mln krooni.

Põllumajandustootjate ühise majandustegevuse toetus

Ühise majandustegevuse toetust saab taotleda tulundusühistute asutamis- ja halduskulude osaliseks hüvitamiseks.

Põllumajandustootjate ühise majandustegevuse toetust sai 2001. a taotleda esmakordselt. Taotlejate vähese informeerituse tõttu taotluse esitamise nõuetest esitati kokku vaid 6 taotlust viiest maakonnast: Võru, Jõgeva, Pärnu ja Järva maakondadest üks ning Põlva maakonnast kaks taotlust.

Nende kuue taotluse puhul moodustasid asutamis- ja halduskulud kokku 141 000 kr.

Toetuse arvestamise määr (% asutamis- ja halduskuludest) on sätestatud Vabariigi Valitsuse 3. juuli 2001. a määrusega nr 220 ja sõltub taotluse esitamisele eelnenud majandusaastast. Asutamiskulude osalist hüvitamist on õigus taotleda, kui taotluse esitamisele eelnenud majandusaasta oli taotlejale esimeseks, ja halduskulude osalist hüvitamist siis, kui see oli taotlejale esimeseks, teiseks, kolmandaks, neljandaks või viiendaks majandusaastaks. Samuti arvestatakse taotluse määra arvutamisel taotluse esitamisele eelnenud majandusaasta netokäivet.

2001. a esitatud nelja taotluse puhul oli taotluse esitamisele eelnenud majandusaasta taotlejale esimeseks, ühele taotlejale teiseks ning ühele neljandaks.

2001. a kuulus ühistegevuse toetus väljamaksmisele kahele taotlejale summas 17 000 krooni.

SAPARDi toetuse maksmine

Möödunud aasta 19. juunil jõustus Euroopa Komisjoni (EK) otsus, mille alusel maksatakse Eestis Euroopa Liidu (EL) poolt kaasfinantseeritavat kandidaatriikidele mõeldud spetsiaalse põllumajanduse ja maaelu arenguprogrammi (SAPARD) investeringutoetust.

Programmi põhieesmärgiks on aidata kaasa põllumajandussektori kohanemisele ELi nõuetega ning lahendada maapiirkondade arenguprobleeme. SAPARDi raames saavad põllumajandus ja maapiirkonnad igal aastal üle 250 mln kr tagastamatut abi, millest 75% tuleb EList ja 25% Eesti riigi eelarvest. SAPARD toetab investeeringuid olenevalt nende laadist kuni 50% ulatuses. Esimeste aastate toetusraha jaguneb nelja investeeringutoetuse liigi ehk meetme vahel:

- põllumajandustootmise investeeringutoetus (meede 1), mis moodustab 42,9% kogu SAPARDi toetusest;
- põllumajandus- ja kalandustoodete töötlemise ja turustamise parandamise investeeringutoetus (meede 2), mis moodustab 18,4% kogu SAPARDi toetusest;
- maapiirkondades alternatiivse majandusliku tegevuse arendamise ja mitmekesistamise investeeringutoetus (meede 3), mis moodustab 18,0% kogu SAPARDi toetusest;
- maapiirkonna infrastruktuuri investeeringutoetus (meede 4), mis moodustab 12,4% kogu SAPARDi toetusest.

PRIA andmetel esitati 2001. a kokku 248 taotlust kogusummas 168,9 mln kr, mille abil kavandati investeeringuid 398,7 mln kr väärtuses. Suurem osa taotlejatest soovis saada toetust investeeringuteks põllumajandustootmisse (160 taotlust).

Esitatud 248-st taotlusest sai positiivse otsuse 130 projekti. Neis planeeritud kogu-investeering on 290,3 mln kr, millest SAPARDi toetus moodustab 123,6 mln kr.

96 heakskiidetud projektis taotleti toetust 43,6 mln kr, et teha investeeringuid põllumajandustootmisse 124 mln kr ulatuses. Kõige rohkem soovitakse toetuse kaasabil soetada lüpsi- ja piimajahutusseadmeid, traktoreid, rohusöödatootmise masinaid ja atrasid.

Tabel 14. SAPARDi toetused kr

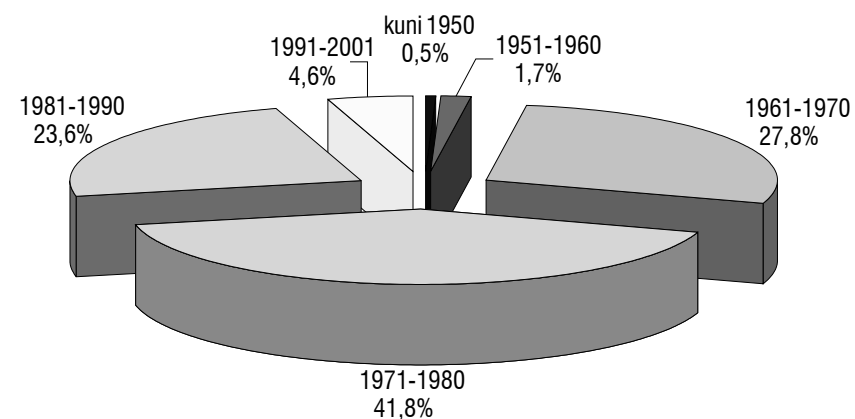
		MEEDE 1	Kokku
		Investeeringud põllumajandustootmisse	
Taotletud projektid	Projektide arv	160	248
	Investeeringu summa	172 844 948	461 539 708
	Toetussumma	60 902 985	197 628 505
	sellest EL	45 677 239	148 221 379
Heakskiidetud projektid	Projektide arv	96	130
	Investeeringu summa	124 000 745	290 283 085
	Toetussumma	43 621 227	123 548 213
	sellest EL	32 715 920	92 661 160
Väljamakstud projektid	Projektide arv	15	16
	Investeeringu summa	18 221 217	19 002 217
	Toetussumma	5 757 607	6 148 107
	sellest EL	4 318 205	4 611 080

1.6. Maaparandus ja infrastruktuuri arendamine 2001. a

2001. a kevadel tegid maaparandusbürood eksperthinnangu kuivendatud maade seisundi ja kasutamise kohta. 728 425 hektarist kuivendatud maast oli 17,4% heas, 64,3% rahuldavas ja 18,3% puudulikus seisundis. Kasutuses oli 77,2% kuivendatud maast.

Suurem osa tänaseni kasutatavatest maaparandussüsteemidest on rajatud aastatel 1971–1980 (joonis 18). Kuna maaparandussüsteemid amortiseeruvad 25–30 aastaga, siis on järsult tõusnud remonti vajavate objektide arv.

Arvel olevate kuivendussüsteemide pindalade jaotus eksploatatsiooni võtmise aastate järgi

Joonis 18.

Kuivendussüsteemidest oli seisuga 31.12.2001 omanikele üle antud 216 736 ha (30%), piirkondlike maaparandusbüroode bilanssi jäi 511 689 ha (70%). Üleandmine on prognooside kohaselt võimalik lõpedada 2010. aastaks. Maaparandussüsteemide eesvoolude ja kuivenduskraavide kogupikkus on 45 282 km, nendest on riigi hooldusel olevaid eesvoolude 6961 km. Eksperthinnangu alusel vajas remonti 68,2% eesvooludest.

2001. a andis riik põllumajandustootjatele maaparandusabi 4,63 mln kr, mille eest rekonstrueeriti ja ehitati 1012 ha kuivendussüsteeme, 6 km teid ja 109 joogiveekaevu ning tehti 160 ha kultuurtehnilisi töid. Objekte finantseeriti riiklikest vahenditest 80% ulatuses. Ülejäänud 20% tasusid põllumajandustootjad omavahenditest, kusjuures selle katteks arvati ka nende tehtud tööd või üleantud materjalid. Elektriliinide rekonstrueerimise ja ehituse eelarve reaaltoimus põhiliselt elektrivõrkudega liitumismaksu tasumine 3,5 mln kr eest.

Riigi hooldusel olevaid veejuhtmeid remonditi 2001. a 127 km ulatuses (2% kogupikkusest) ja hooldati 754 km ulatuses (11% kogupikkusest), kokku 8,5 mln kr eest. Riigi äriühingute ja eelarveliste asutuste maaparandusobjekte renoveeriti 0,14 mln krooni eest.

Happelisi muldi lubjati 2001. a 14 078 ha ja lupjamistoetust maksti 15,4 mln krooni. Sel aastal lubjati põlde, mille happesuse näitaja $pH \leq 6,0$. Praegu kasutusel olevast maast vajaks 5aastase tsükli korral aastas lupjamist 60 000 ha.

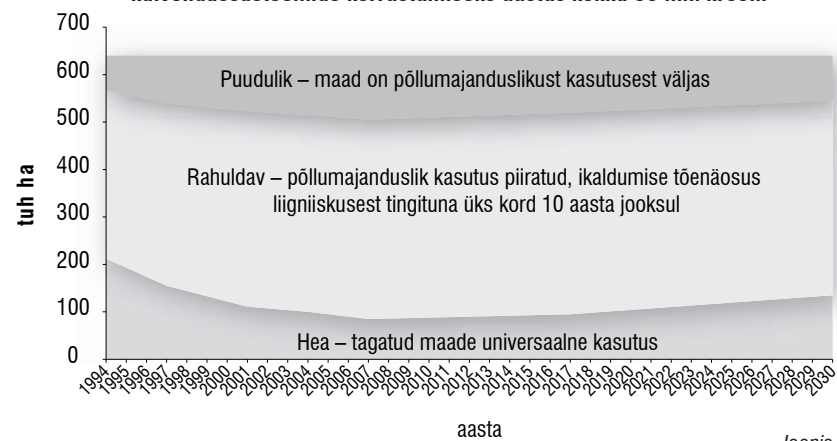
Seisuga 01.01.2001 oli maaparandusbüroodes registreeritud põllumajandustootjate rahuldamata avaldusi maaparanduse, teede, kaevude, elektritööde tegemiseks 4678 tk, aasta jooksul laekus veel lisaks 419. Nendest rahuldati 2001. aastal 408 (8%), rahuldamata jäi 4689 avaldust (92%).

2001. aastal lõppesid kaks maaparandusalast välisprojekti: Maailmapanga laenu raames drenaažkuivenduse korrastamise projekt ja Hollandi välisabi raames integreeritud maaparanduse ja maakasutuse pilootprojekt. Aastatel 1996–2001 suudeti Maailmapanga laenu raames koos riigi ja kasusaajate osalusega korrastada maaparandussüsteeme 81 000 hektaril, mis võimaldas nendel maadel maakasutust oluliselt parandada.

Edasine maaparandussüsteemide korrashoiukohustus anti üle piirkonnas tegutsevatele maaparandusühistustele. Väliseksperdid hindasid maaparandussüsteemide korrastamisprogrammi edukaks. Aastatel 1998–2001 korrastati Hollandi abiga 6791 ha maaparandussüsteeme ja tehti nendel maadel ümberkruntimine.

Samal ajal on maaparandussüsteemide ebapiisava hooldus- ja remonttööde tõttu muudes piirkondades kuivendussüsteemide tehniline seisund järsult halvenenud. Orgaanilise aine ladestumise tõttu tõusevad veejuhtmete põhjad keskmiselt 0,6 cm aastas ja voolusängide karedus suureneb 2–3 korda. Kui drenaažisuudmed mattuvad sette alla, algab massiline maade põllumajanduslikust kasutusest väljalangemine. Joonisel 19 on toodud prognoos kuivendatud maade kuivendusseisundi kohta juhul, kui alates 2002. aastast remont- ja hoojusteid ei tehta.

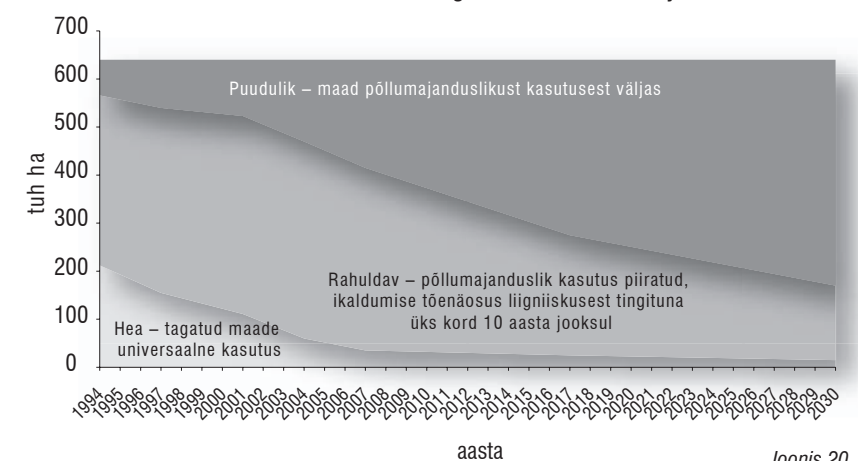
Kuivendatud põllumajandusmaa kuivendusseisundi prognoos, kui investeeritakse riigikraavide remondiks ja hoolduseks ning kuivendussüsteemide korrastamiseks aastas kokku 85 mln krooni

Joonis 19.

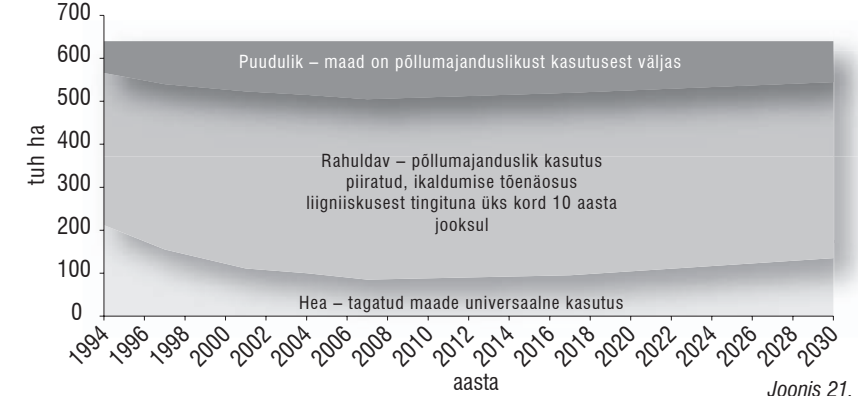
Arvestades riigieelarve pingelist seisut, põllumajandussektori olukorda ning perspektiivse ELiga liitumiseks ja liitumisjärgse üleminekuprotsessi toetamiseks, oleks vaja alustada uut välislaenu projekti. Laenu põhieesmärgiks on toetada maaparandusalast tegevust ning võimaldada riigil täita võetud kohustusi. Kuivendatud põllumajandusmaade seisundi prognoos juhul, kui korrastatakse ainult eesvoolud, on toodud joonisel 20, ning juhul, kui korrastatakse nii eesvoolud kui ka kuivendussüsteemid (selleks on aastas vajalik investeerida kokku 85 mln kr) on toodud joonisel 21.

Kuivendatud põllumajandusmaa kuivendusseisundi prognoos, kui 2002–2006. a investeeritakse ainult riigikraavide remondiks ja hoolduseks

Joonis 20.

Kuivendatud põllumajandusmaa kuivendusseisundi prognoos, kui investeeritakse riigikraavide remondiks ja hoolduseks ning kuivendussüsteemide korrastamiseks aastas kokku 85 mln krooni

Joonis 21.

2001. aastal koostati maaparanduse rakenduslikke uurimistöid järgmistel teemadel.

1. Maaparandusobjektide teostusjooniste skaneerimine ja kaardiandmebaasi loomine Tartu maakonnas.
2. Maaparandussüsteemide toimimisest saadava arvestusliku kasu määramise ja maaparandusühistu kulutuste jaotamine.
3. Eesti vooluveekogude ruumiandmete korrastustööd.
4. Maade melioratiivse seisundi hindamine ja drenaazkuivenduse rekonstrueerimise kaasajastamine.
5. Analüüs PEFC sertifitseerimissüsteemi toimimisest ja selle võimalikust rakendamisest Eestis.
6. Rakendusuring teemal "Maaparandushoiukava Nõva, Riguldi, Taebla ja Salajõe valgalades".
7. Rakendusuring maaparandusühistute ümberkujundamisest maaparandus- ja veeühistuteks. Ettepanekud maaparandushoiukavade koostamiseks.
8. Eesti põhikaardi andmete konverteerimine Tartu MB maaparandusinfosüsteemi aluskaardi tarbeks.
9. Happeliste muldade kontrollimetoodika juurutamine.

2. Toiduainetööstus

2.1. Toiduainetööstuse struktuur

2.1.1. Toiduainetööstuse koht rahvamajanduses, töötlevas tööstuses ja osakaal toiduainetööstuses

Toiduainetööstus annab ligikaudu 4% Eesti sisemajanduse koguproduktist ja ligi 5% koguekspordist. Toiduainetööstuses töötab stabiilselt umbes 3% hõivatutest.

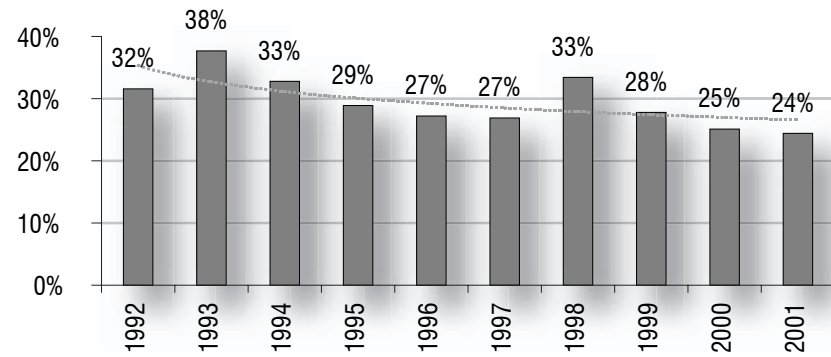
Tabel 1.

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Toiduainetööstuse kogutoodang mln kr	6513	7554	8534	10 903	10 802	8433	8727	9736
liha ja lihatoodete tootmine	1382	1221	1241	1237	1454	1533	1380	1605
kala ja kalatoodete tootmine	627	1156	1039	1492	2055	1938	1349	1386
piimatoodete tootmine	1195	1368	1883	2260	2983	3022	2435	2851
jahu ja tangainete tootmine	51	62	79	91	87	103	58	76
valmisloomasööda tootmine	363	361	292	246	351	412	299	263
pagaritoodete tootmine	507	606	756	929	984	995	759	898
jookide tootmine	890	1091	1546	1566	1806	1721	1874	1709
Tööhõive toiduainetööstuses (% kogu töötlevas tööstuses hõivatutest)	23,8	24,6	23,7	24,4	24,5	21,5	19,9	17,9
Toiduainetööstuse eksport mln kr	2028	1496	1977	3543	3735	2417	2392	2742
Osatähtsus koguekspordis %	12,3	7,1	7,9	8,7	8,2	5,6	4,4	4,7

Allikas: Statistikaamet

Toiduainetööstus on jätkuvalt üks olulisem haru Eesti töötlevas tööstuses, moodustades kogu tööstustoodangust 24% ning hõivates 18% kogu töötleva tööstuse töötajaskonnast. Töötajate arv toiduainetööstuses on pidevalt vähenenud. Kui 1994. a töötas siin ligi 24 000 inimest, siis 2001. aastal oli toiduainetööstuse keskmine töötajate arv 14 800.

Toiduainetööstuse osa tööstustoodangust %

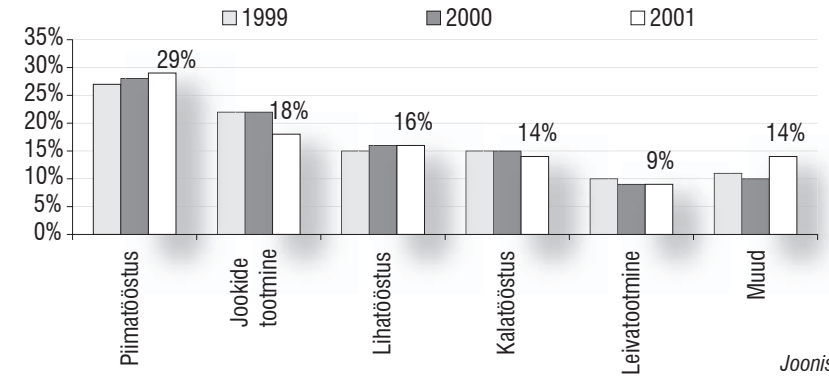

Joonis 1.
Allikas: ESA, "Tööstus"

Toiduainetööstuse tootmismahust moodustas 2001. a andmetel piimatööstus 29%, mis oli eelmise aastaga võrreldes üks protsent suurem. Seda eelkõige soodsate maailmaturuhindade tõttu, millest tulenevalt said eksportöörid toodangu eest kõrgemat hinda. Liha- ja leivatööstuse toodangu osa toiduainetööstuses moodustas vastavalt 16% ja 9% nagu ka eelmisel aastal.

Üks protsent on vähenenud kalatööstuse osakaal, moodustades 14%. Jookide tootmine vähenes eelmise aastaga võrreldes rahalises väärtuses 4 protsenti, samas kasvas mahuliselt õlle, veini, viina ja karastusjookide tootmine. Toodangu vähenemine rahalises väärtuses võis olla tingitud tihedast konkurentsist tulenevast hindade alandamisest.

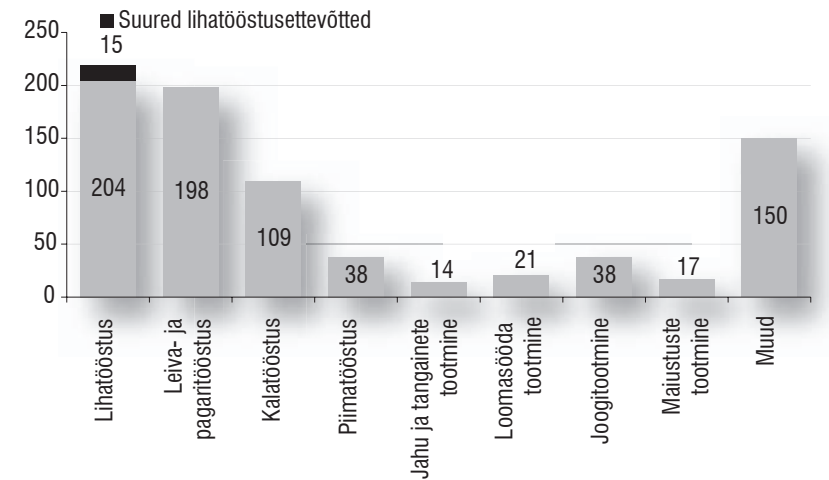
Toiduainetööstuse sektorite osakaal kogu toiduainetööstuse toodangus

Joonis 2.
Allikas: ESA, "Tööstus"

Ettevõtete arv toiduainetööstuses aastal 2001 oli 804. Kõige suurem on ettevõtete arv lihatööstuses, kus on 219 ettevõtet.

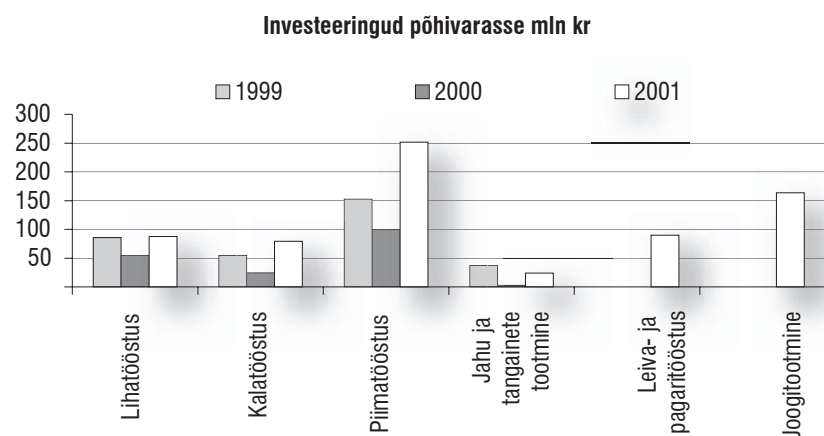
Ettevõtete arv toiduainetööstuses 2001. a

Joonis 3.
Allikas: Veterinaar- ja Toiduamet

2.1.2. Investeeringud toiduainetööstuses

Viimastel aastatel Eesti toiduainetööstuses tehtud investeeringutest on suurem osa suunatud tootmis- ja töötlemistingimuste parandamiseks ning tootmise efektiivsuse suurendamiseks. Seda on põhjustanud eelkõige meie kaubanduspartnerite esitatud nõuded ning hoogustunud ühinemisprotsess Euroopa Liiduga. Kuid ka tihe konkurents koduturul on sundinud ettevõtjaid järjest rohkem orienteeruma tarbijate kasvavate nõudmiste rahuldamisele ning toiduohutuse ja toodete stabiilse kvaliteedi tagamisele.

Joonis 4.
Allikas: ESA

Aastatel 1999–2001 on toiduainetööstusesse investeeritud ligi 1,2 miljardit krooni, millest suurem osa on kulutatud ettevõtete hoonete ja ruumide ehitamiseks ning rekonstrueerimiseks.

2002. aasta kujuneb Eesti toiduainetööstusele võtmeaastaks, mille jooksul tuleb lõpule viia toiduseaduse uutele struktuuri- ja hügieeninõuetele kohandamiseks vajalikud tööd. 1. jaanuarist 2003 lõplikult jõustuva toiduseaduse järgi peavad kõik tegutsevad ettevõtted olema tunnustatud ning nõuetele mittevastavad ettevõtted peavad tegevuse lõpetama. Toiduainetööstuse ettevõtete nõuetele vastavus on ka ELiga liitumisel olulise tähtsusega, millest sõltub eelkõige ELi siseturu avanemine meie toodetele. Arvestades toiduohutuse ja selle tagamise üliolulisust nii Euroopas kui ka mujal maailmas, ei tehta meie ettevõtetele ja toiduainetele mingeid järeleandmisi.

Kogu toiduainetööstuse ettevõtete nõuetele vastavusse viimiseks vajalike investeeringute suuruseks on eelnevatel aastatel hinnatud ligikaudu 1,5 kuni 2 miljardit krooni.

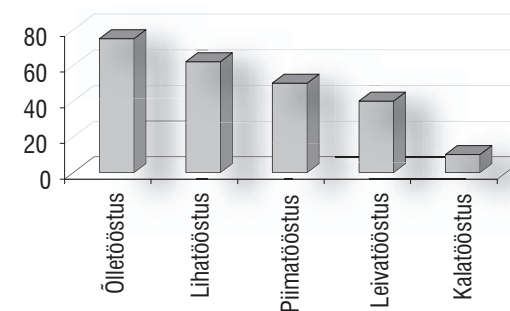
2001. aastal investeeriti toiduainetööstuses põhivarasse ligi 700 mln krooni väärtuses, mis on 1,76 korda rohkem kui 2000. aastal. 2001. aastal on kala- ja piimatööstustes investeeritud vastavalt 3,2 ja 2,5 korda rohkem kui eelmisel aastal kokku. Lihatööstuses on 2001. a jooksul investeeritud ligikaudu 1,6 korda rohkem kui 2000. aastal. Jahu ja tangainete tootmises on toimunud väga suur investeeringute kasv, võrreldes 2000. aastaga: investeeringud on kasvanud 8,8 korda.

Toiduainetööstuse sektorite toiduseaduse struktuuri- ja hügieeninõuetele kohandamiseks vajalike investeeringute mahu hindamisel on oluliseks teguriks tootmisvõimsuste kasutamise ning toorainebaasi suhe. Toiduainetööstuse erinevates harudes (eriti piima- ja liha- ning teravilja töötlemisel) on küllalt suur tootmisvõimsuste ülejääk. Arvestades kohalikku tooraineressurssi ja seni ettevõtetesse tehtud investeeringuid, võib öelda, et suurem osa piimatööstuste vajalike investeeringuid on tehtud. Lihatöötlemissektoris on oluline osa investeeringutest kavandatud 2002. ja 2003. aastale, mil tapatööstuse rekonstrueerimiseks on kavandatud ligi 110 mln krooni ning lihatoodete tootmisele kehtestatud nõuete täitmiseks ligikaudu 150 mln krooni. Lihatöötlemissektoris tegutsevate väikese võimsusega ettevõtete nüüdisajastamine nõuaks hinnanguliselt ligi 100 mln kr, kuid investeeringute mahtu võib otseselt mõjutada ettevõtete ebakindel majanduslik olukord, suhteliselt madal uutele nõuetele vastavus ning väike osakaal Eesti lihaturul. Kalatöötlemise sektoris võib investeeringuvajadusi hinnata ligi 200 mln krooni suuruseks.

Kokkuvõtteks võib öelda, et 2002. ja 2003. a jooksul toiduainetööstuse toiduseaduse uutele nõuetele kohandamiseks vajalike investeeringute summa on hinnanguliselt 650 kuni 700 mln krooni.

Teiseks suuri investeeringuid vajavaks valdkonnaks on keskkonnanõuete täitmine, kuhu on senised investeeringud olnud ebapiisavad.

Välisinvesteeringud toiduainetööstusesse %

Joonis 5.
Allikas: Põllumajandusministeerium, ekspert hinnang

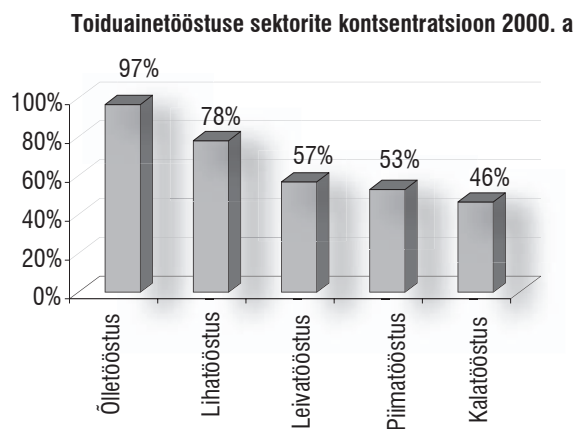

Võrreldes põllumajandussektoriga, on toiduainetööstusesse tehtud välisinvesteeringuid suhteliselt palju. Põllumajandusministeeriumi eksperdid on hinnanud välisinvesteeringuid välisosalusel ja kogu sektori netokäibe suhte järgi. Endiselt on esikohal õlle- tööstus, kus välisosaluselga ettevõtete netokäive moodustab kogu sektori netokäibest peaaegu 80%. 2001. aastal suurenesid välisinvesteeringud liha- ja kalatööstusesse. Õlle-, piima- ja leivatööstusesse on välisinvesteeringuid tehtud juba varasematel aastatel. Kalatööstus on seni olnud välisinvestoritele vähem atraktiivne.

Põllumajandus- ja kalasaaduste töötlemise ning põllumajandus- ning kalatoodete turustamise tingimuste parandamiseks käivitus 2001. a SAPARD, mille raames toetati töötlemisettevõtete investeeringuvajadusi 73,7 mln kr ulatuses. Toetussummast ligi poole moodustasid lihatöötlemisettevõtetele tehtavad investeeringud.

2.1.3. Toiduainetööstuse ettevõtete kontsentratsioon

Toiduainetööstuse harude lõikes on ettevõtete kontsentratsioon erinev. Kõige enam on kontsentreerunud õlletootmine – 97% kogu õlletööstuse netokäibest annab neli suuremat ettevõtet. Kõrge on kontsentratsioon ka lihatööstuses, kus ligi 80% tööstusharu käibest tuleb neljalt suuremalt ettevõttelt. Kõige vähem on kontsentreerunud kala- ja piimatööstus, neli suuremat ettevõtet annavad vastavalt 46% ja 53% tööstusharu netokäibest.

Joonis 6.
Allikas: arvutused ärireistri andmete baasil

Lähiaastatel on oodata ettevõtete kontsentratsiooni suurenemist eelkõige piima- sektoris, kus ettevõtete liitumine on sektori konkurentsivõime tõusu vältimatu eel- tingimus.

Konkurentsivõime ja töötlemise efektiivsuse saavutamisel on prioriteediks eelkõige tarbijale toiduohutuse tagamine, kuid peaaegu sama oluline on ka toiduainetööstuse paindlikkus tarbija ning turu muutuvatele nõudmistele.

Tootepoliitika on igas toiduainetööstuse ettevõttes keskseks valdkonnaks, millele baseerub kogu ettevõtte tegevus. Oskuslikult valitud tootepoliitika on tänapäeval tar- bijakeskne. Ettevõtte tootepoliitikas on oluline koht toote kvaliteedil.

Eesti toiduainetööstuse ettevõtjate aktiivsust tootepoliitika arendamisel näitab jätkuv huvi 1994. aastast käivitunud "Eesti parim toiduaine" konkursist osavõtuks. Idee algataja ning konkursi läbiviija on Eesti Toiduainetööstuse Liit. Konkursi eesmärk on innustada toiduainetööstuse ettevõtjaid uute toodete väljatöötamisel. Ühtlasi on eesmärgiks tutvustada tarbijale ning kaubandusettevõtjatele uusi toiduaineid ja nende tootjaid ning kujundada tarbija soodsat suhtumist ja usaldust kodumaisesse toitu. Eesti Toiduainetööstuse Liidu andmetel on konkurss olnud osavõturohke juba alates 1994. aastast ning kokku on osalenud kaheksal konkursil 694 toodet 92 ettevõttest. Alates 1999. aastast on hinnatud lisaks toote uudsusele ja tervislikkusele ka ekspordi- potentsiaali. 2001. aastal osales konkursil 67 toodet 16 ettevõttelt, nende hulgas 53 uut toodet. Alates 2001. a hakati välja andma märki "Parim toit tervisele", hindamisel oli 22 toodet 6 ettevõttelt.

"Eesti parim toiduaine" märke on omistatud 110 tootele. Toidugruppidest edukamaks võiks lugeda piimatooted, mis on leidnud märkimist nii üldvõitja kui alagruppide võitjate hulgas. Eesti Konjunktuuriinstituudi andmetel tunneb 55% tarbijatest konkursi märki.

Vajadusest väärtustada kodumaise päritoluga tooteid alustati 1998. a Eesti Põllu- majandus-Kaubanduskojas (EPKK) toidu kvaliteedimärgi väljaandmist.

Päritolu- ja kvaliteedimärk ehk pääsukesemärk "Tunnustatud Eesti Maitse" antakse toodetele, mille põhitooraine on 100%-liselt eestimaise päritoluga ning mis on edukalt läbinud laboratoorse ja sensoorse hindamise.

Kvaliteedimärk ehk ristikumärk "Tunnustatud Eesti Maitse" antakse kvaliteetsetele toodetele, mille valmistamisel põhitooraine kodumaisuse nõuet ei ole võimalik ega mõttekas rakendada (kompvekid, kondiitritooted, karastusjoogid jm).

"Tunnustatud Eesti Maitse" toodete hindamised toimuvad EPKKs kaks korda aastas – kevadel ja sügisel. Toodete kvaliteeti hindavad vastava koolituse saanud eksperdid.

Ettevõtte tootepoliitika ja kvaliteedi majanduslik külg on seotud eelkõige konkreetsete kuludega, mis osutuvad küllalt suurteks. Tiheda konkurentsi tingimustes juurutatakse turu hõivamiseks üha uusi tooteid, pakendeid jne, mis on kindlasti meelepärane tarbijale, kuid toob kaasa täiendavaid kulutusi töötajatele ning tulemuseks ei pruugi olla loodetud täiendava turuosa võitmine, vaid pigem niigi kasinate ressursside asjatu kulutamine.

EKI andmetel oli näiteks 2001. a novembris Tallinnas vaatluse all olnud kauplustes

müügil keskmiselt 72,7 erinevat nimetust kodumaist jogurtit (1995. a novembris 9,2 nimetust), 71,7 nimetust keeduvorste (1995. a 14,7), 37,2 nimetust kohupiima (1995. a 7,2), 99,3 nimetust jäätist (1995. a 6). Arvestades Eesti turu väiksust, tekib küsimus niisuguste kulutuste otstarbekuses.

2001. aastal korraldas Põllumajandusministeerium ka arvukalt kohtumisi turul osalejatega, selgitamaks kollektiivse turunduse vajalikkust toidusektori konkurentsivõime tõstmisel, mis hõlmaks ühiste huvide esindamist nii sise- kui väliturul. Kahjuks jäi ettevõtete huvi selles osas suhteliselt tagasihoidlikuks. Muutused turul annavad pigem tunnistust senise niigi vähese koostöö halvenemisest ja ettevõtteid ühendavate organisatsioonide nõrkusest.

2.2. Piimatööstus

Piimatööstuste arv ja paiknemine Eestis, töötajate arv ja palk

Eestis oli 2002. a 28. jaanuari seisuga Veterinaar- ja Toiduameti andmetel registreeritud 44 piimatöötlemisettevõtet, kuid neist tegutsevaid 38. Võrreldes 2000. aastaga on tegutsevate ettevõtete arv vähenenud 9 võrra, seda peamiselt suure võimsusega ettevõtete hulgas.

Ettevõtted jaotatakse aastas töödeldud piima koguse järgi suure ja väikese võimsusega ettevõteteks. Kolmanda grupi moodustavad ettevõtted, kus kasutatakse toorainena teiste tööstuste toodetud piimatooteid ja toorpiima ei töödelda.

Tabel 2.

Töödeldav toorpiima kogus aastas	Ettevõtete arv	% kõigist ettevõtetest
>2 000 000 liitrit	17	45%
<2 000 000 liitrit	14	37%
Toorpiima ei kasuta	7	18%

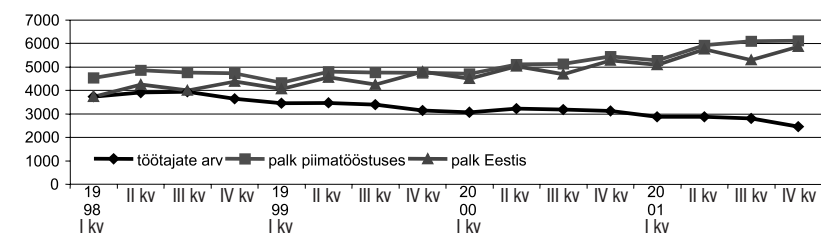
Kõige rohkem on piimatööstusi Harju- ja Tartumaal (vastavalt üheksa ja seitse tööstust), ülejäänud maakondades on üks kuni kolm tööstust, Läänemaal piimatööstusi ei ole.

2001. a oli Eesti piimatööstuses keskmiselt 2760 töötajat, mis on 3% kõigist töötlevas tööstuses hõivatutest. Alates 1998. a teisest poolest on keskmine töötajate arv piimatööstuses pidevalt langenud, välja arvatud 2000. a II-III kvartalis, mil töötajate arv pisut

kasvas. Kuigi ettevõtete arv pole paari viimase aastaga eriti muutunud, on tehtud palju investeeringuid seadmetesse, mis on ka töötajate arvu vähenemise põhjuseks, kuna uute seadmetega kaasneb efektiivsem tootmine ja väheneb inimitöõjõu vajadus.

Mingil määral kaasneb töötajate arvu vähenemisega palgatõus. Viimastel aastatel on piimatööstuste palk püsunud riigi keskmisest ka veidi kõrgemal. 2001. a oli keskmine brutopalk piimatööstuses 5861 kr, Eesti keskmine aga 5500 krooni. Piimatööstuse palk on pidevalt olnud pisut kõrgem ka töötleva tööstuse keskmisest palgast. Siiski on piimatööstuses palgad ligi poole madalamad kui jookide tootmises, mis on kõige kõrgemate palgadega haru töötlevas tööstuses.

Töötajate keskmine arv, keskmine brutopalk kuus piimatööstuses ja Eestis kr

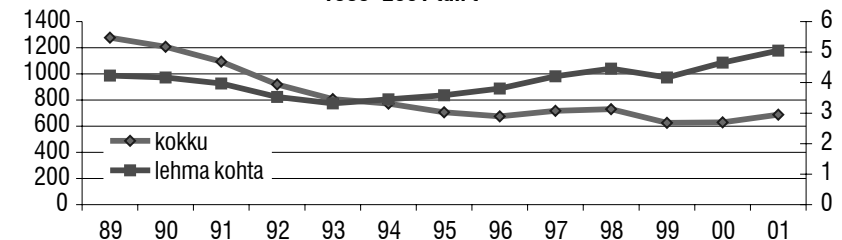

Joonis 7.
Allikas: ESA, "Tööstus"

Tooraine, selle kvaliteet ja hind

Toorpiima toodeti 2001. a 687 200 tonni, mis on 9% rohkem kui 2000. a. Piimatoodang Eestis hakkas alanema üheksakümne aastate alguses ning tõusis esimest korda alles 1997. aastal, millele järgnes Vene kriisi tõttu taas toodangu langus. Võrreldes 1989. aastaga on piimatoodang praegu kaks korda väiksem, kuid näha on stabiliseerumist ja isegi kerget kasvutendentsi.

Piimatoodang kokku ja lehma kohta 1989–2001 tuh t

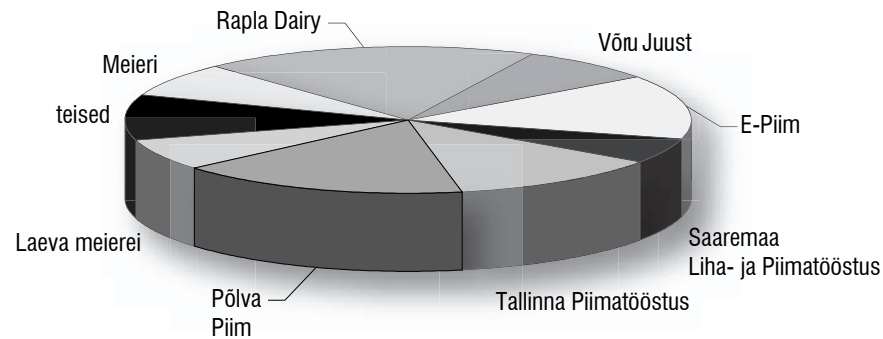
Joonis 8.
Allikas: ESA, "Loomakasvatust"

Piimatoodangu kasv on saavutatud lehmade tootlikkuse tõusuga, 2001. a tõusis keskmine piimatoodang lehma kohta 5051 tonnini, mis on 393 tonni rohkem kui 2000. a. Samal ajal on lehmade arv Eestis pidevalt vähenenud. Näiteks 1993. a lõpuga võrreldes oli lehmade arv 2001. a lõpuks vähenenud 43%. 2001. a lõpus oli Eestis 129 300 lehma.

Piimatöötlemisettevõtted ostsid 2001. a kokku 427 640 tonni piima, mis on 5% rohkem kui eelmisel aastal ja moodustab 62% kogutoodangust. Piimatootmine jätkas möödunud aastal alanud tõusuteed, kuid kokkuostetava piima osa toodangust väheneb pidevalt. 1998. a oli see näiteks 73% ja 2000. a 63%. Suurema osa (90%) toorpiimast ostavad kokku kaheksa ettevõtet, neist seitsmel on ELi eksportimise luba.

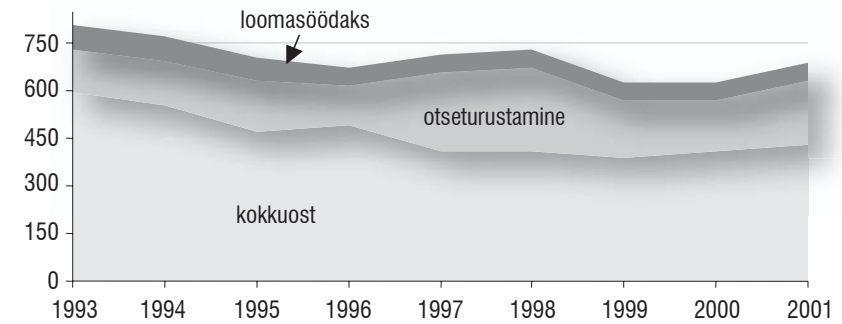
Toorpiima kokkuost 2001. a

Joonis 9.
Allikas: Põllumajandusministeerium

Toodetud toorpiima ja tööstuste poolt kokkuostetava piima vahe kasutatakse loomasöödaks ja müüakse turgudel. Loomasöödaks kasutatava piima osa suurenes 1997–1998. a hüppeliselt suure toorpiima hinna languse tõttu ning kokkuostjatele müüdi peamiselt vaid kõrgema sordi piima. 2000. a toorpiima kokkuostuhind suurenes, mistõttu pisut suurenes toorpiima müümine tööstustesse, 2001. a suurenes taas pisut otseturustamine, selle põhjused võivad olla oodatust madalam toorpiima kokkuostuhind ja nõuete karmistumine kokkuostetavale toorpiimale. Tööstuste-kokkuostjate rakendatavat hinnapoliitikat võib pidada üheks takistuseks otseturustamise vähenemisel miinimumini.

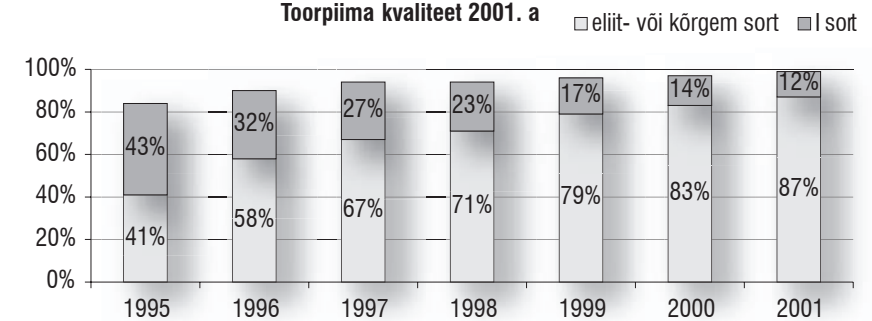
Toorpiima kasutamine tuh t

Joonis 10. Allikas: ESA

2001. a kokkuostetud piimast oli 87% eliit- või kõrgemast sordist ning 12% esimesest sordist. Piima rasvasus oli keskmiselt 3,9%. Toorpiima kvaliteet on aastatega paranenud. Vastavalt "Piima ja piimapõhiste toodete hügieeninõuete eeskirjale" oli 2001. a 1. jaanuarist lubatud nimtoidu valmistamiseks kasutada vaid eliit- või kõrgema ja I sordi toorpiima. 2002. a 1. jaanuarist on nimtoiduks lubatud kasutada vaid eliit- ja kõrgema sordi piima, mille kriteeriumid vastavad ELis kehtivatele toorpiima nõuetele. Sellist piima on Eestis praegu 87% kogu toodetud toorpiimast.

Toorpiima kvaliteet 2001. a

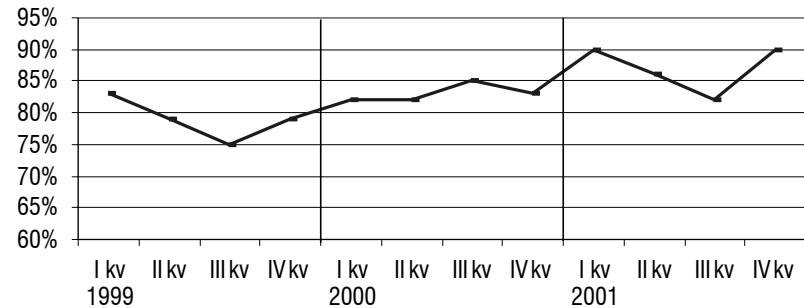

Joonis 11.
Allikas: ESA, "Loomakasvatus"

Piima kvaliteedi puhul on märgatav ka sesoonsus: kvaliteet on madalam III kvartalis ja kõrgem IV-I kvartalis. Selline suund on jälgitav nii 1999. kui 2001. a, samas 2000. a on olukord hoopis teistsugune, toorpiima kvaliteet on stabiilne. Põhjuseks võib siin tuua asjaolu, et 2000. a oli toorpiima hind suhteliselt kõrge, mis ajendas tootjaid kvaliteedi pärast pingutama. Nagu eelnevalt mainitud, müüdi 2000. a tööstustesse ka rohkem toorpiima kui 1999. ja 2001. a.

Toorpiima kvaliteet 1999–2001 (kõrgema sordi osakaal %)

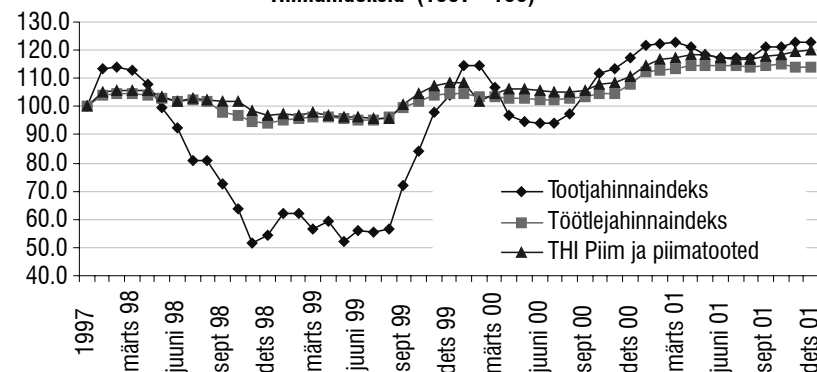

Joonis 12.

Toorpiima ja piimatoodete kvaliteedi parandamiseks on kavas juurutada ühtne sõltumatu kvaliteedi kontrolli süsteem ja toorpiima kvaliteedile vastav ühtne maksesüsteem. Selle tulemusena peaks paranema ka suhted tootjate ja töötajate vahel. Süsteemi juurutamisel on kaks aspekti: toiduohutuse ja turukorralduslik.

Piima kokkuostuhind jätkas 2001. a tõusuteed, kuid kasv jäi oodatust väiksemaks. Hind jäi kriitilise 3 krooni piirimaile, mis on piimatootjate hinnangul miinimum, mille juures on veel võimalik teha hädapäraseid investeeringuid.

Hinnaindeksid (1997=100)

Joonis 13

Hinnaindeksite joonised piima tootja-, töötaja- ja tarbijahindade kohta näitavad, kuidas on jaotunud turuvõim ahela erinevate lülide vahel. Kõige muutuvam on tootjahinnaindeks, mis peegeldab otseselt maailmaturu või Eesti eksportturgude muutust.

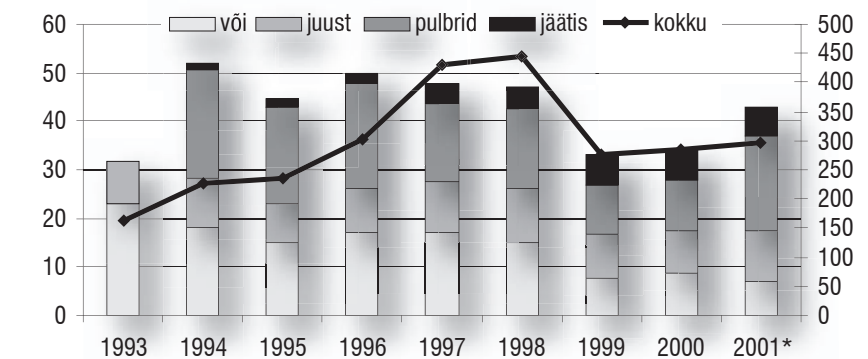
Eriti selgelt tuleb välja 1999. aasta Vene kriisi mõjul toimunud tootjahindade langus, samas töötaja- ja tarbijahinnad langesid marginaalselt.

Samuti 2001. a soodsate maailmaturu hindade ja ekspordivõimaluste tõttu on kõige rohkem tõusnud tootjahinnaindeks. Eelkõige viitab see tootjate nõrgale positsioonile hinnaläbirääkimistel töötajatega. Teisalt võib oletada ka ebaefektiivset tööstusharu struktuuri, mille tagajärjel kantakse halvenenud müügingimustest tulenev kahju tootjale. Hinnalanguse suur ulatus viitab nappidele marginaalide kohandamise võimalustele tööstuste vahel võimsuste alakoormatusest tingitud ebaefektiivsuse ja suurte kulude tõttu. See pole tegelikult kvaliteetse toorpiima stabiilse pakkumise seisukohalt pikaajalises perspektiivis tööstustele soodne.

Piimatoodete tootmine, tarbimine, müük ja eksport

Piimatoodete tootmine hakkas järsult vähenema 1998. a, seda peamiselt täispiimatoodete osas. Pärast Venemaa majanduskriisi pole tootmine enam endisi mahtusid saavutanud. Täispiimatoodete tootmine on nüüd umbes 60 000–70 000 t ümberarvestatuna piimaks, vähehaaval siiski piimatoodete tootmine suureneb. 2001. a toimusid aga suhteliselt olulised muutused toodetava struktuuris. Oluliselt suurenes pulbrite tootmine tervikuna piimapulbri tootmise suurendamise (13 197 t) arvelt, samas vähenes lõssipulbri tootmine (6233 tonni 2000. a 10 627 tonni asemel).

Piimatoodete tootmine 1993–2001 tuh t

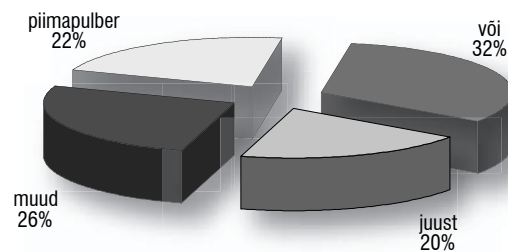

*hinnanguline

Joonis 14.
Allikas: ESA, "Tööstus"

Kogu kokkuostetud toorpiim jagunes 2001. a jooksul järgmiselt.

Toorpiima jaotus piimatoodeteks

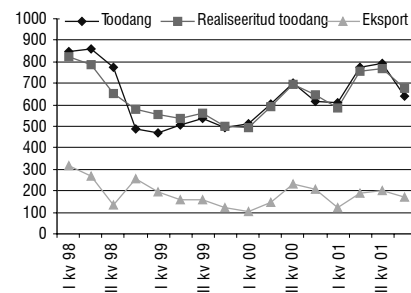

Joonis 15.

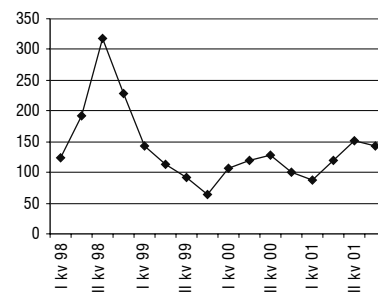
Allikas: ESA, Põllumajandusministeerium

Toodang rahalises väärtuses suurenes 2001. a 15%, võrreldes eelmise aastaga, toodangu realiseerimine jälgis tootmise trendi. Toodang suurenes peamiselt suurenenud piimapulbri tootmise arvelt, millele olid soodsad eksporditingimused kõrgema hinna näol.

Tootmine, müük ja eksport kehtivates hindades mln kr

Valmistoodang laos perioodi lõpul tuh kr

Joonis 16 ja 17.

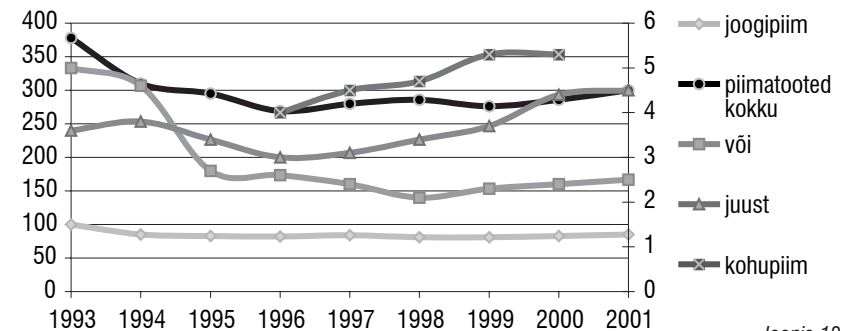
Allikas: ESA, "Tööstus"

Tootmise ja müügi suurenemise taga ongi peamiselt ekspordi kasv, sest sisetarbimine pole oluliselt suurenenud. 2001. a teisel poolel suurenesid lepingu kohaselt piimatoodete sooduseksportid Euroopa Liitu ja ekspordi kogumaksumuseks 2001. a kujunes 982 mln kr, mis on 2000. aastast 195 mln kr rohkem. Ekspordi osatähtsus kogumüügis 2001. a jooksul oli piimatööstusel 24%, mis on 4% vähem kui 2000. a. Aastatel 1995–1997 oli see näitaja koguni 40% ümber, mis võib viidata sellele, et piimatööstuse kogumüük on suurenenud, kuna eksport vähenenud ei ole.

Piimatoodete tarbimine on vähenenud 1988. aastaga võrreldes umbes 200 kg inimese kohta aastas. Vähenenud on peamiselt või ja hapukoore tarbimine, või tarbimine vähenes 1998. aastaks 1988. aastaga võrreldes viis korda (kümnelt kilolt kahele). Sealt

edasi on või tarbimine stabiliseerunud 2–3 kilo piirimaile. Selle põhjuseks on ühelt poolt hinnatundlikuma elanikkonna võist loobumine ja teiselt poolt muutunud toitumistrendid. Samas on suurenenud juustu, kohupiima, jogurti ja jäätise tarbimine.

Piimatoodete tarbimine kg inimese kohta aastas

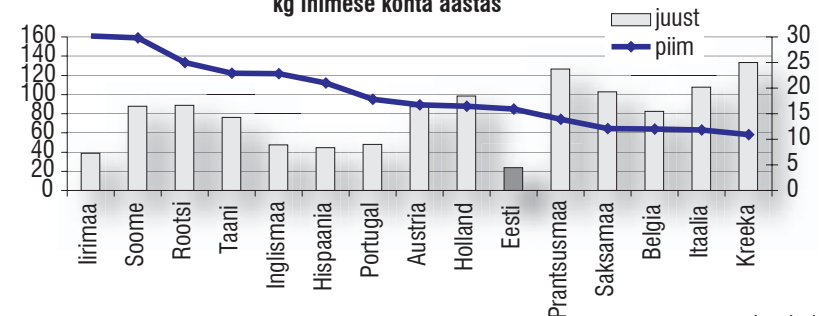

Joonis 18.

Allikas: EKI

Võrreldes ELi riikidega, tarbitakse Eestis joogipiima umbes samapalju, kui Austrias ja Hollandis ning rohkem, kui näiteks Prantsusmaal, aga tunduvalt vähe, kui Soomes ja Rootsis. Joogipiima tarbimine on Eestis aastatega väljakujunenud harjumus, piim on endiselt suhteliselt madala tundlikkusega kaup. Paljudes arenenud riikides on aga piima tarbimine teatud tarbijaskonna hulgas asendunud näiteks karastusjookidega. Piima tarbimise harjumuse juurutamiseks on ELis ja ka Eestis algatatud koolipiima-programm. Samas pole juustu tarbimine iseseisva toiduna Eestis veel kombeks, nagu näiteks Lääne-Euroopas, põhjuseks on ka teatud tarbijaskonna hinnatundlikkus. Seega on juustu tarbimisel veel piisavalt arenguruumi ja nagu eelmiselt graafikult näha oli, liigubki juustutarbimine vähehaaval ülespoole.

Piima ja juustu tarbimine ELis ja Eestis 2000. a kg inimese kohta aastas

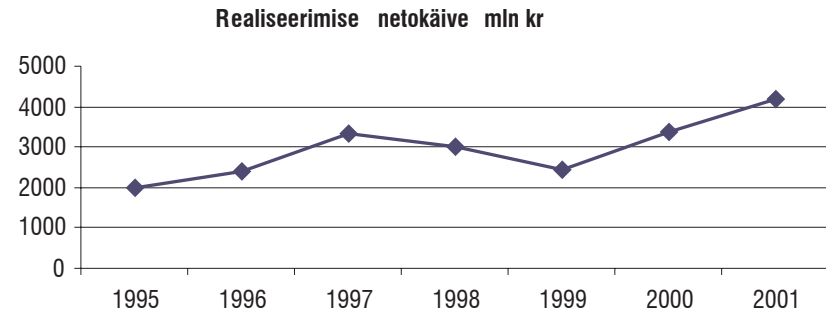
Joonis 19.

Allikas: CNIEL

Piimatöötlemisettevõtete majanduslik olukord

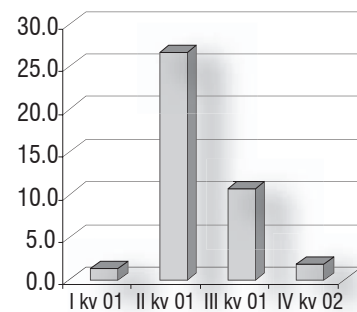
Piimatööstuse käibe ulatus 2001. a 4,2 miljardit krooni, mis oli 24% suurem, kui eelmisel aastal. Käibe kasvu taga on ilmselt kõrgemad hinnad eksporditurgudel.

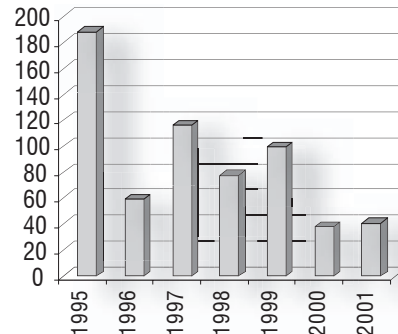
Joonis 20.
Allikas: ESA

2001. aasta oli piimatööstusele eriline selle poolest, et üheski kvartalis ei saanud sektor kahjumit. Kokkuvõttes ei olnud kasum küll märkimisväärne, ulatudes 40,4 mln kroonini, mis oli siiski 2,8 mln võrra suurem, kui eelmisel aastal.

Kogukasum kehtivates hindades
2001 mln kr

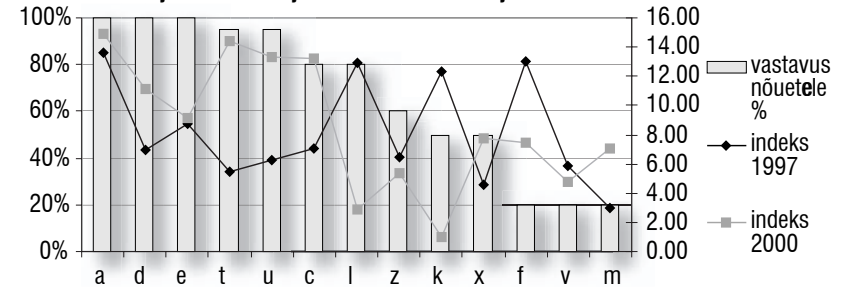
Kogukasum kehtivates hindades
1995–2001 mln kr

Joonis 21 ja 22.
Allikas: Põllumajandusministeerium

Ettevõtete majanduslikku olukorda on hinnatud majandusliku elujõulisuse indeksi põhjal, see näitaja on aluseks ka ettevõtete järjestamisel SAPARDi toetuste maksmisel piima-, liha- ja kalatoodete töötlemise ja turustamise parandamiseks. Indeksi arvutamisel on arvesse võetud ettevõtte maksevõimet, likviidsuskordajat, puhaskasumi protsenti käibest, varade rentaabluuse määra, võlakordajat ja realiseerimise netokäivet töötaja kohta. Nõuetele vastavust on hinnatud 2000. a seisuga.

Korrelatsioon piimatööstuse nõuetele vastavuse ja majandusliku elujõulisuse vahel 1997. ja 2000. a

Joonis 23.
Allikad: Ettevõttereister, eksperthinnang

Kuigi korrelatsioon pole ühene, on siiski märgata trendi, kus nendel tööstustel, kes on teinud investeeringuid toiduseaduse uute nõuete täitmiseks, on majanduslik elujõulisus 2000. a kõrgem, kui 1997. a. Need aga, kes investeeringuid teinud pole, on 2000. a vähem elujõulisel, kui 1997. a. Seega on need tööstused, kelle varem oli investeerimiseks võetud võlakooormuse tõttu indeksi väärtus küllalt madal, nüüd majanduslikult märgatavalt paremal järjel, sest töötlemistingimuste nõuetele vastavaks viimine on hakanud ennast ära tasuma. Ühelt poolt on eksporditooteid (nt juust) tootvad tööstused saanud hakata oma toodangut eksporditurgudel müüma ja teisalt on siseturule tootvad tööstused nõuetele vastavates tingimustes toodetud kvaliteetsema toodanguga võitnud suurema turuosa Eestis.

Nõuetele vastavus, investeeringud, tootmisvõimsuste koormatus

Eesti piimatööstustest oli 2001. a lõpuks ELi nõuetele vastavaks tunnistatud 11, kes seega omasid õigust eksportida oma toodangut ELi. Need olid AS Tapila Laeva Meierei, AS Põlva Piim, AS Rapla Dairy, TÜ E-Piim Põltsamaa Meierei ja Järva-Jaani Meierei, AS Võru Juust, AS Rakvere Piim Annikvere jaoskond, AS Saaremaa LPT, Tori-Selja Piimaühistu, Tallinna Piimatööstuse AS ja AS Tallinna Külmoone Jäätisevabrik.

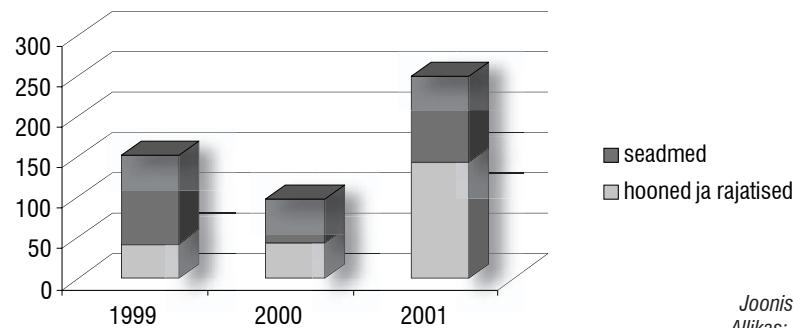
	1998	1999	2000	2001
Tunnustatud ettevõtteid	2	4	7	11

Vastavalt toiduseadusele peavad kõik piimatöötlemisettevõtted 1. jaanuariks 2003 olema kehtestatud nõuetele vastavaks tunnistatud.

Tähelepanu vääriv areng on toimunud piimatööstuse investeeringutes põhivarasse. Kui 1999. ja 2000. a investeeriti põhiliselt seadmetesse, siis 2001. a suunati suur osa investeeringuid ka hoonete renoveerimisse ja ehitamisse. Seetõttu on investeeringute maht olnud suurem, kui varasematel aastatel, ulatudes 251 mln kroonini. Kolme aasta

jooksul (1999–2001) on Eesti piimatööstusesse investeeritud kokku 503 mln krooni. Kapitalirendi maht oli 2001. a 16 mln krooni, sellest 60% moodustasid renditud masinad, seadmed ja hooned ning 40% transpordivahendid.

Investeeringud põhivarasse 1999–2001 mln kr

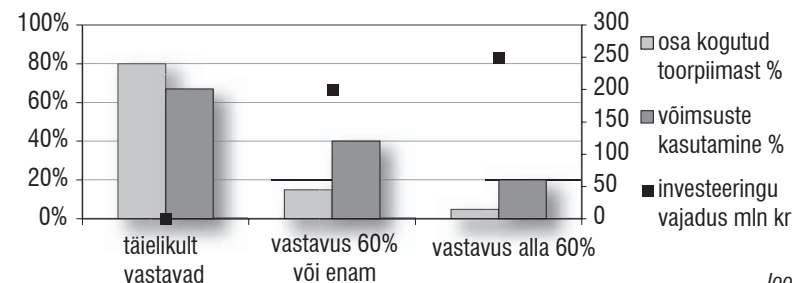
Joonis 24.
Allikas: ESA

2001. a tehti suurimad investeeringud II kvartalis, mil oma töötlemistingimused viis uutele nõuetele vastavaks Tallinna Piimatööstuse AS ja suure investeeringu tegi Laeva Meierei.

Kui 2000. a tehti Eesti piimatööstusesse ka olulisi välisinvesteeringuid (AS Põlva Piima ja AS Võru Juustu enamusaktiaste müük välisinvestorile), siis 2001. a enam mitte.

Arvestades tehtud investeeringuid, töötlemisvõimsuste kasutamist ning toorpiima turu jaotust ettevõtete vahel, võib öelda, et töötlemistingimuste nõuetele vastavusse viimiseks vajalikest investeeringutest põhiosa on tehtud. Täielikult nõuetele vastavad ettevõtted ostavad 80% ja üle 60% nõuetele vastavad ettevõtteid 15% kogu tööstustele müüdavast toorpiimast. Samas on neis ettevõtetes osa võimsusi kasutamata, nii et nad suudaksid katta ka nõuetele mittevastavate tööstuste poolt kokkuostetava toorpiima töötlemise.

Investeeringuvajadus, töötlemisvõimsuste kasutamine ja toorpiima turu jaotus

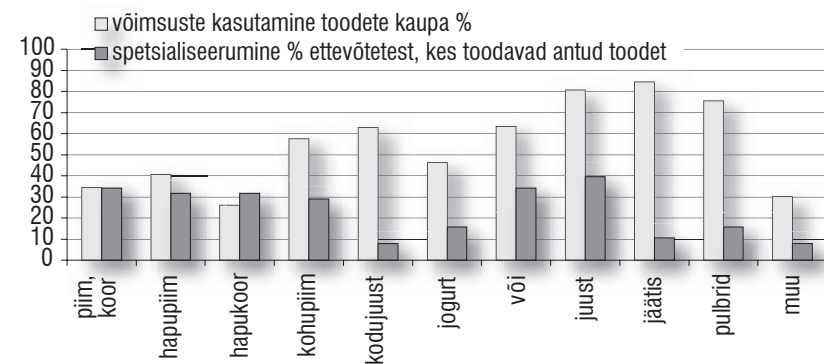
Joonis 25.
Allikas: eksperthinnang

Investeeringute tegemisel aitab piimatööstusi ELi liitumiseelne abiprogramm SAPARD, mis käivitus 2001. a. Välja jagati ka 2000. aastaks ettenähtud raha. Kokku sai investeeringutoetust 8 piimatööstust kogusummas 25 mln kr. Investeeringu suurus on kokku 51 mln kr.

Suurima, 14 mln kr suuruse investeeringu teeb AS Võru Juust, rekonstrueerides oma külmamajandust. TÜ E-Piim nüüdisajastab juustu tootmist 13 mln eest ja AS Põlva Piim investeerib 11 mln kr katlamajja. Ülejäänud projektid hõlmasid töötlemishoonete rekonstrueerimist ja töötlemisseadmete soetamist. Kokkuvõtteks võib öelda, et investeeringud on suunatud eelkõige tootmise efektiivistamisele.

Eesti piimatööstuste tootmisvõimsuste kasutamisest erinevate toodete lõikes annab ülevaate joonis 26.

Piimatoodete tootmisvõimsuste kasutamine ja ettevõtete spetsialiseerumine

Joonis 26.
Allikas: eksperthinnang

On näha, et rohkem on kontsentreerunud pulbrite, jäätise ja kodujuustu tootmine. Samuti on koormatud nende toodete võimsused, mida palju eksporditakse (juust, pulbrid, või). Vähem koormatud on aga peamiselt koduturule toodetavate toodete võimsused, nagu joogipiim, hapupiimajoogid, hapukoor ning kohupiimatooted, kusjuures neid toodetakse ligikaudu 30% ettevõtetes.

2001. a jooksul ei toimunud ettevõtete kontsentreerumises ja spetsialiseerumises olulisi muutusi. Jätkuvalt on suur arv ettevõtteid alakoormatud. Eesti piimatööstuse laia omanikeringi tõttu on spetsialiseerumine keeruline, tootmine ebaefektiivne ja seega vastupanuvõime nõudlusšokkidele eksporditurgudel nõrk.

Ekspordihinna kõikumise kandumine tootjale vähendab tootja investeringusuutlikkust, millest omakorda sõltub nii tööstuses kasutatava tooraine kui ka valmistoodangu kvaliteet ja turustamise võimalused. Turu avanemisel ELiga liitumise tulemusel hakkab Eesti piimatööstus konkureerima kontsentreerunud ja efektiivse tööstusharuga. See tõttu on konkrentsis püsimiseks vajalikud struktuurimuudatused vältimatud juba enne liitumist ELiga.

2.3. Lihatööstus

2.3.1. Lihatööstussektori struktuur

Veterinaar- ja Toiduameti andmetel oli 2001. a lõpu seisuga Eestis 219 lihatöötlemisettevõtet (15 suure ja 204 väikese võimsusega ettevõtet).

Tabel 3.

Ettevõtte suurus	Ettevõtete arv	% koguarvust
Suure võimsusega, kus tapavõimsus >20 LÜ* või lihalõikus >5000 kg või >7500 kg tooteid nädalas	15	7
Väikese võimsusega, kus tapavõimsus <20 LÜ või lihalõikus <5000 kg või lihatooteid <7500 kg nädalas	204	93
Kokku	219	100

*LÜ – loomühik

Allikas: Veterinaar- ja Toiduamet

Võrreldes 2000. aastaga, on ettevõtete arv vähenenud 59 võrra ehk 20% ja seda just väikese võimsusega ettevõtete arvelt. Värske liha käitlemise järelevalvet teevad 103 riiklikku veterinaararsti.

Ülevaate Eesti lihatöötlemisettevõtete struktuurist ja selle arengust annab tabel 4.

Tabel 4.

Ettevõtte tegevus	Suure võimsusega			Väikese võimsusega		
	1999	2000	2001	1999	2000	2001
Külmhoone	1	1	1	–	–	–
Tapamaja	–	–	–	183	152	120
Tapamaja+lihatooted	11	7	7	17	15	11
Lihatooted	4	8	5	42	37	32
Tapamaja+lõikus	–	–	–	–	9	3
Punase liha/uluki lõikus	–	–	1	6	6	3
Tükiliha tooted (pelmeenid)	–	–	–	–	24	19
Linnutapamaja+lõikus	–	–	–	–	1	–
Linnutapamaja+tooted	1	1	1	–	–	–
Linnutapamaja	–	–	–	8	7	7
Linnulihatooted	–	(4)*	(4)*	8	9	8
Linnulihalõikus	–	–	–	1	1	1
Kokku	17	17	15	265	261	204

* - ettevõtted punase liha ettevõtete loetelus

Allikas: Veterinaar- ja Toiduamet

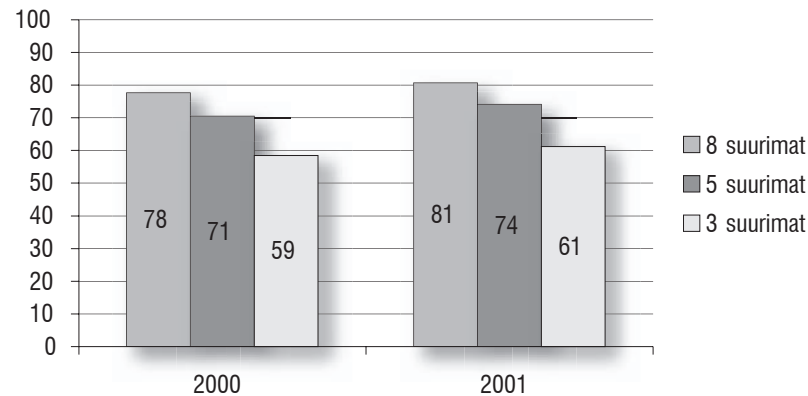
2001. aastal vähenes väiketapamajade arv enam kui 20%. Üheks oluliseks põhjuseks oli tootmis- ja töötlemistingimustele esitatavad uued nõuded, mis käisid paljudele rahaliselt üle jõu. Samuti on väikeettevõtete majanduslik olukord suhteliselt ebakindel, mistõttu on raskendatud nii pangalaenu kui ka riikliku toetuse saamine vajalike investeringute tegemiseks. Väikese võimsusega lihatooteid tootvate ettevõtete arv vähenes ligi 15%. Lisaks eespool nimetatule on üheks põhjuseks tarbijate teadlikkuse kasv ning kõrgendatud nõudmised nii toiduohutusele kui toodete püsivale kvaliteedile, mille tagamine on seotud eelkõige investeringutega.

2001. aastal tunnustas Veterinaar- ja Toiduamet kuus väikese võimsusega lihatööstust (sh kaks tapamaja) vastavaks Eesti seadusandluses esitatud nõuetele, mis tähendab, et need ettevõtted on põhimõtteliselt vastavad ka ELis kehtivatele väikeettevõtete nõuetele. Lisandus üks suure võimsusega lihalõikusele spetsialiseerunud ettevõtte, mis on samuti Veterinaar- ja Toiduameti poolt tunnustatud. Ettevõtte taotleb ka ELi tunnustust.

Vaatamata suurele ettevõtete arvule on Eesti lihaturg tugevalt kontsentreerunud (joonis 27). Kolm suurimat ettevõtet hõlmavad Eesti liha- ja lihatoodete turust üle 60% turuosa. Kaheksa suurema ettevõtte turuosa ulatub 80%-ni. Ülejäänud ligi 90 lihatooteid tootva ettevõtte (v.a tapamajad) turuosa valmistoodangu turul on alla 20%. 2001. aastal lihatööstussektori kontsentratsioon kasvas.

Lihatööstusettevõtete turuosad valmistoodangu turul %

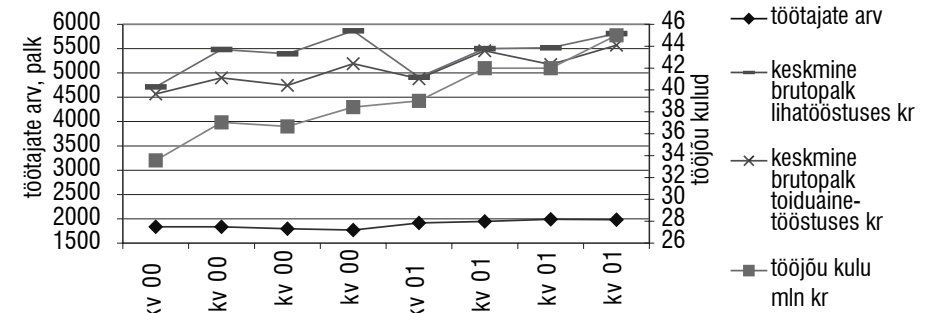

Joonis 27.
Allikas: Põllumajandusministeerium

2001. aastal kasvas lihatööstussektori realiseerimise netokäive, võrreldes eelmise aastaga, 28% ja oli 1754 krooni. Statistikaameti andmetel töötas lihatööstussektoris 2001. a IV kvartalis 1980 töötajat, mis moodustas 2,4% kõigist töötlevas tööstuses ja 13,3% toiduainetööstuses hõivatutest. Lihatoöstussektoris töötavate inimeste arv, mis kümne aasta taguse ajaga on enam kui poole võrra vähenenud, on viimastel aastatel püsinud suhteliselt stabiilsena (joonis 28). Märgata on mõningast langust, mis on tingitud nii ettevõtete arvu vähenemisest kui ka vähem tööjõumahukate seadmete kasutusele võtmisest. 70% lihatööstussektoris hõivatud inimestest töötavad suure võimsusega ettevõtetes.

Keskmine lihatööstussektoris makstav brutopalk on kvartalite lõikes kõikunud, täheldada võib mõningast sesoonsust, aasta alguses on palgad väiksemad, kui aasta lõpus. 2001. a lõpus oli keskmine brutopalk lihatööstussektoris 5810 krooni, s.o 4% suurem riigi keskmisest brutopalgast. 2001. aastal kasvasid tööjõukulud lihatööstussektoris 15%.

Tööjõud ja tööjõukulud

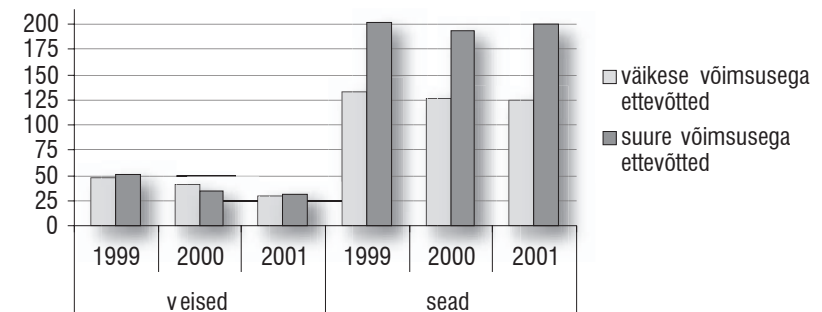

Joonis 28.
Allikas: ESA, "Tööstus"

2.3.2. Tooraine, selle kvaliteet ja hind

Veterinaar- ja Toiduameti järelevalve all olevates lihakäitlemisettevõtetes tapeti 2001. a 59 000 veist, 326 000 siga ja 2393 lammast (joonis 29), sh suure võimsusega ettevõtetes vastavalt 31 000, 201 000 ja 123 000 looma. Võrreldes 2000. aastaga, on veiste tapmine vähenenud 20% ja võrreldes 1999. aastaga, koguni 40%. Kuna suurema osa tapetud veistest moodustavad piimalehmad, on muutused seotud eelkõige toorpiima hinnaga, mis kahe viimase aasta jooksul on stimuleerinud piimakarja kasvatust. Tapaks viidud sigade arv, mis viimase kümne aasta jooksul kahanes poole võrra, on viimastel aastatel stabiiliseerunud. Suure võimsusega ettevõtetes 2001. aastal tapetud sigade arv suurenes eelmise aastaga võrreldes 4%. Sealiha tootmise suurenemise põhjuseks olid kõrged kokkuostuhinnad, keskmiselt 25 kr/kg– 28 kr/kg.

Suurtes ja väikestes ettevõtetes tapetud loomad tuh looma

Joonis 29.
Allikas: Veterinaar-ja Toiduamet

Suure võimsusega ettevõtetes tapeti 2001. a 53% veistest ja 62% sigadest. Väikese võimsusega ettevõtete osakaal veiste tapmisel on küllalt suur. Selle üheks põhjuseks võib olla rakendatav piimalehma otsetoetuse maksmise süsteem, mille tagajärjel tekib periooditi veiste ala- ja ülepaakumine. Suured lihatöötlemisettevõtted aga katavad puuduva veiseliha koguse impordiga ning loomapidajad kasutavad alternatiivina väiketapamajade teenuseid.

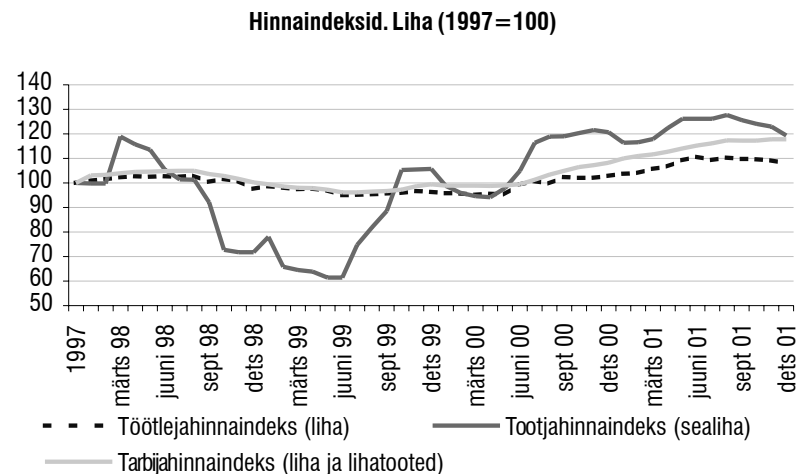
Kui 2000. a tapeti suurtes ja väikestes ettevõtetes veiseid võrdset, siis 2001. a suurte ettevõtete osakaal pisut suurenes, samuti suurenes suure võimsusega ettevõtetes sigade tapmine. Lihatootlemisettevõtted on ostnud juurde seatootmisfarme koos farmide juures olnud tapapunktidega.

2001. a toodeti Eestis 56 600 t liha, millest 15 700 t eksporditi, siseturu vajaduste rahuldamiseks imporditi 45 800 t liha. Liha import suurenes 3500 tonni (9,4%), kusjuures linnuliha import suurenes 3800 tonni võrra (20,4%), teiste lihaliikide import vähenes. Veise ja sealihaga import vähenes 2001. a, võrreldes eelmise aastaga, 4%. 66% lihast imporditi EList, riikide lõikes imporditi kõige rohkem liha Taanist, Soomest ja Poolast. Imporditav linnuliha tuleb peamiselt Taanist (8353 tonni – 37,2%) ja USAst (5973 tonni – 26,6), Soomest (2444 tonni – 10,9%).

Eestis kasvatatud loomade liha kvaliteet on aastatega paranenud. Kui 1995. a oli nuumsigade rümpade tailihasisaldus ligikaudu 50%, siis 2001. a tehtud uuringu kohaselt oli see näitaja tõusnud 56%-ni. Ka veiseliha kvaliteet on paranenud, kuna järjest rohkem hakatakse kasvatama lihatõugu veiseid ning selle liha kvaliteet on kõrgem. Liha kvaliteedi edasisele paranemisele aitab kaasa 1. jaanuarist 2003 kasutusele võetav sea-, veise- ja lambarümpade klassifikatsioon, mis on kooskõlas ELis kehtivate kvaliteediklassidega.

Hinnaindeksite joonis (joonis 30) liha tootja-, töötleva- ja tarbijahindade kohta näitab, kuidas on jaotunud turuvõim ahela erinevate lülide vahel. Kõige muutuvam on tootjahinnaindeks, sest kodumaise tooraine puudujäägi tõttu sõltub Eesti lihatööstus-sektor olulisel määral importtoorainest, seega peegeldab tootjahinnaindeks otseselt maailmaturu hindade või Eesti eksporditurude olukorra muutust.

Eriti selgelt tuleb välja 1999. aasta Vene kriisi mõjul toimunud tootjahindade langus, samas töötleva- ja tarbijahinnad langesid marginaalselt. Samuti 2001. aasta tooraine maailmaturu kõrgete hindade ja ekspordivõimaluste tõttu on kõige rohkem tõusnud tootjahinnaindeks, mis on avaldanud survet ka töötlevahinnaindeksi ja tarbijahinnaindeksi tõusule.

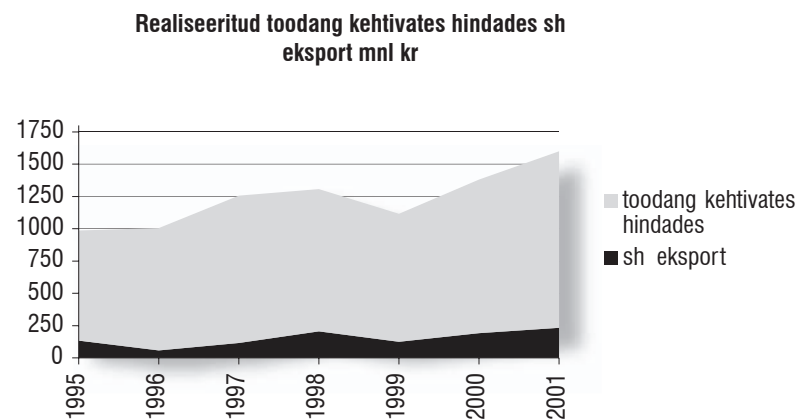

Joonis 20.
Allikas: EKI, ESA

2.3.3. Liha ja lihatoodete tootmine ning tarbimine

2001. aastal moodustas lihatööstussektori toodang 16,5% toiduainetööstuse toodangust ja 4% kogu töötleva tööstuse toodangust.

2001. a toodeti lihatööstussektoris 1605 mln kr eest ning müüdi 1599 mln kr väärtuses, millest 14,6% (233 mln kr) eksporditi (joonis 31). Võrrelduna eelmise aastaga, kasvas tootmine rahalises vääringus 16% ja ekspord 21%.

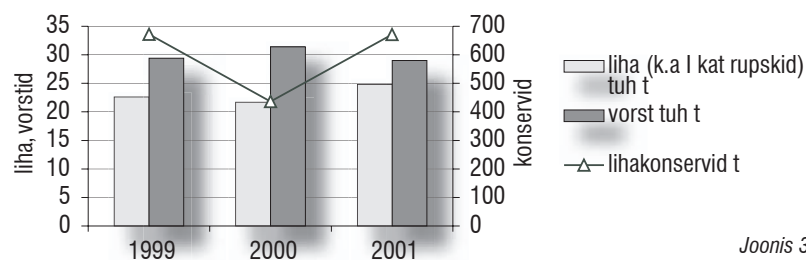

Joonis 31.
Allikas: ESA, "Tööstus"

Liha ja lihatoodete tootmine kasvas 2001. a stabiilselt. Koguseliselt müüdi 24 800 t liha, 29 t vorsti, 4300 t suitsuliha tooteid ja 671 tonni lihakonserve (joonis 32). Võrreldes

eelmise aasta sama perioodiga, suurenes liha tootmine 14,3%, vorstitoodete tootmine vähenes 7,7%. Lihakonservide tootmine kasvas 54%. Lihakonservide toodangu kasvu on põhjustanud nii suurenenud sisetarbimine kui ka ekspordi kasv.

Liha ja lihatoodete tootmine

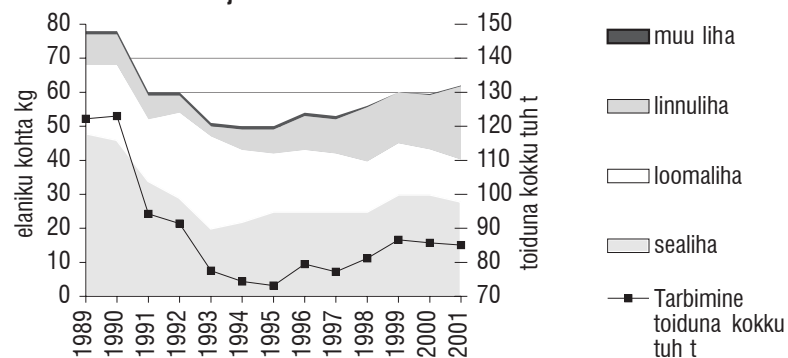

Joonis 32.
Allikas: ESA, "Tööstus"

2.3.4. Tarbimine

Lihatoodete tarbimine kasvas pärast 1993–1997 valitsenud madalseisu 1999. aastaks 60 kg-ni elaniku kohta aastas. 2001. a tarbiti Eestis toiduna kokku 85 100 t liha ja lihatooteid, s.o 1500 tonni vähem kui 1999. aastal. Liha tarbimine keskmiselt ühe elaniku kohta oli 2001. a 62 kg, sellest 27,9 kg sea-, 21,6 kg linnu- ja 12,3 kg veiseliha. 2001. a kasvas linnuliha tarbimine eelmise aastaga võrreldes 30%. Kasv toimus nii veise- kui ka sealiha arvelt – mõlema lihaliigi tarbimine vähenes 7%. Linnuliha tarbimise kasv on globaalne (ELis kasvas linnuliha tarbimine eelmise kümnendi jooksul keskmiselt 17%), põhjuseks muutused tarbijate eelistustes. Optimaalseks lihatarbimise koguseks inimese kohta aastas loetakse 64 kg.

Liha ja lihatoodete tarbimine

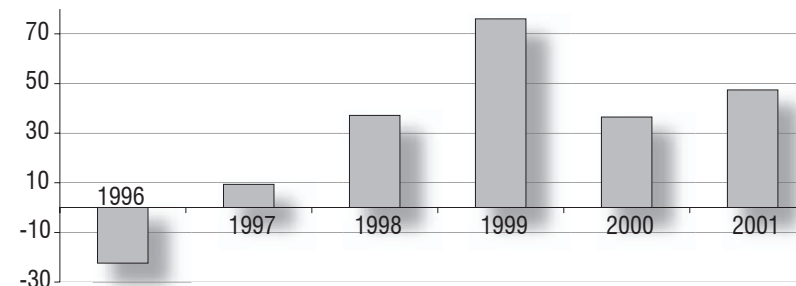
Joonis 33.
Allikas: Põllumajandusministeerium

2.3.5. Lihatootlemisettevõtete majanduslik olukord

Lihatööstussektor langes 1996. a kahjumisse, 1997. a käive kasvas ja teeniti tagasihoidlikku kasumit, kasum kasvas vaatamata Vene kriisile nii 1998. kui ka 1999. aastal. Kuigi 2000. a käive kasvas, vähenes kasum toorainehinna olulise tõusu tõttu.

2001. a tõusid kulutused toorainele ja tööjõule, samuti tõusis lõpptarbijale suunatud toodete hind. 2001. a kasvas lihatööstussektori müügi netokäive, võrreldes eelmise aastaga, 28% s.o 1754 mln kr, kasumit teeniti 47,4 mln krooni. Võrreldes 2000. aastaga kasvas kasum 29,8%, samas võrrelduna 1999. aastaga, teeniti kasumit 48% vähem (joonis 34).

Kogukasum kehtivates hindades mln kr

Joonis 34.
Allikas: Põllumajandusministeerium

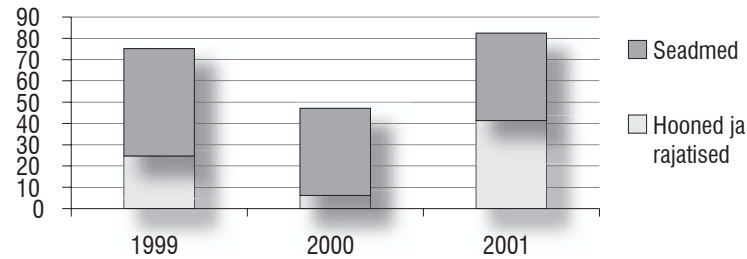
2.3.6. Investeeringud, toiduseaduse uutele nõuetele vastavus, tootmisvõimsuste kasutamine

2001. a tehti lihatööstussektori põhivarasse investeeringuid 87,7 mln kr ulatuses (joonis 35), mis on 49% rohkem kui eelmisel aastal. Hoonetesse ja rajatistesse investeeriti 6,7 korda rohkem kui eelmisel aastal – 41,2 mln kr, seadmete soetamiseks kulutati 41,8 mln kr (sh 1 mln kr ulatuses kapitalirent). Transpordivahendite soetamiseks kulutati 2001. a 5 mln kr (sh kapitalirent 2,6 mln kr).

Investeeringute suurenemisel oli oluline osa SAPARDist saadud investeeringutoetusel.

Lihatööstusettevõtete investeeringud põhivarasse mln kr

Joonis 35.
Allikas: ESA, "Tööstus"

Lihatöötlemisettevõtetesse on viimastel aastatel investeeritud ligikaudu 200 mln kr. Kui 1999. a tehti suurem osa investeeringutest hoonetesse ja rajatistesse, siis järgmisel aastal suurenesid investeeringud seadmetesse.

Tulenevalt liha ja lihatoote tootmis- ning töötlemistingimusi reguleerivate põllumajandusministri määruste ning toiduseaduse lõplikust jõustumisest, vastavalt 1. juulist 2002 ja 1. jaanuarist 2003, peavad kõik lihatöötlemisettevõtted vastama õigusaktides kehtestatud nõuetele.

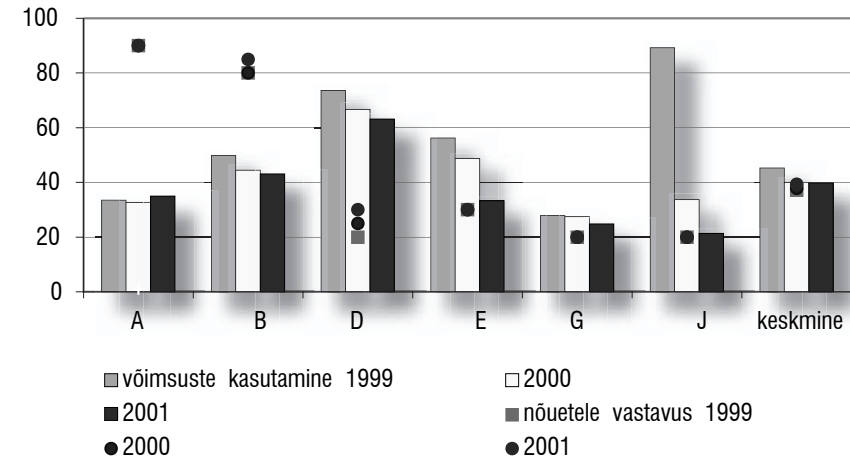
Seetõttu on 2001. a tehtud investeeringutest suurem osa seotud hoonete ja rajatiste ehitamise ning rekonstrueerimisega. Samuti on suurenenud väljaminekud transpordivahendite soetamiseks (nii investeeringuna põhivarasse kui ka kapitalirendi kujul).

Vaatamata sellele, et ettevõtetel on jäänud vähe aega investeeringute tegemiseks, on vastavus uutele nõuetele endiselt vähene ja vajavad investeeringud suuremad kui sektor katta jõuab.

Suure võimsusega ettevõtetes on endiselt probleemiks tapavõimsuste alakoormatus.

2001. a ostis HK Ruokatalo (Soome) Eesti suurima linnuliha ja linnulihatootja ettevõtte ASI Tallegg enamusosaluse (54,7% aktsiakapitalist), nõnda suurenesid ka lihatööstussektorisse tehtavad välisinvesteeringud.

Tapavõimsuste kasutamine ja nõuetele vastavus suure võimsusega ettevõtetes %

Joonis 36.
Allikas: Veterinaar- ja Toiduamet, eksperthinnang

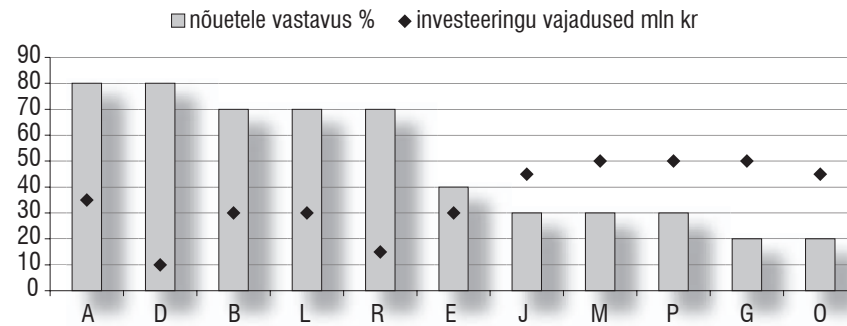
Tapavõimsuste kasutamises on kolme viimase aasta jooksul toimunud muutusi. Keskmiselt ei ole suure võimsusega ettevõtetes tapaliinide koormamine tõusnud, kuid mõnedes ettevõtetes on võimsuste kasutamine järsult langenud. Positiivsena võib märkida, et mõned suure võimsusega ettevõtted on 2002. a alguses loobunud olemasolevate tapavõimsuste kasutamisest ning seetõttu võib prognoosida uutele nõuetele rohkem vastavate tapamajade võimsuste kasutamise suurenemist.

Õigusaktides toodud struktuurinõudeid on tapamajades täidetud aeglaselt ning täielikult nõuetele vastavaid tapamaju Eestis ei ole. Kolm suure võimsusega ettevõtet on kavandanud 2002. a jooksul investeerida ligikaudu 110 mln kr tapavõimsuste ELi nõuetega vastavusse viimiseks. Samuti peaks 2003. a alguses lõplikult jõustuv toiduseadus aitama kaasa olemasolevate tapavõimsuste optimeerimiseks.

Lihatootjate ettevõtete toiduseaduse uutele nõuetele vastavus on veidi kõrgem, võrreldes tapamajade vastavusega.

Nõuetele vastavus ja investeeringute vajadus suure võimsusega lihatoodete tootmise ettevõtetes

Joonis 37.
Allikas: Veterinaar- ja Toiduamet, eksperthinnang

Täielikult ELi nõuetele vastavaid lihatooteid tootvaid ettevõtteid 2002. a alguse seisuga Eestis ei ole. Kuid mitu ettevõtet on sellele küllalt lähedal.

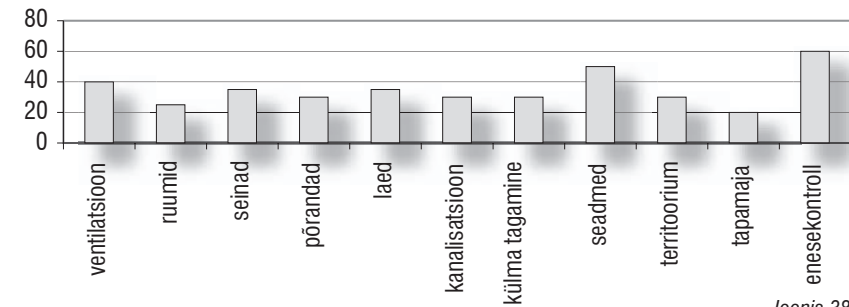
Enamik suure võimsusega lihatöötlemisettevõtetest on esitanud riiklikule veterinaar-teenistusele abinõude plaanid ettevõtete toiduseaduse uute nõuetega kohandamiseks ja asunud neid ka täitma. Esitatud abinõude plaanides on valdavaks uute struktuuriüksuste loomine, vähem on planeeritud seadmete ning tehnoloogiliste liinide soetamist. Hinnanguliselt oleks kõigi tegutsevate ettevõtete investeeringuvajadus umbes 350 mln kr. Paraku on osade ettevõtete majanduslik olukord ebaselge, kavandatavad toimingud ebapiisavad ning esitatud abinõude plaani täitmist pole ka alustatud.

Arvestades osade ettevõtete seni tehtud investeeringute kulgu, võib öelda, et suure võimsusega ettevõtete (v.a tapamajad) uute nõuetele vastavus saavutatakse 1. jaanuariks 2003 ning hinnanguliselt on vajalike investeeringute suurus ligikaudu 150 mln krooni.

Vaatamata väikeettevõtete väikesele turuosale, on nende arv endiselt väga suur. Põllumajandusministeerium korraldas 2001. a uuringu väikeettevõtete toiduseaduse uutele nõuetele vastavuse väljaselgitamiseks, kus ettevõtjad ise hindasid ettevõtte vastavust ning vajalike investeeringute suurust.

Väikesel võimsusega ettevõtetes on põhilisteks puudusteks ehituslike ja tehniliste nõuete täitmine (joonis 38). Tööstused asuvad ruumides, mis ei ole algselt projekteeritud liha käitlemiseks ning see piirab oluliselt toiduohutuse tagamiseks vajalike minimaalsete tingimuste täitmist.

Töötlemistingimuste vastamine nõuetele väikesel võimsusega ettevõtetes %

Joonis 38.
Allikas: eksperthinnang

Ettevõtjate hinnangul vajaksid nad investeeringuteks ligikaudu 250–300 mln krooni. Samas on paljud ettevõtjad hinnanud olukorda realselt ning kavandanud 1. jaanuariks 2003 oma tegevuse lõpetamist.

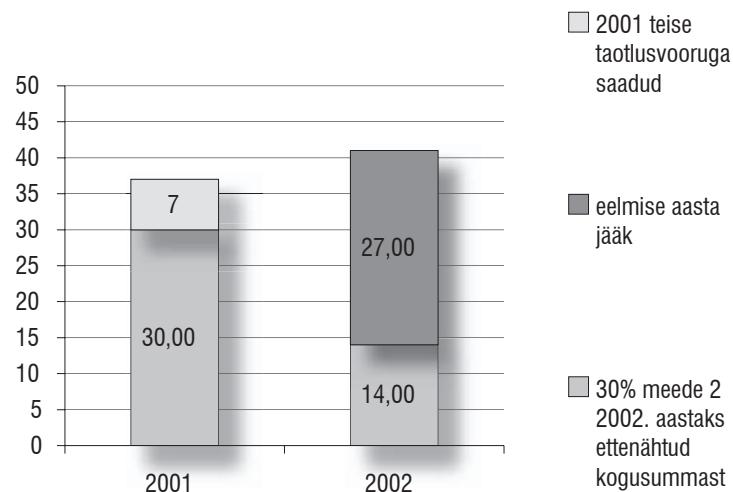
Arvestades lihatööstuse kontsentratsiooni ning väikeettevõtete seni toiduseaduse uutele nõuetele vastavusse viimise tempot, võib prognoosida nende arvu olulist vähenemist 2002–2003. a. Hinnanguliselt võib öelda, et elujõulisemate väikeettevõtete investeeringuvajadused on ligikaudu 100 mln kr.

SAPARDi raames 2001. aastaks lihatööstussektorile ettenähtud toetuse (30 mln kr esimesest ja 7 mln kr teisest taotlusvoorust) abil tehakse enne 2002. a septembrit 80 mln kr ulatuses investeeringuid. Samasuguses mahus investeeringuid on oodata SAPARDi raames ka 2002. aastal.

Investeeringutoetust said 2001. a neli ettevõtet: AS Valga Lihatoöstus uue tapamaja ehitamiseks, AS Linpet lihatööstuse rekonstrueerimiseks, AS Nõo Lihatoöstus seadmete soetamiseks ja juurdeehitiseks ning AS Saaremaa Liha- ja Piimatööstus seadmete soetamiseks ja hoonete uute nõuetega kohandamiseks.

Kokkuvõtteks võib öelda, et suure võimsusega ettevõtete toiduseaduse uute nõuetega kohandamiseks kuluks hinnanguliselt ligikaudu 260 mln kr, millest ettevõtete omafinantseerimine oleks 60%. Väikeettevõtete vajalike investeeringute mahtu võiks hinnata 100 mln kroonile. Kogu lihasektori toiduseaduse uute nõuetega vastavusse viimise investeeringud kokku oleksid ligi 360 mln kr, millest SAPARDi raames kaetakse 86 mln krooni.

SAPARDi raames lihatööstussektorile eraldatav toetus mln kr

Joonis 39.
Allikas: PRIA

Arvestades liha käitlemisele esitatavaid järjest karmistuvaid keskkonnanõudeid ning kõrgendatud nõudeid jäätmekäitlusele, on lähitulevikus oodata sellekohaste investeeringute kasvu. Oluliseks abiks keskkonna- ja jäätmekäitlusele esitatud nõuete täitmisel saab riigi osalusel rajatav jäätmekäitlussüsteem, kuid ka ettevõtjate endi kanda jääb küllalt oluline osa.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et 2001. a muutused Eesti lihatööstussektoris olid prognoositavad. Jätkus ettevõtete arvu vähenemine, kuid sellele vaatamata töötab enamik ettevõtteid endiselt ülevõimsusega. Järjest lähemale jõudva tunnustamise tähtsajaks tõttu tegid lihatööstussektori ettevõtted 2001. a suuri investeeringuid ettevõtete vastavusse viimiseks 1. juulil 2002 kehtima hakkavatele nõuetega. Investeeringute kasvu toetas ka võimalus taotleda SAPARDi investeeringutoetust. 2001. a tähendas Eesti lihatööstussektorile enneolematult kõrgeid toorainehindu, samas ka 30%-list kasumi kasvu.

Pöördelisemaid muutusi Eesti lihatööstussektoris on oodata 2002. a seoses ettevõtete tunnustamisega ja ekspordivõimaluste avanemisega Euroopa Liitu.

2.4. Kalatööstus

2.4.1. Kalapüük ja -varud

Eesti kalandussektor kasutab Läänemere ja sisevete kalavarusid, samuti on Eestil juurdepääs Loode-Atlandi (NAFO) ning Kirde-Atlandi (Teravmäed ja NEAFC) kalaressurssidele. Rahvusvaheliselt reguleeritavate kalavarude seisundit hindavad rahvusvahelised teadusorganisatsioonid. Hinnangud varudele muutuvad aasta-aastalt kriitilisemaks ja riikidele soovitatakse püügikoormust vähendada. Sisevete kalavarude olukord sõltub kalavarude taastootmise ja asustamise poliitikast ning siseriikliku kontrollsüsteemi mõjususest.

Läänemerest püüti 2001. a 71 194 tonni kala, millele lisandus 2 461 tonni püügist sisevetes. 2000. a püüti Läänemerest 74 967 tonni ja sisevetest 3 189 t. Kalapüüki Läänemeres reguleeritakse maksimaalselt lubatava püügikoguse (kvoodi) abil, sisevetes reguleeritakse kalapüüki püüniste arvu abil. Piirangud kehtestab keskkonnaminister.

Eesti kalapüügi võib püügipiirkondade alusel jagada kolmeks põhimõtteliseks osaks: Läänemere, NAFO ja Teravmägede piirkond.

Tabel 5. Läänemere püügikvoodid

Nimetus	mõõtühik	1998. a	1999. a	2000. a	2001. a	2002. a
Räim	tonni	56 800	48 270	41 070	41 070	39 000
Kilu	tonni	56 650	48 210	41 200	41 200	41 200
Tursk	tonni	2492	2243	1869	1869	1353
Lõhe	isendit Läänemeres	8471	8471	9297	9297	9297
Lõhe	isendit Soome lahes	10 230	9300	8370	6510	5580

Tabel 6. Eesti, Läti, Leedu ja Venemaa ühised kaugpüügikvoodid NAFO piirkonnas

Nimetus	mõõtühik	püügikvoodid				
		1998. a	1999. a	2000. a	2001. a	2002. a
Mereahven	tonn	18 005	13 850	13 850	13 850	13 850
Kalmaar	tonn	5000	2500	1133	1133	1133
Krevetipüük						
	Tsoonis 3L lubatud laevade arv 1				67 tonni	67 tonni
	Tsoonis 3M	1217 päeva	1667 päeva	1887 päeva	1389 päeva	1667 päeva
	laevade arv	8	8	8	8	8

Norra Kalandusministeeriumi määrus sätestab Eestile 1997. a alates Teravmägede piirkonnas püügilimiidiks kokku 377 püügipäeva, maksimaalselt kolme laevaga üheaegselt. See on jäänud muutumatuks kuni 2002. aastani.

Läänemere püük jaotub avamere- ja rannapüügiks. Avamerel püütakse räime, kilu, turska ja lesta ning vähesel määral lõhet. Peamisteks püügivahenditeks on traalid. Rannapüügil püütavatest kalaliikidest on majanduslikult tähtsamad ahven, koha, lest, samuti vimb, säinas, tuulehaug ja vähemal määral ka angerjas, meriforell ning siig. Peamisteks püügivahenditeks on mõrrad, võrgud, õngeliinid.

Tõenduslik püük sisevetest toimub arvestataval määral Peipsi järvel ja Võrtsjärvel, kus peamisteks püügikaladeks on ahven, koha, latikas, tint, siig ja angerjas. Püügivahenditeks on võrgud, mõrrad, seisev- ja põhjanoodad.

Eesti kaugpüük toimub traallaevadega Atlandi ookeanil, kus põhiliselt püütakse krevetit ja vähesel määral ka makrelli, meriahvenat ning stauriidi.

2.4.2. Kalalaevastik

2001. a püüti Läänemerele kala 154 laevaga ja Atlandi ookeanil 15 laevaga. Rannakalanduses oli kasutusel 600 väikelaeva. Laevastikus domineerivad 1970. aastate keskel ehitatud kalalaevad, mille konstruktsioon ja töökindlus on tänaseks amortiseerunud. Viimastel aastatel on püütud laevastikku moderniseerida ja juurde on ostetud lääneriikides ehitatud kalalaevu. Kuigi nende laevade ehitusaastad jäävad samuti 1970. aastate keskpaika, on nende eksploatatsiooniväärtus tunduvalt kõrgem.

Eesti kalalaevastiku moderniseerimiseks on võimalik pärast ELiga liitumist kasutada FIGi (Kalanduse Arendusrahastu) rahalist abi. Lisaks laevastikule esitatavatele tehnilistele nõuetele on põllumajandusministri 21. oktoobri 1999 määrusega nr 29 kehtestatud ka nõuded kala käitlemisele laeva pardal. Nõuded jõustusid 01.01.2002. Käesolevaks

ajaks vastab ELi nõuetele 13 laeva/alust, kus kala esmatöödeldakse.

Kooskõlas kalalaevastiku arenguga peaksid arenema ka kalasadamad. Kalasadamatele ning maaletoomise punktidele on samuti kehtestatud põllumajandusministri määrusega nõuded, mis jõustuvad 1. septembrist 2002.

2.4.3. Kalatööstuste arv ja paiknemine Eestis, töötajate arv ja palk

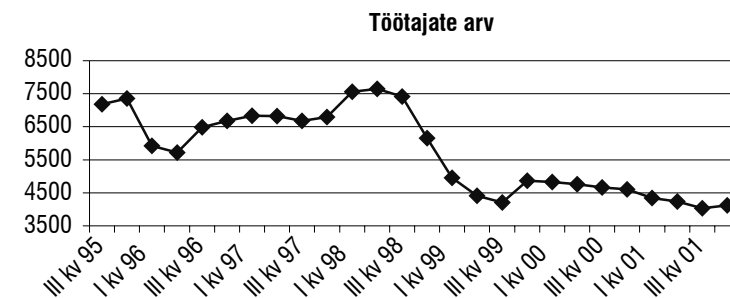
Veterinaar- ja Toiduameti andmetel oli Eestis registreeritud 2001. a lõpu seisuga 109 ettevõtet, kus toimus kala töötlemine ja kalatoodete valmistamine.

Tabel 7.

Ettevõtte tegevussuund	1999	2000	2001
Fileerimine	30	39	45
Konservide ja preservide tootmine	38	30	24
Muud tooted (soolatud, suitsutatud, kuivatatud, praetud jm)	58	66	50
Kokku	127	135	109

Põhilised tegevusalad Eesti kalatööstustes on kala fileerimine, külmutamine, konservide ja preservide ning valmistoidu tootmine. Konservitoodang on põhiliselt orienteerunud idaturule ning ülejäänud tooted lääneturule. Valmistoidu turustatakse nii ida- kui ka lääneturul. Samuti on suur osa toodetavast sortimendist esindatud koduturul.

Kalatööstustes oli 2001. a lõpu seisuga Statistikaameti andmetel hõivatud 4123 inimest ehk ligi 5% kogu töötlevas tööstuses hõivatud töötajatest.

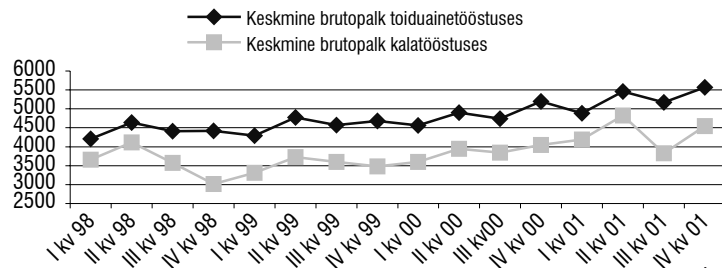

Joonis 40.
Allikas: ESA, "Tööstus"

Oluliselt jääb töötajate arv alla 1998. a esimese kvartali näitajale, kui kalatööstustes töötas 7485 inimest. Viimase aasta jooksul on töötajate arv kalatöötlemise sektoris püsinud suhteliselt stabiilsena. Muudatused on toimunud eelkõige konservitööstuste töötajate arvus, kuna konservide tootmise maht on pärast 1998. a oluliselt vähenenud.

Keskmine brutopalk kuus kr

Joonis 41.
Allikas: ESA, "Tööstus"

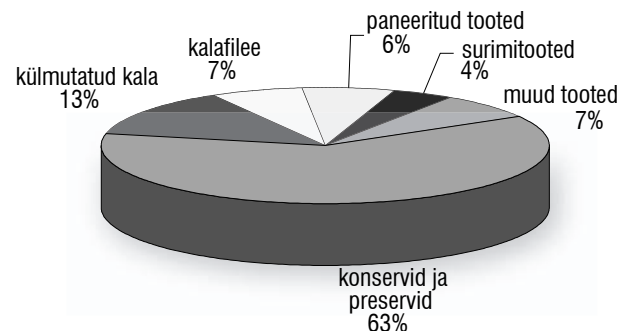
Keskmine brutopalk kalatööstussektoris oli 2001. a lõpus 4548 kr, mis moodustas 82% toiduainetööstuste keskmisest brutopalgast. Kolmanda kvartali madal palgataase on seletatav väikse toomismahuga, mis oli tingitud tooraine vähesusest. 2001. a I kvartali 4194 kroonine brutopalk, mis ületas esmakordselt seni kõrgeima 1998. a teise kvartali 4111 kroonise palgataseme, on seletatav eelkõige eduka kalakonservide müügiga idaturul.

Toiduainetööstussektori keskmisest madalam palgatase kalatööstustes on selgitatav nii kalatööstustes kasutatava suure hulga käsitsitööga (rookimine, puhastamine, fileerimine) kui ka tööstusettevõtete paiknemisega suhteliselt kõrge tööpuudusega piirkondades.

2.4.4. Kalatoodete tootmine, tarbimine ja müük

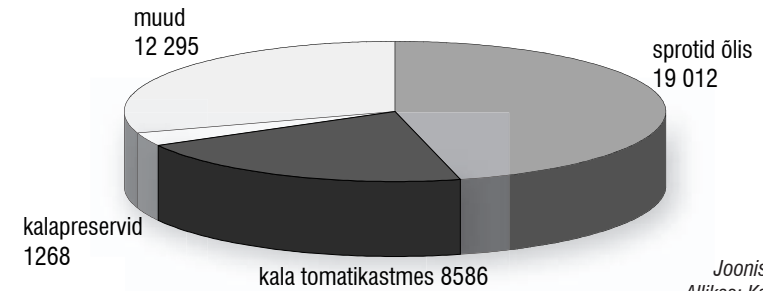
Eesti Kalaliidu liikmesfirmad toodavad hinnanguliselt ligi 90% Eesti kalatööstussektori toodangust. Eesti Kalaliidu liikmesfirmad tootsid 2001. a 66 714 tonni kalatooteid.

Kalatoodete tootmine 2001

Joonis 42.
Allikas: Kalaliit

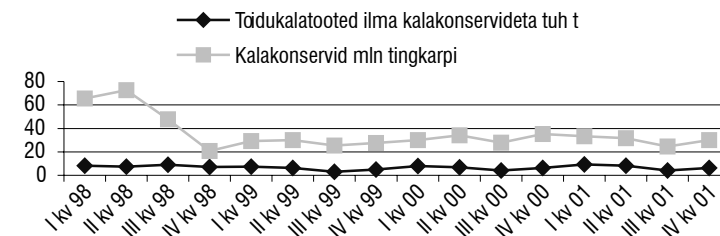
Konservide ja preservide tootmine 2001 t

Joonis 43.
Allikas: Kalaliit

Suurimad kalatööstusettevõtted olid 2001. a AS Maseko, AS Hiiu Kalur ja Viru Kalatööstuse OÜ. Andmed kalatööstusettevõtete toodangu struktuuri kohta on esitatud joonistel 42 ja 43. Koguliselt toodetakse kõige rohkem konserve ja külmutatud kala.

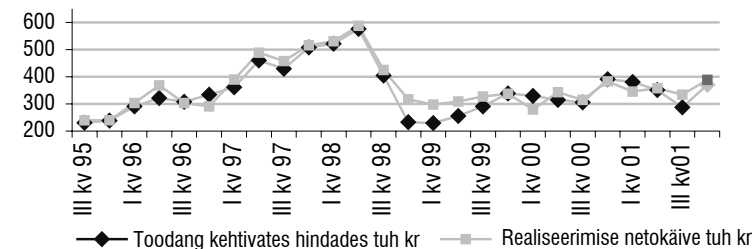
Tootmine kogulisel t

Joonis 44.
Allikas: ESA, "Tööstus"

Pärast 1998. a idaturu tagasilööki on konservide tootmisel saavutatud stabiilsus. Muude toidukalatoode tootmine on olnud suhteliselt stabiilne just eelkõige kõrge maksevõimega lääneturu nõudluse tõttu.

Toodang ja müük mln kr

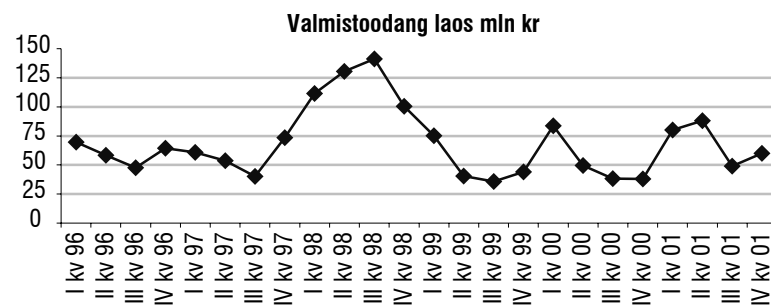
Joonis 45.
Allikas: ESA, "Tööstus"

Toodang kehtivates hindades on tõusnud 1999. aasta 1114,2 mln kroonilt 1340,6 mln kroonini 2000. aastaks, mis teeb juurdekasvuks 20%. 2001. a toodeti kalatooteid 1386 mln kr eest. Kõrgtase oli 1998. a, mil toodang kehtivates hindades oli 1733,1 mln kr.

Realiseerimise netokäive, väljendatuna kehtivates hindades, oli 2000. aastal 1320,1 mln kr, mis on 3,8% suurem 1999. a vastavast näitajast, kuid on tunduval väiksem 1998. a 1860,0 mln kroonist. 2001. a oli realiseerimise netokäive 1390 mln krooni.

Tootmist ja müüki peaksid 2002. a suurendama uued 1. veebruarist jõustunud kaubandustingimused kalatoodete müügil ELi. Samas on pakkumise suurendamine piiritletud kasutatava kalaressursiga, mille varud on limiteeritud.

Joonis 46.
Allikas: ESA, "Tööstus"

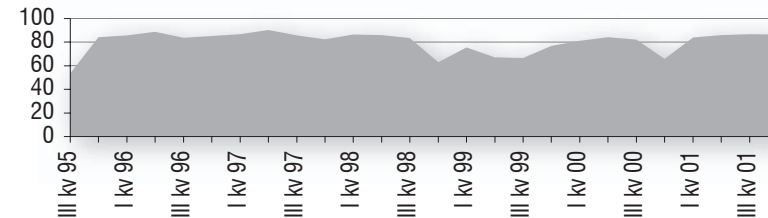
Valmistoodangut oli laos 2001. a lõpu seisuga 50 mln krooni väärtuses, mis on, võrreldes 2000. aastaga, ligi 20 mln kr võrra rohkem. Varude suurenemine oli tingitud vabatooni kaudu ekspordi reguleeriva seadusandluse muudatustest.

Kalatoodete tarbimine Eestis on mereriigi kohta suhteliselt tagasihoidlik. Konjunktuuriinstituudi andmetel tarbiti 1998. a Eestis ühe elaniku kohta 15,6 kg kalatooteid. Võrreldes 1994. aasta 19 kg-ga, on kalatoodete tarbimine vähenenud. Selle põhjusteks on eelkõige kala kõrge hind ja ka sortimendi muutus. Vähenenud on odavamate kala-liikide (kilu, räim) pakkumine värske kalana ja see on asendunud kallimate liikidega (löhe, forell). Umbes kaks kolmandikku tarbimisest moodustab värske kala. Seega ühe kolmandiku ehk ainult 5,2 kg ulatuses tarbitakse töödeldud kalatooteid. Võrreldes lähinaabrite Läti ja Leeduga, on Eestis kalatoodete tarbimine natuke suurem, kuid jääb suurelt alla sellistele maadele, nagu Island ja Norra, Rootsi ja Soome.

2.4.5. Kaubandus

2001. a kolme esimese kvartali andmete põhjal moodustas kala ja kalatoodete ekspordi osa müügist 87%.

Ekspordi osa müügis %

Joonis 47.
Allikas: ESA, "Tööstus"

Tabel 8. Kala ja kalasaaduste ekspordi- ja impordimahtude dünaamika mln kr

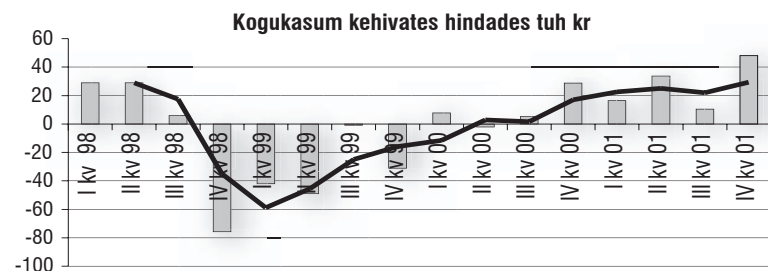
Aasta	Ekspord				Import			
	Värske ja külmutatud kala (grupp 03)	sh ELi osa-kaal %	Kalatooted ja -konservid (1604 ja 1605)	sh ELi osa-kaal %	Värske ja külmutatud kala (grupp 03)	sh ELi osa-kaal %	Kalatooted ja -konservid (1604 ja 1605)	sh ELi osa-kaal %
1995	476,8	54,4	700,4	6,9	147	36,5	13	53,8
1996	333,2	45,2	825,9	3,9	209	38,3	22,7	45,4
1997	485,7	44,1	511,3	8,6	371,5	31,2	20,2	38,6
1998	705,9	51,9	529,6	10,3	366,4	35,7	35,5	44,5
1999	590,6	57,1	400,0	14,9	251,7	29,6	26,7	61,0
2000	927,8	45,0	327,2	22,2	322,5	32,4	31,0	57,7
2001	1062,4	34,7	1029,4	9,5	487,5	35,8	64,6	49,1

Allikas: PM Kaubandusbüroo

Kaubandusandmeid jälgides on näha, et enim eksporditakse rahalises väärtuses värsket ja külmutatud kala, kuid hüppeliselt on kasvanud kalatoodete ja konservide ekspord, mille üheks põhjuseks oli suurenenud kalakonservide ekspord idaturule 2001. aastal.

2.4.6. Kalatöötlemisettevõtete majanduslik olukord

Kalatööstusettevõtete tegevus andis 2001. aastal 108,7 mln kr kasumit. 2000. a teeniti 39,8 mln kr kasumit, 1999. a saadi 122,8 mln kr kahjumit. Kui kalatööstuste kasum oli 1998. aasta I ja II kvartalis 29 mln kr, siis Vene kriisi tingis 1998. a IV kvartalis 75,7 mln kroonise kahjumi. 2000. aasta IV kvartali kasum oli 28,7 mln krooni, mis on samal tasemel 1998. a I ja II kvartali tasemega.

Joonis 48.
Allikas: ESA, "Tööstus"

2.4.7. Toiduseaduse uutele nõuetele vastavus ja investeeringud

ELi nõuetele vastavaid kalatööstusi oli 2001. a lõpu seisuga 27. 2001. aastal lisandus 2 nõuetele vastavat tööstust.

Tabel 8.

ELi nõuetele vastavad tööstused ja laevad	1999	2000	2001
Kalatööstused	18	25	27
Laevad	10	13	13

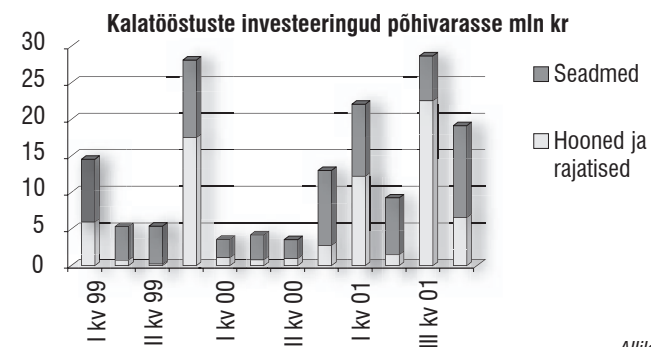
Vastavalt põllumajandusministri 21. oktoobri 1999. a määrusega nr 31 kehtestatud kalatoodete hügieeninõuete eeskirjale peavad kõik kalatöötlemisettevõtted 1. septembriks 2002 vastama eeskirjas kehtestatud nõuetele.

Suurim on uutele nõuetele vastavate ettevõtete arv fileerijate seas (19 tootmisüksust). Konservitootjad moodustavad tunnustatud ettevõtetest ligi viiendiku (5 tootmisüksust). Nõuetele vastavusse viimisel on konservitootjate investeeringuvajadused, võrreldes fileerijatega, tunduvalt suuremad. Siiski sõltub tegelike investeeringute vajadus Eesti kala-konservitööstusele tooraineressursist ning valmistoodangu turustamise võimalustest.

2.4.8. Investeeringud

2001. aastal investeerisid kalatöötlemisettevõtted Statistikaameti andmetel põhivarasse ligi 80 mln krooni. Hoonetesse investeeriti 43 mln kr ja seadmetesse 37 mln kr. Selle summa sisse ei ole arvestatud kapitalirendi korras soetatud põhivara. Kapitalirendi korras soetati seadmeid 2 mln kr väärtuses. Kui kolmandas kvartalis investeeriti põhiliselt hoonetesse ja rajatistesse, siis neljandas kvartalis peamiselt seadmetesse.

Eksperthinnangu kohaselt on kalatööstuste aastane investeeringuvajadus vähemalt 100 mln krooni. 2001. a investeeringute mahuks kujuneski ligi 100 mln krooni koos kapitalirendiga. Kalaliidu liikmesfirmad investeerisid 2001. a põhivarasse kokku 79,49 mln krooni. Väga madalaks kujunes investeeringute maht 2000. aastal (ligi 30 mln kr), mille tingis kalatööstussektorile raske 1999. aasta, kui kogu kalatööstussektori kahjum oli 122,6 mln krooni.

Joonis 49.
Allikas: ESA, "Tööstus"

2000. a prognoositi kalatööstusettevõtete investeeringuvajadus kaheaastasele perioodile (2001–2002) 233 mln kr, et viia sektor vastavusse 01.01.2003 kehtima hakkavate toiduseadusest tulenevate nõuetega. Võttes aluseks 2001. a kasumi kalatööstuses (108 mln kr) ja käivitunud SAPARDi, võib oletada, et 2002. a kujuneb investeeringute maht kalatööstuses küllaltki suureks. Vaadates ainult aastaid 2001 ja 2002, võiks öelda, et tööstused on suutelised vajalikud investeeringud tegema, kuid samas tuleb arvestada, et 2000. a oli investeeringute tase väga madal ja tehti vajadusest ligi 60 mln kr vähem investeeringuid.

2001. a taotlesid kalatööstusettevõtted SAPARDi raames investeeringutoetust 20,1 mln kr, millele oleks lisandunud ettevõtete omafinantseerimine 21,18 mln kr. Seega võinuks investeering SAPARDi raames olla 41,28 mln krooni. Kuid esitatud projektidest said heakskiidu investeeringud mahus 11,29 mln kr, millest ELi toetus on 8,47 mln krooni. Kalatööstused esitasid toetuse saamiseks kokku 10 projekti, millest heakskiidu said kolm: AS Kallaste Kalur, AS Peipus Fish ja AS Dagotar projektid. Enim saadi toetust kala- ja kalatoodete käitlemise ehitiste rekonstrueerimiseks (10,55 mln kr) ning seadmete ja tehnoloogia uuendamiseks (0,74 mln kr).

Kokkuvõtvalt võib 2001. aastat pidada kalatööstustele edukaks, seda eelkõige tänu soodsatele väliskaubandustingimustele, sest enamus toodangust läheb ekspordiks. Kuna kalatööstusettevõtted teenisid 2001. aastal korralikku kasumit, võib oletada, et 2002. aastal investeeringute maht sektoris kasvab ja aasta lõpuks on selge ka turule jäävate ja pärast 01.01.2003 edasi tegutsevate ettevõtete arv.

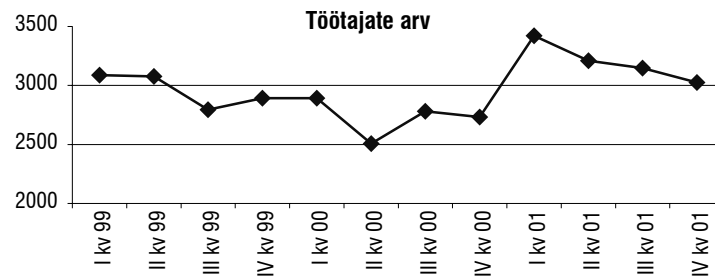
2.5. Pagaritööstus

2.5.1. Pagaritööstuste arv ja jagunemine, töötajate arv ja palk

2001. a lõpu seisuga oli Veterinaar- ja Toiduameti andmetel Eestis registreeritud 185 pagaritööstuse ettevõtet. Need jagunevad oma olemuselt kaheks: lihtpagaritoodete tootjad (leiva- ja saiatööstused) ning valikpagaritoodete tootjad (tortide, kookide,

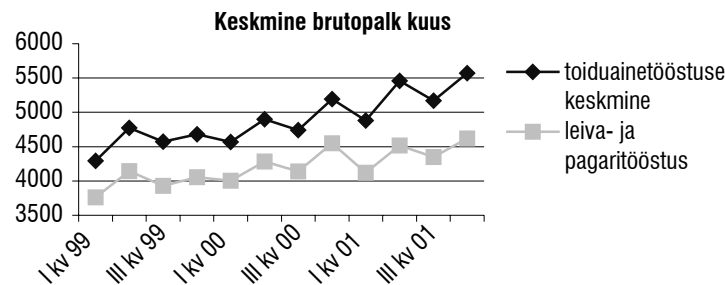
küpsiste ja pirukate valmistajad). 185 pagaritööstuse ettevõttest on toiduseadusele vastavaks tunnustatud 28 ettevõtet.

Pagaritööstustes oli Statistikaameti andmetel 2001. a kolmandas kvartalis hõivatud 3025 inimest, mis on 3,6% kogu töötlevas tööstuses hõivatud inimestest ja 20,4% toiduainete ja jookide tootmisega hõivatud töötajast.

Joonis 50.
Allikas: ESA, "Tööstus"

Pagaritööstuse ettevõtete keskmine brutopalk tõusis 1999. a alguse tasemelt (3762 kr) 4620 kroonini 2001. a lõpuks. Sektori keskmine brutopalk on püsinud stabiilsena 84–88% tasemel toiduainetööstuse keskmisest brutopalgast, tehes kaasa kõik tõusud ja langused.

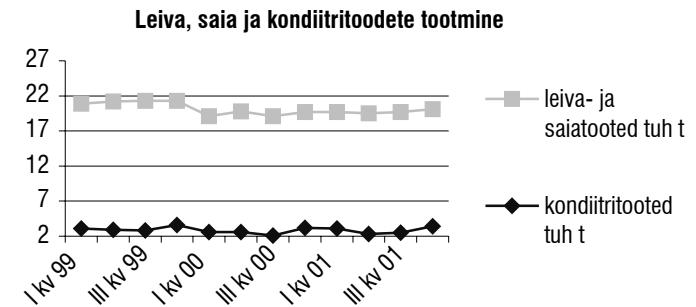

Joonis 51.
Allikas: ESA, "Tööstus"

2.5.2. Tootmine

Leiva- ja pagaritooted toodeti 2001. aastal 898 mln kr väärtuses, mis moodustas kogu tööstustoodangust 1,9% ning toiduainete ja jookide tootmisest 9,2%. Toiduainetööstuse sektoris on leiva- ja pagaritoodete tootmine viiendal kohal piimatoodete, jookide, liha ja lihatoodete, kala ja kalatoodete tootmise järel.

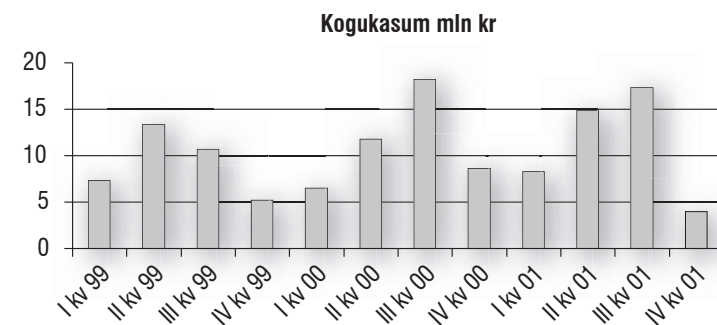
Leiva- ja saiatooted toodeti 2001. aastal 67 700 tonni. Kondiitritooteid toodeti 11 300 tonni. Võrreldes 2000. aastaga, kasvas leiva- ja saiatoodete tootmine koguliselt 500 t ehk ligi 7%. Rahalises väljenduses kasvas leiva ja pagaritoodete tootmine aga 15%. Leiva- ja saiatoodete koguste edasist märgatavat kasvu pole ette näha, kuna siseturul püsib nende toodete tarbimine stabiilsena ning toote lühikese säilivusaja tõttu pole eksport võimalik.

Joonis 52.
Allikas: ESA, "Tööstus"

2.5.3. Majanduslik olukord

2001. aastal teenis pagaritööstussektor kasumit kokku 44,4 mln kr, mis on 2000. aastaga võrreldes 0,7 mln kr vähem.

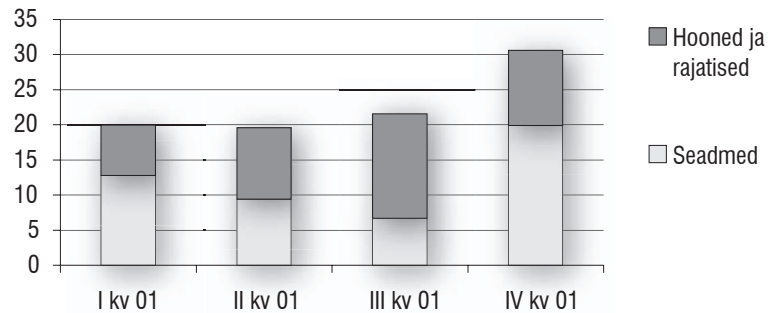
Joonis 53.
Allikas: ESA, "Tööstus"

Vaadates pagaritööstussektori kasumit kvartalite lõikes, on näha, et enim teenitakse kasumit II ja III kvartalis, samas pole I ja IV kvartali majandustulemused nii head. Tootmise seisukohalt vaadates toodetakse I ja IV kvartalis, võrreldes II ja III kvartaliga, rohkem valikpagaritooted (tordid, koogid, küpsised ja pirukad) ja vähem lihtpagari-

tooteid (leiba, saia). Seega võib oletada, et tööstused teenivad kasumit rohkem leiva- ja saiatoodetega, kui valikpagaritoodetega.

2001. aastal investeerisid pagaritööstussektori ettevõtted põhivarasse 89,9 mln krooni. Sellest ligi 49 mln kr investeeriti seadmetesse ja 40 mln hoonetesse.

Investeeringud põhivarasse mln kr

Joonis 54.
Allikas: ESA, "Tööstus"

Lisaks eespool toodud investeeringutele on pagaritööstusettevõtted ka kapitalirendi korras soetanud 14 mln krooni väärtuses põhivara, peamiselt masinaid ja seadmeid.

2001. a investeeringute maht pagaritööstussektoris on eelnevate aastatega võrreldes palju suurem. Põllumajandusministeeriumi korraldatud küsitlusele tuginedes investeerisid ettevõtjad nende enda hinnangul 1999. ja 2000. a ligi 30 mln krooni. Suurtest pagaritööstusettevõtetest puudusid AS ETK Leib ja AS Fazer Eesti andmed. Suuremaid investeeringuid 2001. a võib põhjendada vajadusega viia ettevõtte vastavusse kõigi toiduseadusest tulenevate nõuetega. Samuti mõjutas tihe konkurents turul ja sellest tulenev vajadus toota senisest efektiivsemalt ja tagada toodete kõrge kvaliteet. Suurematest pagaritööstusettevõtetest on tunnustatud toiduseadusele vastavateks AS Pere Leib, AS Cibus, AS Vilma ja AS Saare Leib.

2.6. Alkoholitööstus

Seisuga 25.02.2002 oli Veterinaar- ja Toiduameti andmeil alkoholitootjaid 28, neist kaks piiritusetootjat, 10 kange alkohoolse joogi tootjat, 9 õlle ja lahja alkohoolse joogi tootjat, 7 veinitootjat. Neist ettevõtetest kuus olid toiduseaduse kohaselt tunnustatud.

Tootmine 2001.a I, II ja III kvartalis
Eesti Statistikaameti andmeil

Tabel 10.

Toode	Kogus				Indeksi muutus (2000. a vastav periood=100)			
	9 kuud	I kv	II kv	III kv	9 kuud	I kv	II kv	III kv
Rektifitseeritud etanool tuhat dal	137,0	68,0	60,0	9,0	1,5	-5,6	17,6	-25,0
Viin ja likööri-viinatooted, tuhat dal	783,6	209,0	299,6	234,0	37,2	29,0	40,7	19,4
Vein, tuhat dal	164,1	51,0	64,1	49,0	5,5	4,1	43,7	-21,0
Linnased t	5 219,0	1 755,0	1 746,0	1 718,0	8,4	4,9	-5,9	33,5
Õlu, tuhat dal	8 054,4	1 874,0	3 072,4	3 108,0	7,8	12,8	-1,4	15,4

Tabel 11. Alkoholi eksport ilma tolliladudeta ja import vabaks ringluseks siseturul 2001. a

HS kood	Kaubagrupp	EKSPORT				IMPORT		
		Möö-ühik	Kogus	Summa tuh kr	Ühiku hind kr	Kogus	Summa tuh kr	Ühiku hind kr
2203	Õlu	tuh l	17129,9	65314,4	3813	7267,8	66221,7	9112
2204	Viinamarjavein	tuh l	8,9	363,3	40653	6622,8	198243,5	29933
2205	Vermut	tuh l	0,03	3,6	120300	450,9	12043,5	26707
2206	Muud kääritatud joogid	tuh l	862,8	8465,0	9811	8338,8	94726,2	11360
2207	Etüülalkohol alkoholi sisaldusega 80% või enam	tuh l abs alk	1018,8	6663,4	6540	2962,1	27212,6	9187
2208	Etüülalkohol alkoholi sisaldusega alla 80%	tuh l abs alk	3325,0	67368,8	20262	3411,9	194604,2	57037

Tabel 12. Kodumaise alkoholi osakaal kauplustes EKI andmetel

	Eesti toode		Importtoode	
	Mai 2000	Mai 2001	Mai 2000	Mai 2001
ÕLU	22,4	24,7	9,4	10,4
VIIN	40,5	49,2	11,4	12,4

Tabel 13. Kodumaiste ja importtoodete osakaal kaupluste rahalises käibes %

	Eesti toode		Importtoode	
	Mai 2000	Mai 2001	Mai 2000	Mai 2001
ÕLU	92,6	92,8	7,4	7,2
VIIN	92,2	91,3	7,8	8,7

Tabel 14. Alkohoolsete jookide sortimendi laius 2001. a mais (nimetuste arv keskmiselt kauplustes)

	Eesti kokku		sh Tallinn		muud linnad		maapiirkond	
	Eesti kaup	Import-kaup	Eesti kaup	Import-kaup	Eesti kaup	Import-kaup	Eesti kaup	Import-kaup
ÕLU	24,7	10,4	38,3	42,7	22,5	6,3	22,6	3,3
VIIN	49,2	12,4	61,2	29,5	46,1	10,7	49,1	8,0

Tabel 15. Kodumaiste ja importtoodete keskmised hinnad Eesti kauplustes (kr/l)

	Eesti toode		Importtoode	
	Mai 2000	Mai 2001	Mai 2000	Mai 2001
ÕLU	19,3	19,3	30,8	29,8
VIIN	136,8	136,8	251,9	260,2

2.6.1. Alkoholi tarbimisharjumused

Uurimistöö tugineb 792 Eesti elaniku kirjalikule küsitlusele, mis viidi läbi 2001. a detsembris.

Eesti elanikkonnast (vanuses 16–75) tarbib suuremal või vähemal määral alkohoolseid jooke 84% ning 16% ei joo neid üldse. Meeste hulgas on alkoholi tarbijaid mõnevõrra rohkem kui naiste seas (vastavalt 89% ja 80%). Väikelinnades ja alevikes ning samuti Kirde-Eestis tarbib, võrreldes muude piirkondadega, alkohoolseid jooke rohkem inimesi. Vanuselisel tarbivad alkoholi rohkem nooremad inimesed. Mida kõrgem on haridustase, seda vähem alkoholi tarbitakse. Samasugune suundumus – tarbida vähem

alkoholi – esineb ka kõrgema pere kuu netosissetulekuga elanike seas.

Eesti elanikud eelistavad rohkem veini ja õlut, kui kangeid alkohoolseid jooke. Kangeid alkohoolseid jooke (viina, viskit, konjakit, rummi, džinni) tarbivad rohkem vanemad inimesed. Seejuures joovad viina ja õlut rohkem mehed ning veini naised.

Küsitluse käigus paluti elanikel hinnata ka eestimaalaste üldist alkoholi tarbimist. Vastanute arvates tarbitakse alkoholi liiga palju: 45% märkis, et juuakse palju, 39% avaldas arvamust, et juuakse liiga palju. Mõõdukalt alkoholi tarbimist nimetas vaid 9% vastanutest.

2.6.2. Hinnang Eesti alkoholipoliitikale

Eestile on iseloomulik suhteliselt liberaalne alkoholipoliitika, alkoholiga kaubeldakse paljudes müügikohtades ööpäevaringselt. Elanike küsitlusel hindasid pooled alkoholi-tarbijad selle kättesaadavust rahuldavaks ning 41% isegi liiga kättesaadavaks. Liigset kättesaadavust märkisid enam väikelinnade ja alevike elanikud. Aastate 1998–2000 jooksul on suurenenud elanike osakaal, kes ei poolda riigi liberaalset alkoholipoliitikat, ning vähenenud on nende osatähtsus, kes on olukorraga rahul.

Tabel 16. Hinnang alkoholi kättesaadavusele (% alkoholi tarbijatest)

	1998	1999	2000	2001
Ei ole piisavalt kättesaadav	1	0	2	1
Enam-vähem kättesaadav	6	7	4	6
Normaalselt kättesaadav	57	53	50	54
Liigagi kättesaadav	33	37	41	37
Ei oska öelda	3	4	3	2

2001. a detsembriküsitluse järgi ei poolda Eestile iseloomulikk liberaalset alkoholipoliitikat ligi 2/3 elanikest ja vaid iga neljas peab valitud tegutsemis-suunda õigeks. Sotsiaaldemograafiliste tunnuste alusel saab elanike hinnangutes välja tuua mõningaid erinevusi. Vanemate inimeste seas on mittepõldajaid enam kui noorte seas. Samuti ei poolda praegust alkoholipoliitikat 2/3 naistest, maa-asulate elanikest, madalamasse tulugruppi kuuluvatest inimestest ning ligi kolmveerand kõrgharidusega elanikest.

Praegust alkoholipoliitikat taunivate inimeste ettepanekul tuleks alkoholi müüki piirata, eelkõige kaotades müügi tänavakaubanduses – kioskites (sätestatud uues alkoholiseaduses, vastu võetud 19.12.2001). Samuti ei pooldata ööpäevaringset alkoholimüüki eriti kõrgharidusega elanike seas ning vanema elanikkonna hulgas. Alkoholi müügikohtade üldarvu vähendamise poolt on keskmiselt 60% elanikest, al-

koholi müügi kaotamist kioskites pooldab koguni 90% kõrgharidusega elanikest ning 87% Kirde-Eesti elanikest.

Ühe meetmena hindasid elanikud kange alkoholi tootmise muutmist riiklikuks monopoliks.

Abinõudest pälvis kõige vähem poolehoidu alkohoolsete jookide hinna tõstmise (70% ei poolda alkoholi kallinemist aktsiisimaksu kaudu). Seejuures on kõige kategoorilisemad Lääne-Eesti ja Kirde-Eesti väikelinnade ja külaelanikud, samuti nooremad inimesed, kelle seas on alkoholi tarbijaid rohkem.

70% vastanutest pooldab alkoholi reklaami keelustamist, alkoholi jooobes inimeste rangema karistamise poolt oli 55%. Rangemate karistuste poolt ollakse enam Põhja-Eestis (eelkõige Tallinnas) ning samuti pooldab antud meetet ligi 2/3 vanemast elanikkonnast.

Taunitakse avalikel üritustel alkoholi tarbimise propageerimist (79% vastanutest).

Liigse alkoholitarbimise vähendamise üheks võimaluseks oleks karskusliikumise edendamine. Samuti toodi esile vajadust suunata rohkem avalikku arvamust ning teha ennetustööd lastega.

Lisaettepanekute seas märgiti enam järelevalvesüsteemi tõhustamist (näiteks alaealiste alkoholi ostmise võimaluse piiramist) ning vajadust pöörata rohkem tähelepanu illegaalse alkoholi probleemidele ja alkoholi kvaliteedile.

3. Veterinaartegevus, toiduohutus ja järelevalve

3.1. Toiduseaduse rakendusaktid

2001. a valmistati ette toiduseaduse muutmise seadus ja koostati mitmete varem kehtestatud määruste muutmise määrused.

14. novembril 2001 võttis Riigikogu vastu toiduseaduse, veterinaarkorralduse seaduse, loomatauditõrje seaduse ja loomakaitseseaduse muutmise seaduse (RT I 2001, 93, 566). Muutmise seaduse peamiseks eesmärgiks on lahendada muudetavate seaduste rakendamise käigus esilekerkinud küsimused. Seadus jõustus 1. jaanuaril 2002.

Toidukäitlejate seisukohalt on olulisim toiduseaduse §49 lisatav lõige 5, millega pannakse käitlejaile kohustus tasuda ise kontrollproovide analüüsimise kulud, kui laboratoorsete analüüside tulemuste põhjal on toidutoore, toit või muu analüüsitu nõuetele mittevastav. Seni tasuti need kulud kas järelevalveasutusele või laboratooriumile riigieelarvest selleks eraldatud vahenditest ja käitleja jäi nende kulude kandmisest kõrvale.

Samuti on tähtis enesekontrolli reguleerivasse §34 lisatud lõige 5, mis kohustab edaspidi enesekontrolli raames võetud proove analüüsima vaid sellistes laborites, mis vastavad põllumajandusministri kehtestatud nõuetele.

Toiduseaduse järelevalvet käsitlevasse ossa lisati §511, mis annab võimaluse peatada konkreetse toidu käitlemine kogu käitlemisahela ulatuses, kui selle puhul kahtlustatakse terviseohtlikkust, kuid kindlaid kontrollitud fakte selle kohta veel ei ole. Paragrahvi lisamine oli ajendatud toiduohutusega seotud kriisidest Euroopas. See annab võimaluse inimeste tervise huvides laiaulatuslikult ja kiiresti tegutseda, peatades kohe kogu potentsiaalselt ohtliku toidu käitlemine ning asudes seejärel üksikjuhtumeid uurima.

Lisaks täpsustati toiduseaduses tunnustamisele mittekuuluvate ettevõtete loetelu ning lisati säte tunnustamise otsuse kehtivuse peatamise kohta.

Toidutoorme ning toidu sisse- ja väljavedu käsitlev peatükk 7 on loetava ja loogilise tulemuse saamiseks asendatud uue terviktekstiga. Olulisimaks muudatuseks on see, et mitteloomse toidu puhul on loobutud toidu nõuetekohasust tõendava pädeva järelevalveasutuse väljastatud dokumendi nõudest. Samas jääb loomse toidu ehk eriluba vajava toidu puhul kehtima vana kord, endiselt on piiril vaja esitada veterinaarsertifikaat.

Muudeti toiduseaduse §22 lõiget 2, mis käsitleb kestvuskatsete tegemist. Selle

paragrahvi muudatusega sätestatakse võimalus, mille kohaselt võib käitleja lähtuda oma toote säilitamisnõuete määramisel minimaalsetest säilitamisnõuetest, kui need on ette antud põllumajandusministri määruses. Käitlejale jääb aga alati võimalus määrata oma toodete säilitamisnõuded kehtestatud alusel.

2001. a toiduseaduse alusel kehtestati Vabariigi Valitsuse määrustena järgmised uued rakendusaktid.

- “Kontrollproovide võtmise ja analüüsimise meetod külmutatud toidu temperatuuri kontrollimiseks”. Määrus kuulub järelevalveasutuste tegevust reguleerivate nõuete hulka ning kehtestab Tarbijakaitseamet, Tervisekaitseinspeksiooni ning Veterinaar- ja Toiduameti järelevalveametnikele proovide võtmise ja analüüsimise meetodi temperatuuri mõõtmiseks külmutatud toidus.
- “Loomade ja loomsete saaduste, toidu ja toidutoorme, söötade ning loodusliku loomastiku ja taimestiku ohustatud liikidega rahvusvahelise kaubanduse konventsioonis (CITES) loetletud kaupade impordiks ja ekspordiks lubatud piiripunktide loetelu kehtestamine ning nõuded loomade ja loomsete saaduste impordiks ja ekspordiks ettenähtud piiripunktidele”. Määrus asendab Vabariigi Valitsuse 29. septembri 2000 määruse nr 313 ning sellega kehtestatakse piiripunktide loetelu, mille kaudu on lubatud veterinaar- ja toidukontrolli alla kuuluva kauba sisse- ja väljavedu. Määrus sisaldab ka nõudeid loomade ja loomsete saaduste kontrolliks mõeldud piiripunktidele ning sätestab tähtajad, millal peavad erinevad piiripunktid olema nõuetega vastavusse viidud. Samuti võeti 2001. a vastu üks nimetatud määruse muudatus.

2001. a ja 2002. a alguses kehtestati järgmised põllumajandusministri määrused.

- “Linna, küüliku, kütitud ja farmis peetud väikeste metsloomade värske liha hügieeninõuete eeskiri, arvestuskohustuse täitmise tingimused ja kord ning loomsete saaduste käitlemise veterinaarnõuded”. Eeskiri käsitleb lindude ja nimetatud loomade värske liha käitlemist nende tapmisel, liha töötlemisel, lihalõikusel, pakkimisel ja hoidmisel. Need nõuded kehtivad ka värske liha sisseveol ja käitlemisel. Eeskiri on aluseks järelevalveametnikule ettevõtte tunnustamisel.
- “Toidutoorme ja toidu sissevedamiseks tegevuslubade väljastamise kord”. Vastavalt toiduseaduse paragrahvile 42 peab toidutoorme ja toidu importimiseks importijal olema tegevusluba. Põllumajandusministri määruses on sätestatud, millised dokumendid tuleb tegevusloa saamiseks esitada ning kuidas väljastatakse ja pikendatakse lubasid. Uus määrus asendab põllumajandusministri 19. jaanuari 2000 määruse nr 1 “Toidutoorme ja toidu importimiseks tegevuslubade väljastamise kord”.
- “Sisse- ja väljaveol kontrollitavate kaupade loetelu, eriloo sisunõuded ning selle taotlemise ning väljaandmise kord, loomade ja loomsete saaduste ning toidu ja toidutoorme üle järelevalve teostamise kord”. Veterinaar- ja toidujärelevalve

protseduure riigipiiril reguleeris seni põllumajandusministri 28. juuni 2000 määrus nr 47 “Veterinaar- ja toidujärelevalve teostamise kord kaupade sisse- ja väljaveol”. Uus määrus kehtestati terviktekstina ja seni kehtinud määrus nr 47 tunnistati kehtetuks. Määruses on muudetud kontrollitavate kaupade Eesti kaupade nomenklatuuri (EKN) kaubapositsioone lähtuvalt rahandusministri vastavas määruses tehtud muudatustest ja täpsustustest. Sisseveol eriluba vajavatele ja eriluba mittevajavatele kaupadele on koostatud eraldi loetelud. EKNi kaubapositsioonid on ajakohastatud. Vastavalt toiduseaduses tehtud muudatustele ei nõuta eriluba mittevajavate kaupade sisseveol nõuetekohasust tõendavat dokumenti ega väljastata tõendit. Sisseveol teostatud järelevalve kohta tehakse kauba saatdokumentidele vastav märge. Määruses täpsustatakse vabatsoonis ja tollilaos läbi viidava kontrolli protseduure.

Lisaks nimetatud uutele määrustele võeti 2001. a vastu mitme Vabariigi Valitsuse ja põllumajandusministri määruste muudatused. Muudeti järgmisi Vabariigi Valitsuse poolt kehtestatud nõudeid.

- “Toiduga kokku puutuda lubatud materjalide ja esemete kohta esitatavad nõuded, nende gruppide kohta esitatavad erinõuded ning nimetatud materjalide ja esemete ohutuse katsetamise meetodid”. Muudatus tehti plastmaterjalide ja -esemete kohta kehtestatud nõuetes. Muudatuse tingis vastavates ELi nõuetes tehtud muudatus (direktiiv 99/91/EÜ).
- “Toidus lubatud lisaainete suhtes esitatavad nõuded ning nõuetekohasuse kontrollimiseks analüüsimise meetodid. Muudatusega täpsustati juba kehtestatud nõudeid ning lisati nõuded mõnede lisaainete kohta.
- “Taimses toidus ja selle pinnal lubatud keemiliste taimekaitsevahendite jääkide loetelu ja piirnormid ning taimsest toidust ja selle pinnalt kontrollproovide võtmise ja analüüsimise meetodid”. Muudatus on tehtud ligikaudu kümne taimekaitsevahendi jäägi piirnormis.

Muudeti järgmisi põllumajandusministri kehtestatud nõudeid.

- “Kala ja kalatoodete hügieeninõuete eeskiri”. Olulisim muudatus on toiduseaduse jõustumise ajal tegutsenud käitlemisettevõtete eeskirjas kehtestatud tehniliste ja ehituslike nõuetega vastavusse viimise tähtaja edasilükkamine 1. septembrini 2002.
- “Värske liha hügieeninõuete eeskiri”. Muudatuses lisati kütitud ulukite ettevõtte ja kütitud ulukite kogumiskeskuse mõisted ning nõuded kütitud ulukite käitlemisele (sh ehituslikud nõuded). Samuti täpsustati eri riskiastmega loomsete jäätmete käitlemisega seotud nõudeid.

3.2. Toiduohutuse järelevalve

On jõustunud tähtjad enesekontrolli rakendamiseks ettevõtetes (ohu analüüs ja kriitiliste punktide ohje (HACCP) põhimõtteid arvestades. 01.01.2002 jõustusid rangemad mikrobioloogilised normid kokkuostetavale toorpiimale, piimaetevõtetele on jõustunud ka ehituslikud ja struktuurinõuded. Ettevõtetega käib aktiivne dialoog nõuete täitmise osas, kuna seisuga 01.01.2003 peavad toitu käitlevad ettevõtted olema tunnustatud.

Uue valdkonnana teostab Veterinaar- ja Toiduameti järelevalvet ka mahepõllumajanduse seadusest tulenevalt mahepõllumajanduse valdkonnas tegutsevate töötajate üle ning mahetoodete sisseveol.

2002. a rakendub salmonellooside tõrje eeskiri ning seireprogrammi ühe osana salmonellade uurimine toitu käitlevates ettevõtetes. Jätkub saasteainete ja geneetilisel muundatud organismide (GMO) seire.

Tabel 1 annab arvilise ülevaate Veterinaar- ja Toiduameti järelevalve all asuvatest käitlemisettevõtetest.

Tabel 1. Veterinaar- ja Toiduameti järelevalve all asuvate ettevõtete arv seisuga 01.01.2002

Jrk nr	Toidugrupp	Ettevõtete arv seisuga jaan 2002	ELi ekspordiks tunnustatud ettevõtete arv seisuga jaan 2002	Toiduseaduse alusel tunnustatud ettevõtete arv seisuga jaan 2002
1	Lihaetevõtted: suur väike	15 204	– –	– 6
2	Piimaetevõtted	45	11	15
3	Kalaetevõtted	105	30 töötajat 13 tehaslaeva	32
4	Munatootmisettevõtted	26	–	–
5	Mittelooset päritolu toidutooret ja toitu käitlevad ettevõtted, sh hulgilaod	667	–	122
6	Mahepõllumajanduslikud töötlemisettevõtted	5	–	1
7	KOKKU	1067	54	176

Veterinaar- ja Toiduameti järelevalveametnikud teostavad ettevõtetes järelevalvet tulenevalt toiduseadusest ja selle alusel kehtestatud hügieenieeskirjadest ning peadirektori kinnitatud inspekteerimis- ja proovivõtu plaanidest.

Inspekteerimise käigus kontrollitakse ettevõtte vastavust kehtivatele õigusaktidele

ning mittevastavuste avastamisel tehakse ettekirjutused puuduste kõrvaldamiseks. Põhilisteks puudusteks võib nimetada ruumide halba planeeringut ja ristsaastumist vanemates ettevõtetes, enesekontrollidokumentatsiooni puudulikkust vormistamist, probleeme vananenud seadmete kasutamisel ja eelmisest tulenevalt finantsraskusi uute seadmete muretsemisel.

Järgnev tabel iseloomustab Veterinaar- ja Toiduameti järelevalveinspektorite tööd käitlemisettevõtetes.

Tabel 2. Veterinaar- ja Toiduameti tehtud käitlemisettevõtete inspekteerimiste ja võetud proovide arv 2001. a

Jrk nr	Toidugrupp	Ettevõtete arv seisuga jaanuar 2002	Insp. arv 2001 aastal, VTA keskasutus	Insp. arv 2001 aastal, maakond/võetud proovid kokku
1	Lihaetevõtted: suur väike	15 204	13 16	192/2493 1204/4680
2	Piimaetevõtted	45	28	518/1420
3	Kalaetevõtted	105	51	744/1795
4	Munatootmisettevõtted	26	14	76/152
5	Mittelooset päritolu toidutooret ja toitu käitlevad ettevõtted, sh hulgilaod	667	24	2048/1844
6	Mahepõllumajanduslikud töötlemisettevõtted	5	8	8
7	Inspekteerimisproove kokku	1067	154	4790/12392

- Hügieenitaseme kontrollimiseks on riikliku järelevalve alla võetud tooraine, tootmispinnad, seadmed, tooteproovid.
- Detailsemat infot iga toidugrupi või konkreetse maakonna andmete kohta saab konkreetse valdkonna eest vastutavalt spetsialistilt.
- Suure võimsusega lihaetevõtetes teostavad riiklikku järelevalvet paiksed järelevalveametnikud.

3.3. Loomatervishoid

2001. aastal on inimeste ja loomadega ühiste ning loomade kaudu levivate haiguste ja loomataudide tõrje meetmed edukalt rakendatud.

Riikliku loomatauditõrje programmi raames läbi viidud uuringute tulemusena on õigeaegselt avastatud ja kohe likvideeritud mitmed nakkushaiguste kolded. Näitena võib tuua salmonelloosi kolde avastamise ja likvideerimise Jõgevamaa linnufarmis, sigade reproduktiiv-respiratoorse sündroomi (PRRSi) puhangu kindlakstegemise Põlvamaal ning tõrjemeetmete rakendamise tabandunud ettevõtte sigade suhtes, lindude tuberkuloosi juhtumi lahendamise ühe Lääne-Virumaa väikeloomapidaja kanalas.

Kui eespool loetletud puhangud jäänuks avastamata, oleks infektsioon tõenäoliselt levinud, mis omakorda võinuks ohustada nii loomsete saaduste tarbijate kui ka loomadega vahetult kokku puutuvate inimeste tervist ning põhjustada väga suurt majanduslikku kahju loomakasvatajatele.

Seoses tõsiasjaga, et alates 2001. a suve algusest rakendab Veterinaar- ja Toidulaboratoorium (VTA) BSE (veiste spongiformne entsefalopaatia) uurimiseks kiirmeetodit, tõusis oluliselt veiste arv, keda uuritakse surmajärgselt BSE suhtes. BSE uurimisel mindi seega n-ö passiivselt loomade uurimiselt üle aktiivsele uurimissuunale. Kahtlus-aluste loomade hulka arvati lisaks kõigile üle 24 kuu vanustele närvinähtudega lõpnud või hädatapetud veisele ka kõik üle 24 kuu vanused hädatapetud, lõpnud või haigena tapetud veised.

Kokku uuriti 2001. a jooksul BSE suhtes 886 veise aju. Testimisprogrammi sihtgrupi parema suunitlemise ja uurimiste mahu tõusu läbi peaks omakorda suurenema ka võimalus avastada BSE-haiged loomad, juhul kui neid esineb, ning seeläbi katkestada haigust tekitava valguosakese levik.

Vaatamata tõusvas joones kulgevale uurimiste hulgale pole BSEd Eestis diagnoositud, seega võib suurema kindlusega väita, et haigusetekitajat Eesti veisepopulatsioonis tõenäoliselt ei esine.

Kuna riikide arv, kus praeguseks ajahetkeks on BSEd diagnoositud, suureneb pidevalt, täiendab VTA juba 1999. aastal koostatud registrit kõigi veiste kohta, keda on imporditud riikidest, kus BSEd on imporditud järgselt avastatud. Kõik nimetatud veised on oma staatuse tõttu märgistatud eritunnustega ning kuuluvad kohustuslikule uurimisele BSE suhtes.

Seoses nn hullulehmatõve ohuga on VTA pannud senisest suuremat rõhku loomset valku sisaldavate söötade kasutamise kontrollile loomakasvatustevõtetes. Näiteks on loomse proteiini, v.a piima ja piimatoodete söötmine mäletsejalistele alates 01.02.2001 keelatud. Maakondade veterinaar keskuste loomatervishoiuspetsialistid kontrollisid pistelisel 150 loomakasvatustevõtet üle Eesti, tuvastamata selles valdkonnas sea-duserikkumisi.

Järelevalve loomade identifitseerimise ja registreerimise üle ning VTA tihe koostöö PRIAga on oluliselt kaasa aidanud põllumajandusloomade registri korrastamisele. 2001.

a kontrolliti 14 181 loomakasvatustevõtet, mille käigus avastati 1940 märgistamata looma ning tehti 4344 ettekirjutust.

2001. a diagnoositi Eestis marutaudi 167 loomal (11 veisel, 1 hobusel, 6 koeral, 12 kassil, 60 kährikul, 74 rebasel, 2 mägral, 1 metskitsel). Riigieelarvest finantseeriti 81 079 looma vaktsineerimine marutaudi vastu. Nendest olid 71 388 koerad ja 22 820 kassid.

Et metsakarjamaadel ja metsaga piirnevatel karjamaadel karjatavate põllumajandusloomade vaktsineerimine on soovitatav, siis vaktsineeriti ka ohustatud põllumajandusloomi. Tänu laialdasemale vaktsineerimisele on vähenenud koerte ja kasside haigestumine marutaudi.

Eestis esinev marutaud on looduskoldeline ning selle peamiseks reservuaariks looduses on punarebased ja kährikkoerad. Keskkonnaministeeriumi andmetel on nende arv viimastel aastatel suurkiskjate huntide ja ilveste arvukuse vähenemisest ning soojadest ja lumevaestest talvedest tingituna kasvanud. Seega ei anna ainult koduloomade vaktsineerimine soovitud tulemust – saada riik marutaudi vabaks.

Marutaudi likvideerimiseks on vaja suukaudselt vaktsineerida ka punarebaseid ja kährikkoeri. Seetõttu alustas VTA 2001. aastal metsloomade suukaudse marutaudi-vastase vaktsineerimise programmi koostamist.

1987. aastal alguse saanud leukoosi tõrje programmi järgimise tulemusena on veiste leukoosi haigestunud loomade arv viimase kümnendi jooksul jõudsalt vähenenud. Lähiajal võib Eesti veisepopulatsiooni lugeda leukoosivabaks. Kui 1992. a diagnoositi leukoosi 33 349 veisel, siis 2001. a 16 veisel. Tabelis 3 on toodud leukoosi juhtumid 1992–2001.

Tabel 3.

Aasta	Likvideeritud veiseid
1992	33 349
1993	9696
1994	2427
1995	1016
1996	521
1997	207
1998	126
1999	72
2000	45
2001	16

2001. a VTA plaanides oli olulise punktina üles seatud loomatauditõrje situatsiooniplaani ja Eestit enim ohustavate A-nimekirja kuuluvate infektsioonhaiguste tõrje tegevusjuhendite koostamine. Protsessi kiirendas 2001. a kevadel Euroopas puhkenud suu- ja sõrataudi laine.

2001. a esimesel poolel valmis n-ö horisontaalne loomatauditörje situatsiooniplaan. See määratleb taudi törjest osa võtvate institutsioonide koostöö alused, käsuahela, üldised tegutsemise juhised jm esmatahtsad eriti ohtliku loomataudi törje aspektid. Samuti määratleti suu- ja sõrataudi ning sigade katku törje tegevusjuhendid, milles on kindlaks määratletud konkreetsed meetmed vastavate taudide törjumiseks.

Vastavad dokumendid on kõigile kättesaadavad VTA kodulehel www.vet.agri.ee Samuti alustati Newcastle'i haiguse ja lindude gripi törje tegevusjuhendite projektide koostamist.

3.4. Loomakaitse tegevusest

Loomakaitse sai tugeva seadusandliku aluse 2001 a 1. juulist, kui jõustus uus loomakaitse seadus. Seadusega kehtestati mitmeid nõudmisi nii loomapidajatele kui ka järelevalveorganitele. Järelevalvetöö tõhusa läbiviimise esimeseks eesmärgiks sai vastutavate järelevalveametnike ja volitatud veterinaararstide pädevuse tõstmine läbi koolituste.

Perioodil juuni 2000 – juuni 2001 viis Põllumajandusministeerium läbi koolituste tsükli maakondade loomatervishoiu- ja loomakaitse spetsialistidele. Koolitus päädis juuni lõpus kokkuvõtva seminariga Saaremaal. Koolituse käigus käsitleti järgmisi teemasid: veiste, sigade, lindude ja tapaloomade kaitse, loomakaitse transpordil, katseloomade kaitse. Lisaks teoreetilisele väljaõppele omandati praktilisi kogemusi Rakvere Lihakombinaadis ja Saarema Lihatoöstuses, külastati veiselauta Järvamaal, EKSEKO sigalat ja Talleggi kanalaid.

2001. a sügisest hakkas Põllumajandusministeerium koolitusi läbi viima maakondade veterinaar keskustes, kus loomakaitsealast koolitust saavad volitatud loomaarstid. Teemadeks on kehtivad seadusandlikud aktid ja järelevalve teostamine loomakaitse seaduse täitmise üle. Loengute tsükkel lõppes 2002. a aprillis.

Välja on töötatud akti vorm, mille alusel kontrollitakse üks kord aastas kõikides põllumajandusloomade kasvatuses tegelevates ettevõtetes loomatervishoiu ja loomakaitse nõuete täitmist. 2001. a viidi läbi 14 181 farmi ülevaatus. Põhiliseks probleemiks on amortiseerunud loomapidamishooned, mistõttu ei ole nendes hoonetes ilma investeerimata võimalik järgida kehtima hakkavaid nõudeid loomade pidamiseks.

Lisaks on VTA peadirektori käskkirjaga kinnitatud "Akt looma heaolu rikkumise kohta", mille abil fikseeritakse loomade heaolu rikkumised ja mille alusel määratakse ka karistused. Enim akte looma heaolu rikkumise kohta koostati Harju- ja Saaremaal. Probleemideks olid koerte ebapiisav söötmine ning ketikoertele piisava liikumisvabaduse tagamata jätmine.

Kuna põllumajandusloomade pidamisnõuded jõustuvad 2002. a 1. juulist ja on loomapidajatele täitmiseks kohustuslikud 1. jaanuarist 2003, saab vastavasisulist põhjalikku järelevalvet teostada alles pärast 1. jaanuari 2003.

Selle aasta põhiülesandeks on loomapidajate loomakaitsealase teadlikkuse tõstmine. Kõik loomapidajad peavad teadma, et nad vastutavad nii oma lemmikloomade kui

ka põllumajandusloomade tervise ja heaolu eest. Vastavasisulist tööd teevad volitatud loomaarstid, jagades infot loomakasvatuse tegevõtte kontrolli käigus ning tehes kirjalikke soovitusi ülevaatusakti täitmisel. Loomakaitsebüroo on pidanud ka loenguid tootjatele ning ettevõtjatele, tutvustades loomakaitse seadusest tulenevaid nõudeid loomade pidamisel, kohustusi ja vastutust.

Koostööd on arendatud ka ühiskondlike loomakaitseorganisatsioonidega (Eesti Loomakaitse Selts). Kokkuleppeliselt tegeleb selts muu elanikkonna loomakaitsealase teadlikkuse tõstmisega. Koos on korraldatud mitmeid koosolekuid ja otsitud lahendusi olukorra parandamiseks loomade varjupaigas. Ühiseid nõupidamisi on korraldatud ka kohalike omavalitsustega (Tallinna Kommunaalamet, Tartu Linnavalitsus).

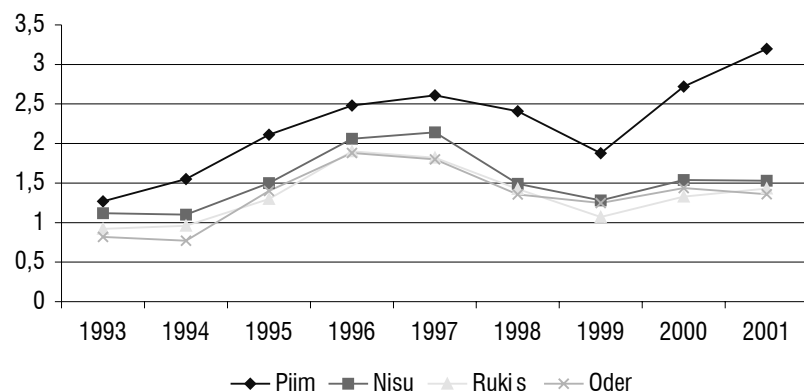
4. Põllumajandussaaduste turg ja kaubandus

4.1. Hindade areng

2001. aastal toimusid põllumajandussaaduste turul tervikuna positiivsed muutused. Tänu soodsale maailmaturu konjunktuurile jätkus põllumajandussaaduste tootjahindade ja toidukaupade ekspordi suhteliselt kiire kasv. 2001. a maksti ESA andmetel kokkuostetud piima eest 17,6% rohkem kui 2000. aastal. Sealiha hind kasvas keskmiselt 15,7%, veiseliha hind 36,4%. Hindade kasv 2001. a teisel poolel aeglustus. Sealiha kokkuostuhinna kasv esimesel poolaastal moodustas 25%, kuid teisel vaid 5,5%, piima puhul olid samad näitajad 21% ja 14%.

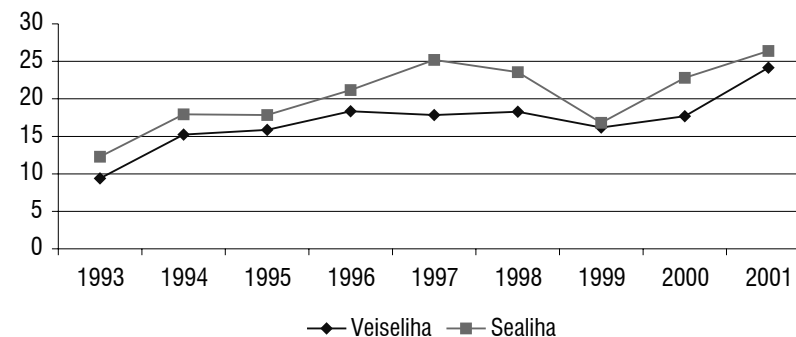
Eesti avatud turu tingimustes on tootjahinnad otseses sõltuvuses maailmaturust. Eriti tuntav on see piimasektoris, kus soodne ekspordikonjunktuur (paranenud kaubandustingimused ELiga ning kõrged piimatoodete hinnad maailmaturul) oli ka tootjahinna tõusu oluliseks teguriks. Toiduainete ja alkoholsete jookide tarbijahinnad kasvasid võrreldes 2000. aastaga keskmiselt 7,1%.

Teravilja ja piima kokkuostuhindade dünaamika kr/kg

Joonis 1.

Veise- ja sealiha kokkuostuhindade dünaamika kr/kg

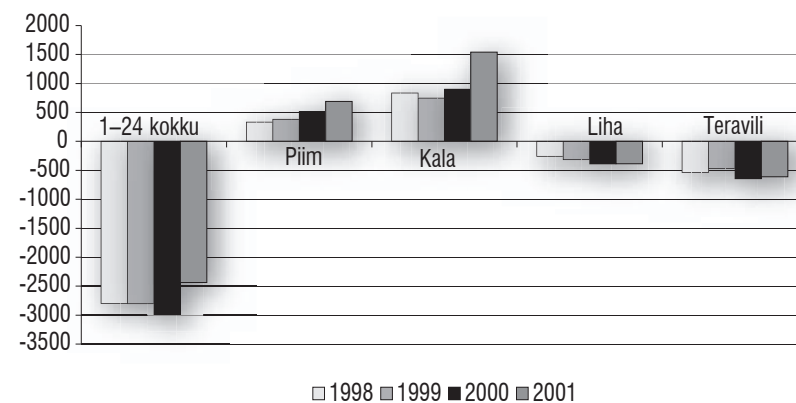

Joonis 2.

4.2. Põllumajandussaaduste eksport ja import

Põllumajandussaaduste ja toiduainete (EKN kaubagrupid 1–24) eksport suurenes 2001. a võrreldes eelmise aastaga 45,1% ning import 14,2%. Võrreldes 2000. aastaga, vähenes põllumajandussaaduste väliskaubandusbilansi defitsiit 556,1 mln kr võrra e 18,6%.

Põllumajandussaaduste väliskaubandusbilanss mln kr

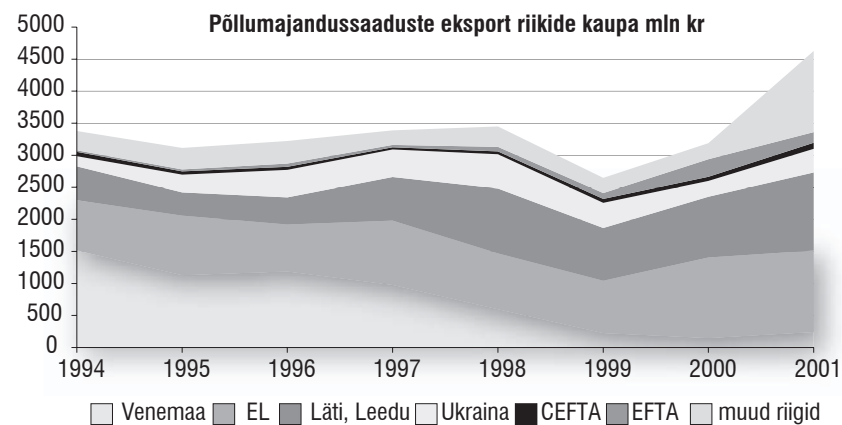
Joonis 3.

Põllumajandussaaduste osatähtsus kogu ekspordis kasvas 8%-ni (2000. a 5,9%), kaupade impordis moodustas põllumajandussaaduste osakaal 9,4% (2000. a 8,6%). Endiselt eksporditi kõige enam kala ja kalatooteid – 45,2% kaubagrupid 1–24 ekspordist, kusjuures võrreldes 2000. aastaga suurenes kalatoodete eksport 1,7 korda.

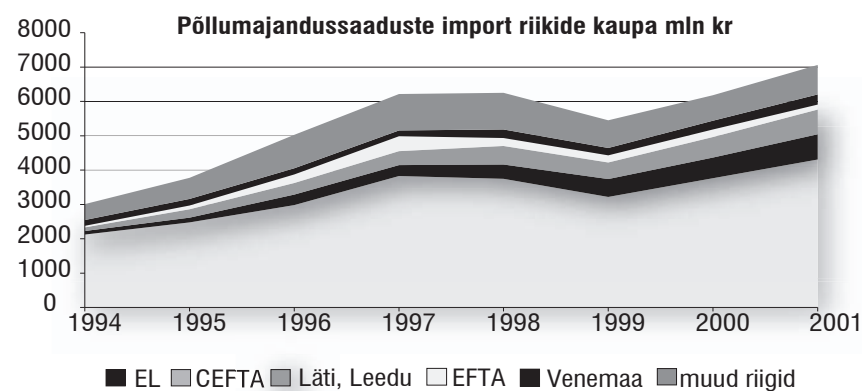
Järgnesid piim ja piimatooted – 21,2% (kasv 25%), liha ja lihatooted – 7,9% (kasv 43%), joogid – 6,7% (kasv 34%).

Põllumajandussaaduste impordis olid suurima osatähtsusega liha ja lihatooted, moodustades 10,6% EKN kaubagrupid 1–24 impordist, järgnesid joogid – 10,5%, kala ja kalatooted – 7,8%, puuviljad ja marjad – 7,1%, suhkur ja suhkrust kondiitritooted – 6,0%, puu- ja köögiviljakonservid – 5,0%, loomasöödad – 5,2%, kohv, tee ja maitseained – 5,1% jne.

Põllumajandussaaduste eksporditi kõige enam Euroopa Liitu (27,5%), Läti (16,3%) ja Leetu (10,0%). Toidukaupade impordis oli endiselt ülekaalukalt esikohal EList sisseveetud toodang (61,0% impordist).

Joonis 4.

Joonis 5.

Eesti põllumajanduses prioriteetse piimasektori toodangut eksporditi 2001. aastal 982,3 mln kr eest. Euroopa Liitu eksporditi 516,8 mln kr eest piimatooted, mis moodustas 52,6% piimatoodete ekspordist. Ekspordit kasvas põhiliselt hindade kasvu arvel: eksporditud lõssipulbri hind oli 21%, täispiimapulbri hind 8%, juustu hind 12% kõrgem kui 2000. a. Igati positiivseks tuleb pidada täispiimapulbri ekspordi kolmekordset kasvu (2000. a 3783 t, 2001 a 11 228 t). See võimaldas ära kasutada ka lõssipulbri tootmisel kaasneva produkti piimarasva, mida on, sõltuvalt maailmaturu konjunktuurist, sageli raske müüa.

Piimatoodete eksporditi mõjutas parema juurdepääsu saamine ELi turule suurenenud ekspordikvootide ja paljude piimatöötlemisettevõtete tunnustamise kaudu. Nii suurenes juustu ekspordit ELi möödunud aastal 2950 tonnini, 2000. a eksporditi ELi 1551 t ja 1999. a vaid 9 tonni juustu. Piimapulbrit eksporditi ka üsna suurtes kogustes (41% piimapulbri ekspordist) erinevatesse Aafrika ja Aasia riikidesse (LAV, Nigeeria, Alžeeria, Maroko, Jeemen, Iraak jne).

Piimatooted imporditi 2001. a 293,2 mln kr eest, suurima osatähtsusega oli lõssipulbri import – 32,7%, järgnes juust 31,1% ja jäätis 12,3%. Võrreldes eelmise aastaga, vähenes lõssipulbri import 14%, või import vähenes 10%. EList imporditi 42,6% piimatoodetest, järgnes Leedu (22,9%) ja Läti (11,8%).

Liha tootmismahd Eestis ei kata siseturu vajadusi ning seetõttu on impordil oluline tähtsus. Liha ja lihatoodete import suurenes, võrreldes 2000. aastaga, rahalises väljenduses 16%, kusjuures imporditud veiseliha hind oli eelmise aastaga võrreldes kõrgem 15%, sealihahind 12% ja linnuliha hind 19%. Nii sea- kui veiseliha import tonnides vähenes 4%, linnuliha import suurenes 20%.

Kõige rohkem imporditi liha ja lihatooteid Taanist (25,9%), Soomest (15,7%) ja Poolast (13%). Kiiresti on kasvanud liha import Poolast ja Tšehhist – veiseliha puhul oli nende riikide osatähtsus 2001. a 89%, 2000. a 4%. Imporditud sealihast pärines Poolast ja Tšehhist 18%.

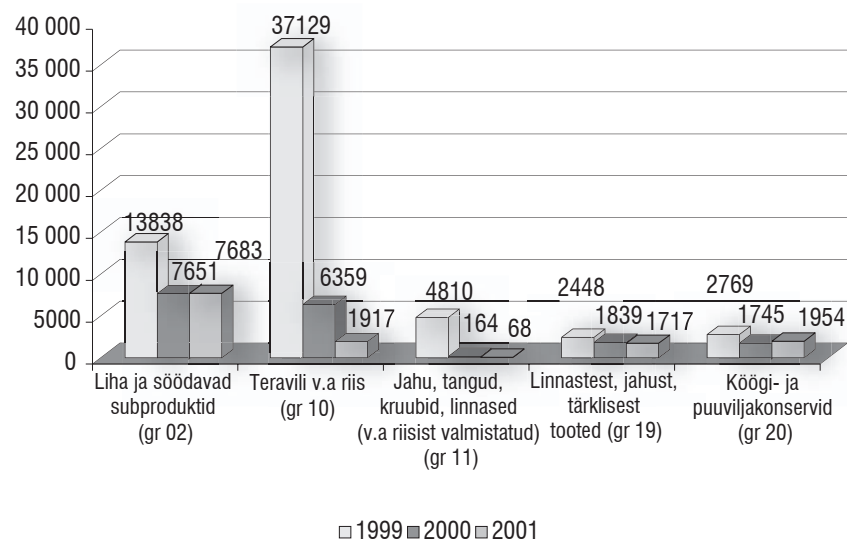
2000. a vähenes liha import neist riikidest, mille suhtes rakendati tollitariife, kuid 2001. a on paljudel juhtudel import nendest riikidest uuesti taastunud (Kanada, Austraalia). Kahtlemata ei ole rakendatud 10%-line tollimaks turgu kaitsva iseloomuga, mistõttu toimus vaid lühiajaline impordi ümbersuundumine. Muutused lihaturul on sõltunud suurel määral ka maailmas levivate loomataudide tõkestamiseks rakendatavatest meetmetest, mis oluliselt mõjutavad maailmaturu hindu.

Liha ja lihatoodete ekspordit suurenes 2001. aastal rahalises väljenduses 1,4 korda. Liha ja lihatoodete ekspordimisel oli Läti ja Leedu turu osakaal 90%.

Teravilja ja teraviljatoodete import vähenes eelmise aastaga võrreldes koguliselt 22%. 2000. a imporditi 225 700 t teravilja ja teraviljatooteid, 2001. a aga 176 800 tonni. Imporditud nisu hind kasvas 3,5%, rukki hind 8%, nisujahu hind 12%. Teravilja ekspordit kahekordistus, võrreldes eelmise aastaga, sh rukki ekspordit 3,5 korda ja kaera ekspordit 7 korda. Ülalkirjeldatud muutused mõjutavad soodsalt ka tootjahindade dünaamikat Eestis, kus on jälgitav teatud hinnatõus.

Tollimaksud põllumajandussaadustele, mida Eestisse imporditakse riikidest, kellega meil puuduvad vabakaubanduslepingud, rakendati teist aastat, kuid nende mõju impordi piirajana puudub. On toimunud kaubanduse ümbersuundumine, kuid mitte impordi vähenemine. Tollimaksu laekus riigieelarvesse vaid 40 mln kr planeeritud 63 mln kr asemel.

Mõnede põllumajandussaaduste impordimahtude võrdlus riikidest, kust pärinevate toodete suhtes rakendatakse tollimaksu

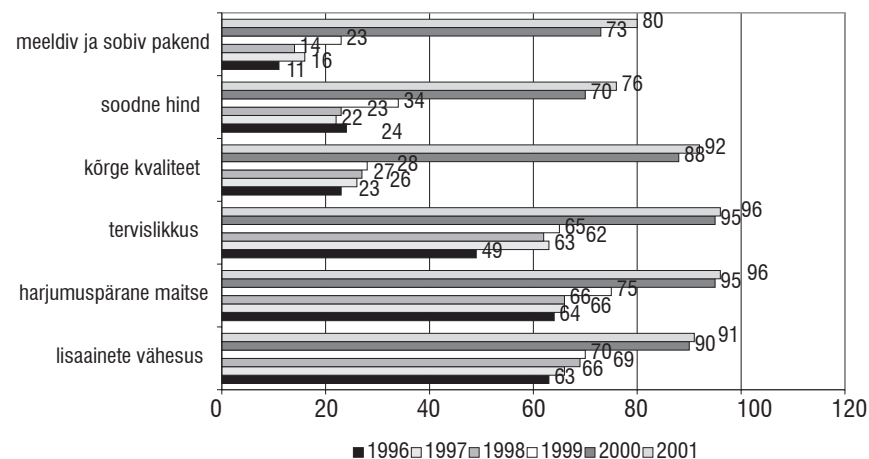

Joonis 6.

4.3. Tarbijate ostueelistused

Eesti Konjunktuuriinstituudi poolt Põllumajandusministeeriumi tellimisel läbiviidud uuringutest selgub, et toidukaupade siseturg on üldiselt positiivselt häälestatud kodumaiste kaupade suhtes ning eestimaiseid toidukaupu eelistavad 83% küsitletuist. Kahtlemata on sellele kaasa aidanud nõudlusele vastava sortimendi kujundamine ning toodete kvaliteedi paranemine. Võrdlus varasemate uurimistöödega näitab, et kuue aastaga on hoiak kodumaiste toidukaupade eelistamise kasuks muutunud kõigis vanusegruppides ning eriti positiivseks tuleks pidada muutust noorimate vastajate hulgas.

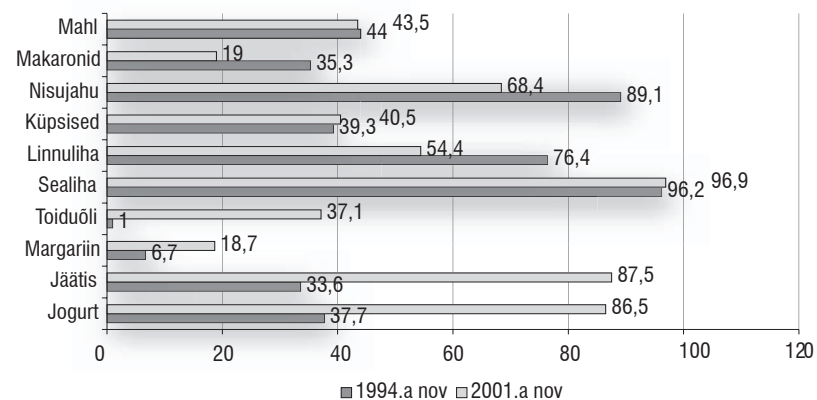
Kodumaiste kaupade omadused (tunnuse olemasolu märkinud küsitletute %)

Joonis 7.

Võrreldes varasemate aastatega, tunni suuremat huvi toidukaupade päritolu vastu. Rahulolematust väljendati kodumaise kauba väljapaneku suhtes, kus igal kolmandal perel oli kodumaise kauba kauplustest ülesleidmisega raskusi. Kõige edukamad rahalise käibe alusel on olnud kodumaine jäätis ja jogurt (joonis 8).

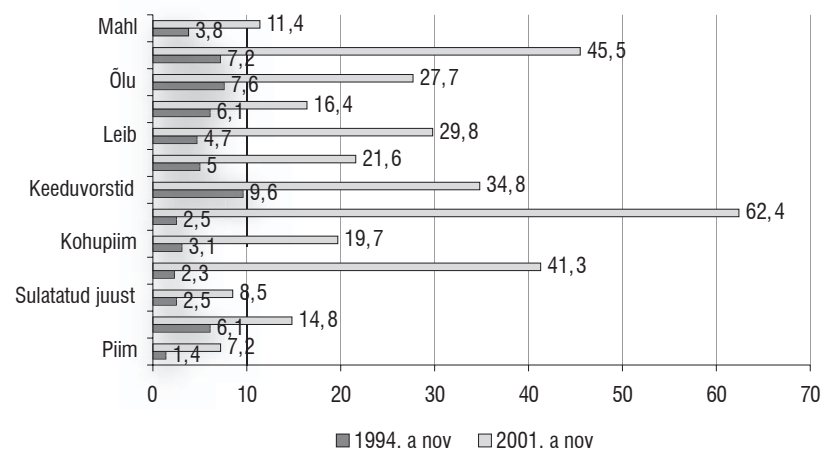
Kodumaiste toidukaupade osakaal kaupluste rahalises käibes %

Joonis 8.

Kõige enam on viimastel aastatel laienenud kodumaise jäätise, jogurti, kohupiima, keeduvorstide, suitsuvorstide, suitsuliha, leiva, küpsiste, viina ja mahlade sortiment. Tugeva konkurentsi tingimustes on Eesti toiduainetööstuse ettevõtted toonud lettidele kümneid uusi tooteid. Tallinnas on sortiment laienenud pigem kallite, hinnatundlikumates maapiirkondades aga odavate kaupade arvel. Muude võrdsete tingimuste korral on Eesti toidukaupadel kergem turul edu saavutada kui välismaistel, kuid tuleb silmas pidada, et iga toote puhul on olemas hinnapiir, millest alates hakkab tarbija käitumisel hind otsustavat rolli mängima.

Kodumaiste toidukaupade sortimendi laius kauplustes (nimetuste arv)

Joonis 9.

Ehkki 2001. aastal oli toidusektoris märgata nii sise- kui ka välisnõudluse kasvu, on põllumajandussaaduste turg tervikuna siiski äärmiselt ebastabiilne ning Eesti turu väiksuse ja avatuse tõttu peegelduvad siin ka kohe muudatused maailmaturu konjunktuuris.

4.4. Majandussuhted Maailma Kaubandusorganisatsiooniga

Maailma Kaubandusorganisatsioon (WTO) on rahvusvahelise kaubanduse reeglite sätestaja ka põllumajandustoodetele. WTO kaudu on ka Eesti võtnud endale kohustusi, mis puudutavad põllumajandustoodete impordi piiramist, põllumajandustootmise toetamist ja põllumajandustoodete ekspordi subsideerimist.

4.4.1. Eesti kohustused

1. Põllumajandustoodete import.

Impordi piiramise kontrollimiseks on kõigil liikmesriikidel fikseeritud tollitariifide maksimummäärad (e laed), millest kõrgemat maksu ei tohi rakendada. Eestil on põllumajandustoodetele seotud tariifimäärad kuni 59%, varieerudes toodete lõikes. Põhimõtteks on omamaise toodangu konkurentsi piiramine, seega on olulistele omatoodangu harudele (piimatooted, liha, teravili) seatud suhteliselt kõrgemad laed.

2. Põllumajandustootmise toetamine.

Eesti on võtnud kohustuse mitte toetada põllumajandust turgu moonutava hinnatootuse ehk nn "kollase kasti" meetmete kaudu üle arenenud riikidele lubatud minimaalse määra. See on 5% iga toote vastava aasta toodangu koguväärtusest ja lisaks veel 5% otseselt mingi tootega mitte seotud üldist toetust vastava aasta põllumajandustoodangu koguväärtusest.

Turgu vähem moonutavate otsemaksete (ehk "sinise kasti" meetmete) kasutamine on põhimõtteliselt piiratud 1993. a toetustasemega ja baasperioodist tulenevast fikseeritud tootmistasemest 85%-ga. Turgu minimaalselt moonutavaid (ehk "roheline kasti") toetusi võib maksta piiramatult, kuid need ei tohi soodustada tootmise suurenemist ja peavad olema seotud selgelt formuleeritud riikliku programmiga (näiteks keskkonna hoidmise eesmärgil).

3. Põllumajandustoodete ekspordi subsideerimine.

Teiste liikmete survele oli Eesti, nagu kõik teised hiljuti liitunud riigid, sunnitud võtma kohustuse mitte rakendada ekspordisubsiidiume.

4. Tehniliste nõuete mittekasutamine kaubanduse piiramiseks.

Eesti on kohustunud mitte kasutama tehnilisi nõudeid kaubandust piiravatena.

Kõigi nimetatud kohustuste jälgimiseks on WTOs moodustatud komiteed, kes jälgivad võetud kohustuste täitmist. Komiteede istungid toimuvad tavaliselt kord kvartalis ja Eestit on istungitel esindanud Genfi esinduses töötavad ametnikud ja/või eksperdid ministeeriumist.

Põllumajanduskomitee jälgib põllumajanduse majandusliku kaitse ja toetusega seotud tegevust. Liikmesriigid on kohustatud igal aastal teavitama kõigist enda poolt rakendatud meetmetest. Eesti teavitamiskohustus algas 2000. a (sai liikmeks 1999. a detsembris), mille kohta on esitatud teatis nii makstud põllumajandustoetuste kui ka eksporditoetuste puudumise kohta. Teistel riikidel on õigus esitada küsimusi, vaidluste puhul suunatakse see vastavasse vaidluste lahendamise kogusse. Uutest kavandatavatest toetusmeetmetest tuleb teavitada enne nende rakendamist, et teised liikmed saaksid oma arvamust avaldada ja takistada võetud kohustustega mittevastavuses olevate meetmete rakendamist.

SPS (*sanitaar- ja fütosanitaarmeetmete*) komitee jälgib veterinaaria, fütosanitaaria ja toidukontrolli meetmete rakendamist. Siia kuuluvad nõuded toodete puhtusele ja kvaliteedile, samuti looma- ja taimehaiguste tõttu rakendatavad kaubanduspiirangud. Rakendatud meetmed peavad tuginema vastavate rahvusvaheliste organisatsioonide (OIE – loomahaiguste organisatsioon, IPPC – taimehaiguste organisatsioon; *Codex Alimentarius* – toidukontrolli organisatsioon) poolt kehtestatud standarditele või olema teaduslikult põhjendatud. Eesti teavitas oma seadusandlikest aktidest liitumisel, hilisemad muudatused seadustes ootavad teavitamist.

Suurt hulka põllumajandusega seotud küsimusi arutatakse teistes komiteedes, mis tegelevad horisontaalselt vastavate küsimustega kõigis sektorites.

Kaitsemeetmete komitee jälgib riigi poolt võetud erakorraliste kaitsemeetmete rakendamist. Ka siin peavad riigid ise teavitama oma võetud meetmetest. Näiteks Läti teavitas 1999. a siin oma sealihä impordile rakendatud täiendavatest piirangutest. Ka Leedu peaks oma 2002. a sisseviidud pärmiimpordi piirangutest siin teavitama. Eesti on kaitsemeetmete komiteed teavitanud vastava siseriikliku õigusakti vastuvõtmisest.

Subsiidiumide ja tasakaalustusmeetmete komitee käsitleb üldiselt kõiki liikmesriigi poolt rakendatud subsiidiume ja tasakaalustusmeetmeid. Ka põllumajandussubsidiiumidest teavitatakse siin, kuid osana kõigist teistest riiklikest subsiidiumidest.

Impordi litsentseerimise komitee jälgib impordi litsentseerimise vastavust nõuetele, ning et see ei muutuks impordi takistavaks. Ka Eestis kehtiv toidukaupade ja põllumajandustoodete impordiga tegelevate firmade kohustuslik litsentseerimine on siin ilma vastuväiteid kohtamata teavitatud.

Riikliku kaubanduse töögrupp tegeleb riikliku kaubanduse jälgimisega. Riiklik kaubandus on allutatud teatud nõuetele, vältimaks monopoolsusest tingitud kahjulikku mõju teistele kaubitsejatele. Põllumajandustoodete osas on mitmes suures põllumajandustooteid eksportivas riigis (nt Austraalias ja Kanadas) tegevad riiklikud firmad, kelle tegevusest tuleb samuti igal aastal teavitada.

Regionaalsete kaubanduslepingute komitee jälgib, et kahe- ja mitmepoolsed kaubanduslepingud ei kahjustaks lubamatult üldisi kaubandussoodustusi. Põllumajandust puudutav on käsitletud lepingute osana, kuigi kujutab endast tihti lepingute kõige olulisemat ja tundlikumat osa. Selles komitees on teavitatud kõigist Eesti kahepoolsetest ja Balti kolmepoolsetest kaubanduslepingust.

Tolliväärtuse ja Päritolureeglite komiteed tegelevad samuti muu hulgas põllumajandustoodetega.

Vaidluste lahendamise kogu tegeleb erinevates komiteedes üleskerkinud vaidluste lahendamisega, milleks moodustatakse iga üksikküsimuse tarvis eraldi nn paneel, kuhu kuuluvad eksperdid, kes hindavad pärast küllaltki keerulist reglementeeritud menetlusprotseduuri tekkitatud kahju suuruse ja määravad kompensatsiooni mahu. Paneelidel on olnud ka mitu põllumajandusküsimust, neist värskeim banaanikaubanduse tüli Ladina-Ameerika ja ELi vahel (mis avaldab liitumise korral ELiga tulevikus kindlasti mõju ka Eestile).

4.4.2. Eesti õigused

Kui Eestil on WTO liikmena kohustus teavitada oma meetmetest, mis puudutavad teiste maade põllumajandustootmist ja kaubandust, siis samamoodi on tal õigus jälgida ja vajadusel sekkuda teiste maade poolt rakendatud meetmetesse. Eesti võib teistelt maadelt aru pärida ja vajadusel nõuda asja arutamist vaidluste lahendamise kogus.

Seni on Eestit kahjustanud meetmete (näiteks Läti meetmed sealihä vastu) puhul WTO reeglid olnud mõõdupuuks, mille järgi omavahel on vaieldud, avaliku vaidluse ni WTOs asi ei läinud, kuna Läti võttis lõpuks piirangud maha.

Eesti osaleb ka uute liikmete liitumistingimuste kujundamisel. Praegu on intensiivses liitumisprotsessis Venemaa, Ukraina, Kasahhi ja Valgevene, kelle poolt rakendatavad toetusmeetmed ja kaitseabinõud Eestile suurt huvi pakuvad. Venemaa näiteks peab liitumise käigus kindlasti loobuma oma topeltollidest Eestile vastu. Liitumisläbirääkimistel avaldatakse Venemaale survet, et ta loobuks topeltollidest võimalikult pea. Samuti saab Eesti kaasa aidata, et tollilae Venemaal ja teistel liitujatel oleks Eestile võimalikult soodsad ja et kodumaise toetuse ja eriti eksporditoetuse tase oleks võimalikult madal.

4.4.3. Põllumajanduskaubanduse reeglite uuendamine

Põllumajanduskomitee tegeleb praegu intensiivselt põllumajanduskaubandust reguleeriva lepingu uuendamisega mitmepoolsete läbirääkimiste vormis komitee eri-istungitel, mis toimusid 2001. a paralleelselt regulaaristungitega, s.o neli korda aastas. Eestit on istungitel esindanud Genfi esinduses töötavad ametnikud ja/või eksperdid ministeeriumist. Läbirääkimiste ettevalmistus on väldanud juba kaks aastat, lepingu jõustumiseni arvatakse kuluvat veel kolm aastat.

Läbirääkimiste sisu on kaubandustingimuste edasine liberaliseerimine, mille käigus vähendatakse ilmselt tollilagesid ja kodumaist toetust, paljud nõuavad ekspordisubsidiiumide kaotamist. Võrreldes üldise taustaga, on Eesti vastavad tasemed niigi madalad, mistõttu meil midagi õieti vähendada polegi. Teiste riikide kaubandusmeetmete pehmendamine ilmselt parandaks veidi Eesti ekspordi võimalusi, kuigi tuleb tunnistada, et Eesti ekspordist 85% läheb praegu riikidesse, kellega on sõlmitud kahepoolset kaubanduslepingud. Nende turu üldine avamine vähendab muidugi omavaheliste lepingutega saadud eeliseid või nende laiendamise võimalusi. Eesti põllumajandusele ja põllumajanduskaubandusele avaldab aga lähiaastatel hulga rohkem mõju võimalik liitumine ELiga, mis võrdustab Eesti kaubandustingimused ELi omadega.

Uute tingimuste üle läbi rääkides on Eesti esitanud oma ettepanekud. Koos teiste üleminekuriiikidega oleme taotlenud, et tollilagede vähendamise uute kohustuste määramisel arvestataks üleminekuraskuste negatiivset mõju. Oleme toetanud samasuunalist ettepanekut kodumaise toetuse osas.

Eesti on liitunud ka dokumendiga, mis nõuab mitte-kaubandushuvide (*non-trade concerns*) arvestamist, mille alusel halvemates oludes riigid saaksid võtta meetmeid

oma põllumajanduse säilitamiseks. Selles kontekstis on Eesti olnud aktiivne, korraldades 2001. a septembris Tallinnas seminari ja valmistanud selle järel ette üleminekuraskusi ja mitte-kaubandushuvisid ning sellega seotud mitte-kaubandushuvisid kirjeldava dokumendi, mis esitati ametlikult detsembris 2001.

4.5. Vabakaubanduslepingud

Eesti on sõlminud vabakaubanduslepingud kõikide Kesk- ja Ida-Euroopa kandidaatriikide (v.a Rumeenia), EFTA riikide (Norra, Šveits, Island, Liechtenstein), Fääri saarte, Türgi, Ukraina, Läti ja Leeduga. Mitmed lepingud on sõlmitud aastaid tagasi ning kaubandussuhete arengut ja potentsiaali silmas pidades on mitmes lepingus muudetud põllumajanduskaubandust reguleerivaid klausleid.

Sisuliselt tähendab see Eestile partnerriikide poolt kehtestatud kaubandusrežiimi liberaliseerimist (kuna Eesti liberaliseeris omapoolse kaubandusrežiimi täielikult juba lepingu jõustumise hetkest). Ka 2001. a jätkus mainitud tegevus: rea lepingute puhul peeti lepingu haldamiseks moodustatud ühiskomiteedes läbirääkimisi Eesti põllumajandustoodete ekspordile täiendavate soodustuste andmiseks. Mitme lepingu puhul läbiräägitud täiendavad soodustused ka jõustusid 2001. aastal.

Poola – uus kaubandusrežiim jõustus 1. jaanuar 2001. Läbirääkimiste tulemusena avati/laiendati soodustariifi kvoodid järgmises ulatuses, järgmiste tariifimääradega.

EKN Kood	Toote kirjeldus	Kvoot t	Tariif kvoodi piires (%MFN)	Märkused
040210	Piim ja rõõsk koor, kondenseeritud või suhkru- või muu magusainelisandiga; pulbrina, graanulitena või muul tahkel kujul, rasvasisaldusega kuni 1,5% massist (lössipulber)	500	0	
04061080	Juust ja kohupiim: värske juust (valmistamata või valmimisajata), sh vadakujuust ja kohupiim	200	0	
04069069	Muud juustud, rasvasisaldusega kuni 40% massist ja veesisaldusega mitte-rasvainete massist kuni 47%	200	0	

04069099	Muud juustud, rasvasisaldusega üle 40%	400	0	
1107	Linnased, röstitud või mitte	800	50	
160249	Muud tooted või konservid lihast, subproduktidest või verest: muust sealihast, sh segud	125	0	
160250	Muud tooted või konservid lihast, subproduktidest või verest: veiselihast	125	0	
17041011	Närimiskumm, suhkruga kaetud või mitte, mis sisaldab sahharoosi (sh invertsuhkur väljendatuna sahharoosi-na) vähem kui 60% massist, lehtedena	10	0	
18063290	Muud kakaod sisaldavad tooted, plokkide, tahvlite või batoonidena, täidiseta: teravilja-, puuvilja-, marja- või pähkliisanditeta.	200	0	
18069019	Muu šokolaad ja šokolaadist tooted, šokolaadikompvekid, täidisega või ilma, ilma alkoholita	200	0	
18069050	Kakaod sisaldavad suhkrulised kondiitritooted ja nende suhkrut asendavatest ainetest asendajad	100	0	
18069090	Muud suhkrulised kondiitritooted	25	20	
19019019	Muud: linnaseekstrakt (maltoosa)	30	0	
190190991	Piimasegud imikutoitude jaoks	piira- matult	5 % ad valorem	
190190999	Muud piimasegud	100	0	

190510	Kuivikleivad	20	20	
19053019	Magusad küpsised; vahvlid: täielikult või osaliselt šokolaadiga või muude kakaod sisaldavate toodetega kaetud, müügi pakendites netomassiga üle 85 g	20	0	
19053030	Magusad küpsised, mis sisaldavad 8% ja rohkem massist piimarasvu	15	0	
19053059	Muud magusad küpsised	30	0	
200110	Kurgid ja korniisonid, äädika või äädikhappega toiduks valmistatud või konserveeritud	50	0	
20079939	Muud džemmide, keedised, puuviljaželeed, marmelaadid, puuviljapüreed ja pastad, kuumtöödeldud, suhkrusisaldusega üle 30% massist	15	0	
20079958	Muud puuviljapüreed suhkrusisaldusega üle 13%, kuid mitte üle 30% massist	7	20	
	UUED TOOTED			
02101989	Kodusea liha soolvees või soolatud, kuivatatud või suitsutatud, muud	25	0	Avatud kvoodilagi
0405	Või ja muud piimarasvad; piimarasvavõided	500	0	Avatud kvoodilagi
040900	Naturaalne mesi	5	0	

081110 081120 081190	Külmutatud puuviljad, marjad ja pähklid, kuumtöötlemata, aurutatud või vees keedetud, sisaldavad või ei sisalda suhkrut või muud magusainelisandit	660	0	
09012100	Kohv kofeiiniga	400	0	
09105000	Karri	5	0	
09109190	Muud maitseained: purustatud või jahvatatud	5	0	
16010099	Vorstid ja muud analoogsed tooted lihast, subproduktidest või verest; toidu valmistised nende baasil, muud	200	0	
17019100	Roosuhkur ja peedisuhkur ning keemiliselt puhas sahharoos tahkel kujul: maitse- või värvilisanditega	8	0	
20019096	Muud köögiviljad, puuviljad, pähklid jm taimede söödavad osad, äädika või äädikhappega toiduks valmistatud või konserveeritud	20	0	
20051000	Homogeniseeritud köögiviljad	15	0	
20071010	Homogeniseeritud puuvili, suhkrusisaldusega üle 13% massist	10	0	
20097019	Käärimata, piirituselisandita marjamahlad, puu- ja köögiviljamahlad (k.a viinamarjavirre), suhkru- või muu magusainelisandiga või ilma: õunamahl, tihedusega üle 1,33 g/cm ³ temperatuuril 20 °C	150	0	

20097099	Käärimata, piirituselisandita marja- mahlad, puu- ja köögiviljamahlad (k.a viinamarjavirre), suhkru- või muu ma- gusalisandita: õunamahl, tihedusega kuni 1,33 g/cm ³ temperatuuril 20 °C			
20098019	Käärimata, piirituselisandita marja- mahlad, puu- ja köögiviljamahlad (k.a viinamarjavirre), suhkru- või muu magusalisandiga või ilma: pürnimahl, tihedusega üle 1,33 g/cm ³ tempera- tuuril 20 °C			
20098038	Käärimata, piirituselisandita marja- mahlad, puu- ja köögiviljamahlad (k.a viinamarjavirre), suhkru- või muu magusalisandiga või ilma: mõne muu üksiku puu- ja köögivilja või marja mahl, tihedusega üle 1,33 g/cm ³ temperatuuril 20 °C			
21023000	Valmis küpsetuspulbrid	75	0	
21039090	Muud kastmed ning pooltooted kast- mete valmistamiseks; kastmelisandite segud, maitseainesegud	115	0	
21041090	Valmis supid ja puljongid, pooltooted nende valmistamiseks	100	0	
21042000	Homogeniseeritud toidusegud	30	0	

Türgi – uus kaubandusrežiim jõustus 1. aprill 2001 a. Läbirääkimiste tulemusena avati/laiendati soodustariifi kvoodid järgmises ulatuses, järgmiste tariifimääradega.

HS Kood	Toote kirjeldus	Kvoot	Tariif kvoodi piires %
0204	Värske, jahutatud või külmutatud lamba- või kitseliha	50	82,5
0210	Liha ja toidukõlblikud subproduktid (rupskid), soolatud, soolvees, kuivatatud või suitsutatud; nendest valmistatud jahu või pulber	200	52,5
030379	Muu külmutatud kala	piiramatult	0
030420	Külmutatud kalafileed	piiramatult	0
040210	Lõssipulber	285	0**
040221	Piima- ja koorepulber		
040229	Muud piima- ja koorepulbrid		
040510	Või	150	0
0406, v.a 04069031, 33, 50, 86, 87, 88	Juust ja kohupiim	150	0
040811800	Kuivatatud munakollane	75	24,5
0511	Veisesperma	piiramatult	0
1602, v.a 160241, 42, 49	Muud tooted või konservid lihast, subpro- duktidest või verest, v.a sealihast	100	50
160412	Kalahoidised või -tooted: heeringas	piiramatult	0

160413	Kalahoidised või -tooted: sardiinid, sardinellid ja kilud	piiramatult	0
160415	Kalahoidised või -tooted: makrell	piiramatult	0
160419	Kalahoidised: muud kalad (heik, lõhelised)	piiramatult	0
160420	Muud kalakonservid ja -tooted	piiramatult	0
170410	Närimiskumm, suhkruga kaetud või mitte	piiramatult	0+EA
170490	Muud suhkrulised kondiitritooted	piiramatult	0+EA
180631	Šokolaad jm kakaod sisaldavad tooted: täidisega	piiramatult	0+EA
180632	Šokolaad jm kakaod sisaldavad tooted: täidiseta	piiramatult	0+EA
180690	Muud šokolaadi ja kakaod sisaldavad tooted	piiramatult	0+EA
2003	Seened ja trühvliid, toiduks valmistatud või konserveeritud ilma äädika või äädikhappeta	50	13,2
2102	Pärmid (aktiivsed ja mitteaktiivsed); muud mitteaktiivsed (surnud) üherakulised mikroorganismid (v.a rubriigis 3002 nimetatud vaktsiinid); valmis küpsetuspulbrid	piiramatult	0+EA
2201	Veed, k.a looduslikud ja tehiskud mineraalveed ja gaseeritud veed, suhkru- või muu magusainelisandita ja maitsestatata; jää ja lumi	piiramatult	0

2202	Veed, k.a mineraalveed ja gaseeritud veed, suhkru- või muu magusainelisandiga või maitsestatud, ja muud mittealkohoolsed joogid, v.a puu- ja juurviljamahlad rubriigist 2009	piiramatult	0
2208	Denatureerimata etüülalkohol alkoholisaldusega alla 80% mahust; kanged alkohoolsed joogid, liköörid ja muud alkohoolsed joogid	piiramatult	0

EA – põllumajanduskomponent töödeldud põllumajandustoodete tollimaksu määras
 ** kvoot mõeldud kasutamiseks töötlemisel taasväljaveo kohustusega.

Slovakkia – uut kaubandusrežiimi rakendatakse alates 1. maist 2001. Läbirääkimiste tulemusena avati soodustariifi kvoodid järgmises ulatuses, järgmiste tariifimääradega.

Kood	Tootekirjeldus	Kvoot	Maksumäär
040210 040221 040229	Piim ja koor, kondenseeritud või suhkrut või muud magusainet sisaldav	200 t	0%
04061020 040690	Juust ja kohupiim	350 t	0%
081190	Muud külmutatud puuviljad ja pähklid	50 t	0%
160100 16022090 160231 160232 160250	Vorst ja sarnased lihast, rupskitest või verest valmistatud tooted; lihast, rupskitest või verest pooltooted; töödeldud või konserveeritud liha, rupskid või veri	200 t	0%

160241 160242 160249	Muu töödeldud või konserveeritud liha, rupskid või seaveri	100 t	0%
190190	Linnaseekstrakt ja muu sarnane	200 t	0%
190520	Magusad pagaritooted	100 t	0%
200980	Puu- või köögiviljamahl	70 t	0%
2105	Jäätis	100 t	15%
210690 va 21069030 -21069059	Mujal nimetamata toidukaubad, v.a maitsestatud või värvitud suhkruisirupid	200 t	0%
220210	Suhkru- või maitselisanditega vesi	50 t	0%
220300	Linnaseõlu	100 t	0%
220860	Viin	100 t	25%

Sloveenia – läbirääkimiste tulemusel kaotatakse seni kehtinud tollimaksud reale kaladele ja kalatoodetele (0301.91.90 0301.93.00, 0302.11, 0302.61, 0302.64, 0302.69.11, 0302.69.19, 0302.70, 0303.21, 0303.71, 0303.79.11, 0303.79.19, 0303.79.91, 0304.10.11, 0304.10.91, 0304.20.11, 0304.20.19, 0304.90.10, 0305.63, 1604.13, 1604.15, 1604.16). Uut kaubandusrežiimi rakendatakse ajutiselt alates 01. jaanuar 2002.

Bulgaariaga, erinevalt teistest Kesk- ja Ida-Euroopa riikidest, Eestil seni vabakaubanduslepingut sõlmitud ei olnud. Juba 2000. a alanud läbirääkimised lõpetati 2001. a sügisel ja lepingu tingimusi rakendatakse ajutiselt alates 1. jaanuarist 2002. Lepingu tingimuste kohaselt kaotab Bulgaaria seni kehtinud tollimaksud või avab soodustariifiga kvoodid reale Eesti päritoluga põllumajandus- ja kalandustootetele. Eesti kaotab tollimaksud teatud Bulgaaria päritoluga põllumajandustoodetele. Eesti-Bulgaaria vabakaubanduslepingut rakendatakse ajutiselt alates 1. jaanuarist 2002.

Kaubandussuhted Euroopa Liiduga

2001. a sügisel toimus järjekordsete Eesti ja ELi põllumajandustoodete kaubandusläbirääkimiste esimene voor, kus arutluse all oli ELi kehtestatud soodusimpordikvootide avamine/laiendamine ning Eestisse eksporditavatele kaupadele makstavate ekspordisubsiidiumide kaotamine. Läbirääkimised lõpetati 2002. a jaanuaris. 2001. a 1. septembril jõustus Eesti ja ELi vaheline uus kaubandusrežiim töödeldud põllumajandustoodetele, mis sai poolte vahel kokku lepitud juba 2000. aastal. Uute tingimuste jõustumise venimine oli seotud Euroopa Liidu menetlusprotseduuri keerukusega.

5. Maaelu areng

5.1. Maaettevõtluse lühiülevaade

Registrikeskuse andmetel on maapiirkonnas asuvate ettevõtete arv olnud stabiilne: 08.09.2000 seisuga 23 707 ja 02.04.2001. a 23 897 ettevõtet.

Elanikkonna ettevõtlusalast aktiivsust iseloomustab ettevõtete arv 1000 elaniku kohta. Maapiirkonnas oli see näitaja 02.04.2001 seisuga 42, kusjuures maakondade lõikes olid erinevused enam kui 2,5-kordsed. Kõige väiksem oli see näitaja Ida-Viru maakonnas (28) ja kõige suurem Hiiu maakonnas (72). Eesti ettevõtlusalane aktiivsus on ELi keskmisest (52) tunduvalt väiksem.

Ettevõtted kolmes põhjapoolsemas maakonnas ning Pärnu- ja Tartumaal moodustavad üle 51% kõigist ettevõtetest, ülejäänud kümnes maakonnas asub vaid 49% ettevõtetest. Kõrgema ettevõtlusalase aktiivsusega paistavad silma peale Hiiumaa ka Saaremaa (62 ettevõtet 1000 elaniku kohta) ja Läänemaa (57).

Suurem osa maaettevõtetest kuulub primaarsektori valdkonda. Registrikeskuse andmetele oli maal 01.01.01 seisuga 6072 teenindava sektori ja 2239 industriaalsektori ettevõtet. Ülevaate põllumajanduse, jahinduse ja metsamajanduse ettevõtete struktuuri muutustest annab tabel 1.

Tabel 1. Põllumajanduse, jahinduse ja metsamajanduse ettevõtjad õigusliku vormi järgi 1996–2001 (01.07. seisuga)

Ettevõtlusvorm	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Eraettevõtted	52	42	34	–	–	–
Riigiettevõtted	15	15	10	–	–	–
Munitsipaalettevõtted	3	2	2	–	–	–
Kooperatiivid	664	579	439	–	–	–
Täis- ja usaldusühingud	34	29	17	25	24	28
Osaühingud	418	301	169	1674	1796	1776
Aktsiaseltsid	1344	1158	755	292	265	240
Tulundusühistud	–	–	–	225	234	232
Füüsilisest isikust ettevõtjad	–	–	–	6497	9391	10 259
Muud ettevõtted	56	43	20	1	1	1
Kokku	2586	2169	1446	8714	11 711	12 536

Allikas: Ettevõtteregistri ja Justiitsministeeriumi registrikeskus

Justiitsministeeriumi registrikeskuse andmetel oli põllumajanduses, jahinduses ja metsamajanduses 03.07.2001 seisuga 12 536 registreeritud ettevõtjat, kellele kuulub 52% maapiirkonna ettevõtetest. Nendest oli füüsilisest isikust ettevõtjaid 82%, osaühinguid 14% ning aktsiaseltse ja tulundusühistuid 4%.

Madala ettevõtlusalase aktiivsuse peamisteks põhjusteks võib pidada vastavate teadmiste nappust, pikaajaliste traditsioonide puudumist ja finantseerimisraskusi. Väikeettevõtete kõrgem äririski aste muudab valdava osa finantstooteid neile suhteliselt kallimaks, võrreldes laenu- ja intressitoodetele konkureerivate suurte ettevõtetega. Eriti problemaatiline on ettevõtte alustamiseks stardikapitali saamine.

2001. a jooksul on märgatavalt kasvanud primaarsektori ettevõtete arv (1909, s.o 14,6%). Valdava osa juurdekasvust (1534) andsid füüsilisest isikust ettevõtjad. Osaühingute arv suurenes 211 võrra ehk 11,6 %.

Tabel 2. Äriregristrisse kantud primaarsektori ettevõtted õigusliku vormi järgi, 2. jaanuar 2002

Õiguslik vorm	Ettevõtteid	Kokku	sellest	
	seisuga 02.01.01	seisuga 02.01.02	põllu- ja metsa- majandus, jahindus	kalandus
Registreeritud objektide arv	13 047	14 956	13488	1468
Füüsilisest isikust ettevõtjad	10 670	12 204	10 944	1260
Täisühingud	16	16	9	7
Usaldusühingud	18	192	191	1
Osaühingud	1814	2025	1879	146
Aktsiaseltsid	277	268	235	33
Tulundusühistud	251	250	229	21
Välismaa äriühingute filiaalid	1	1	1	0

Allikad: ESA kuukirjad nr 12 (108) 2000 ja nr 12 (120) 2001

Põllumajandusministeeriumi tellimisel Maaelu Arengu Instituudi (MAI) poolt 2001. a läbi viidud valdade mittepõllumajandusliku ettevõtluse uuringust selgus, et keskmise maaettevõtte käive oli 2000. a 6 mln krooni ja kasum 326 522 kr, mis suurenes eelmise aastaga võrreldes 3,9 korda. Hüppeliselt on kasvanud kasum põlevkivi ja turba, paberitoodete ja riietusesemete tootmise alal. Tagasihoidlikum kasv oli reisiagentuuridel, maismaatranspordil, jaemüügil, elektri, gaasi ning auru tootmisel. Suurim langus oli mööblitootmises ja hotellide ning restoranide valdkonnas, mis tegutsesid keskmiselt kahjumiga. Otsustavalt vähenes kahjum tervishoiu ja sotsiaaltöö ning tubakatoodete tootmise valdkonnas.

Keskmise mittepõllumajandusliku maaettevõtte omakapital oli 2000. aastal 1,45 mln kr, mis oli eelneva aasta näitajast 1,3 korda suurem. Keskmine töötajate arv oli 11 ja kasvas sama perioodi jooksul kahe inimese võrra.

Maaettevõtjad andsid hinnangu oma ettevõtte tugevatele ja nõrkadele külgedele. Küsitluse tulemused on toodud tabelis 3.

Tabel 3. Ettevõtte tugevused ja nõrkused

Näitaja	Tugevused	Osakaal %	Nõrkused	Osakaal %
Toote, teenuse kvaliteet	334	24	8	2
Kvalifitseeritud personal	233	17	57	12
Koostööpartnerid	193	14	25	5
Ettevõtte maine	179	13	2	0
Asukoht	171	12	65	14
Turustamisvõimalused	88	6	53	11
Tootmistehnoloogiline baas	79	6	53	11
Konkurents	52	4	56	12
Infrastruktuur	41	3	22	5
Finantsvahendite kättesaadavus	19	1	121	26
Muud	10	1	11	2
Kokku	1 399	100	474	100

Allikas: MAI küsitlusuuring 2001

Ettevõtjad märkisid oma ettevõtte tugevustena ära toote ja teenuste kvaliteedi (24%), kvalifitseeritud personali (17%), head koostööpartnerid (14%) ja ettevõtte maine (13%). Nõrkusteks peetakse finantsvahendite kättesaadavust (26%), asukohta (14%), konkurentsi ja personali kvalifikatsiooni (12%). Samuti turustamisvõimalusi ja tootmistehnoloogilist baasi (11%).

Järgmise kahe aasta jooksul kavatsevad tootmist laiendada 52,5% ettevõtjatest, 35,1% jätvad tootmise samale tasemele, 6,3% sulgevad või müüvad ettevõtte maha ning 6,1% plaanivad muuta asukohta. Ettevõtte tulevikule andsid väga hea või hea hinnangu 25,4% ettevõtjatest. Negatiivseks hindasid tulevikuväljavaateid 13,9% ettevõtjatest.

Ettevõtlikkuse ja uute töökohtade loomise soodustamiseks ning ettevõtete konkurentsivõime suurendamiseks on välja töötatud Eesti ettevõtluspoliitika, mis reguleerib horisontaalselt ettevõtluse toetamist.

Riigieelarvelisi vahendeid suunati ettevõtluse toetamisele 1999. a 342 mln ja 2000. a 340 mln krooni. Ligikaudu kaks kolmandikku vahenditest eraldati kahe sihtasutuse vahendusel – Maaelu Laenude Tagamise Sihtasutus ja Sihtasutus Põllumajanduse ja Maaelu Krediteerimise Fond – põllumajanduse ja maaelu arengule, mille kaudu riik toetab uute ettevõtete teket väljaspool suuremaid linnu. Need summad jagunesid erinevate tegevusalade vahel ja aitasid kaasa majanduse restruktureerimisele maapiirkondades.

Alates 2001. a juunist koondati (ühinemisleping) nimetatud töö Maaelu Edendamise Sihtasutusse (MES).

2001. a oli Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse (EAS) Regionaalarengu Agentuuri (RAA) eelarves ettevõtluse toetamisele ette nähtud 46,65 mln kr ning Krediidid ja Ekspordi Garanteerimise Sihtasutuse (KredEx) garantiimahu limiidiks 300 mln krooni.

Ettevõtete suurusgruppide lõikes oli suurem osa (üle 80%) toetussummadest suunatud väike- ja mikroettevõtetele. Pidevalt on kasvanud mikroettevõtete osakaal (2000. a ca 43%), mis näitab nende suurenevat aktiivsust ja võimet esitada elujõulisi taotlusprojekte.

Väikeettevõtted saavad 2002. a KredEx-ilt mullusega võrreldes 2,5 korda rohkem laenu- ja ekspordigarantiisid, mis kergendab tootmise laiendamist ja ettevõtluse alustamist.

Eesti Reformierakonna ja Eesti Keskerakonna koalitsioonileping näeb ette 2002. a riigieelarve kaudu suurendada EASi ja MESi kaudu toetusi väike- ja keskmise suurusega ettevõtlusele ning põllumajandustootjatele.

Võttes arvesse peamisi väike- ja keskmise suurusega ettevõtete arengut takistavaid probleeme, keskendub ettevõtluspoliitika inimressurssi ja ettevõtlust toetava tugistruktuuri arendamisele, finantseerimisvõimaluste parandamisele, ettevõtlusalase info levitamisele ja asjaajamise lihtsustamisele.

Eesti 2001. a majanduskasv oli 5,3%. Riigi aastane 3–5-protsendiline majanduskasv tähendab kuulumist kiire arengutsükliga riikide hulka. Euroopa Komisjon prognoosib Eestile 2002. aastaks 3,1 ja 2003. aastaks 4,1-protsendilist majanduskasvu, kuid Rahandusministeerium ootab neil aastail SKP reaalkasvu vastavalt 4,0 ja 5,5%.

5.2. Maapiirkondade tööhõivest

2001. aasta keskmisena oli maal 348 600 tööealist elanikku, majanduslikult aktiivsed olid neist 206 200. Tööga hõivatute arv maal on viimase viie aasta jooksul olnud stabiilne: 1997. aastal 177 100 ning 2001. aastal 178 500, kuid vahepeal, 1998. aastal, oli hõivatute arv suurem – 183 500 inimest.

Aasta keskmisena oli 2000. a töötuid maal 28 500 ning töötuse määr oli 13,8%. 2001. aastal keskmine töötute arv maal vähenes 800 võrra, mis alandas töötuse määra 13,4%-ni.

Linnades oli töötuse määr 2000. aastal 13,6%, mis vähenes 2001. aastal 12,3%-ni. Töötuse määr oli 2000. aastal kõrgem kuni põhiharidusega inimeste seas – 24,5%, kõrg- ja kraadiharidusega inimeste hulgas 6,6%.

Tabel 4. 15–74-aastased elukoha ja majandusliku seisundi järgi, 1997–2001 aasta keskmine tuh

Periood	Töøjõud		Mitte-aktiivsed	Kokku	Tööhõive määr %	Töötuse määr %	
	kokku	hõivatud					töötud
Maa							
1997	199,6	177,1	22,5	137,3	336,9	52,5	11,3
1998	205,0	183,5	21,5	138,9	343,9	53,4	10,5
1999	207,9	181,0	26,9	143,9	351,8	51,5	12,9
2000	205,9	177,4	28,5	144,3	350,2	50,7	13,8
2001	206,2	178,5	27,7	142,4	348,6	51,2	13,4
Linn							
1997	518,1	471,3	46,8	248,2	766,4	61,5	9,0
1998	505,4	456,7	48,7	253,5	758,9	60,2	9,6
1999	492,4	433,0	59,4	258,7	751,0	57,7	12,1
2000	499,2	431,2	68,0	254,8	754,0	57,2	13,6
2001	497,4	436,2	61,2	259,2	756,6	57,7	12,3
Kokku							
1997	717,7	648,4	69,3	385,5	1 103,2	58,8	9,7
1998	710,4	640,2	70,2	392,4	1 102,8	58,1	9,9
1999	700,3	614,0	86,3	402,6	1 102,9	55,7	12,3
2000	705,1	608,6	96,5	399,1	1 104,2	55,1	13,7
2001	703,6	614,7	88,9	401,6	1 105,2	55,6	12,6

Allikas: Töøjõu-uuringu andmed 1997–2001

2001. aasta I kvartalis 14,2%-ni kasvanud töötuse määr maal vähenes järgnevatel kvartalitel jooksul ning oli aasta keskmisena 13,4%.

Võrreldes Eestit Kesk- ja Ida-Euroopa riikidega, on Eesti töötuse määr keskmisel tasemel, olles Balti riikidest madalaim. Kuid võrreldes ELi keskmisega (8,2%), on olukord märgatavalt halvem.

Suhteliselt kõrge tööpuuduse ajal on meil ka kvalifitseeritud töøjõu puudus. Põllumajandusministeeriumi tellimisel 2001. aastal MAI poolt läbi viidud mittepõllumajandusliku ettevõtluse uuring näitas, et maapiirkonnas ei ole piisaval hulgal vabu töötajaid, kelle kvalifikatsioon ja tööoskused ettevõtjaid rahuldaks. Valdavalt on tööoskused seotud põllumajandusega, aga ümberõppeks ei ole valmisolekut ega võimalusi. Noored, kes

õppima lähevad, tagasi ei tule, sest maal pole nende haridustasemele vastavat tööd.

Töøjõu uuringu (ETU 2000) andmetel käis 34,2% tööga hõivatud maainimestest tööl linnades, 8,2% teises vallas ja samas vallas töötas kõigest 57,2%.

Piirkonniti oli töötuse määr 2001. a IV kvartalis suurim Kirde-Eestis – 20,3% (I kv 20,7%) ja väiksem Lääne-Eestis – 8,4% (12,4%). Aasta keskmise arvestuse järgi aga vähenes Kirde-Eesti töötuse määr 2001. a eelmisega võrreldes 14,2% ja oli 18,1%. Eelmise aasta sama perioodiga võrreldes toimus 2001. aasta IV kvartali jooksul tööpuuduse suurem vähenemine Lääne-Eestis (25%) ja Lõuna-Eestis (23%).

Tabel 5. Töötuse määr piirkonniti, I kv 2000–IV kv 2001 %

Aasta, kvartal	Põhja-Eesti (Harju mk, sh Tallinn)	Kesk-Eesti (Järva, Lääne-Viru, Rapla maakond)	Lääne-Eesti (Hiiu, Lääne, Pärnu, Saare mk)	Lõuna-Eesti (Jõgeva, Põlva, Tartu, Valga, Viljandi, Võru maakond)	Kirde-Eesti (Ida-Viru mk)
I kv 2000	13,9	15,4	12,6	12,5	22,6
II kv 2000	9,9	15,1	12,2	14,4	20,5
III kv 2000	10,6	15,8	11,6	12,3	19,2
IV kv 2000	11,5	13,5	11,2	15,0	22,0
I kv 2001	11,7	12,0	12,4	16,6	20,7
II kv 2001	12,1	9,2	12,0	12,5	16,3
III kv 2001	11,7	11,8	11,6	11,1	15,0
IV kv 2001	10,7	11,1	8,4	11,5	20,3

Allikas: Statistikaameti tööhõivestatistika sektor

Maapiirkonnas on primaarsektori (põllumajandus, jahindus, metsandus, kalandus) osatähtsus tööhõives 1991. aastaga võrreldes vähenenud 2,5 korda, tertsiaarsektori (teenindus) osakaal on kasvanud 1,8 korda ning sekundaarsektori (töötlev tööstus, mäetööstus, ehitus, energeetika, gaasi- ja veevarustus) osatähtsus on suurenenud ainult 1,3 korda.

Keskmiselt on ELi põllumajanduses hõivatud alla 5% riigi töötajatest. Eesti on jõudmas selle piirnäiduni. Selliste pikkade põllumajandustraditsioonidega riikides, nagu Taani ja Saksamaa, on põllumajanduses hõivatud ainult vastavat 3,7% ja 2,8% kogu riigi töøjõust.

Tabel 6. Tööga hõivatud maaelanikud majandussektori järgi 1997–2001 (aasta keskmine)

Aasta	Primaarsektor		Sekundaarsektor		Tertsiaarsektor		Kokku	
	tuh	%	tuh	%	tuh	%	tuh	%
1997	49,9	28,2	50,0	28,2	77,2	43,6	177,1	100,0
1998	49,1	26,7	52,1	28,4	82,3	44,9	183,5	100,0
1999	44,5	24,6	50,0	27,6	86,5	47,8	181,0	100,0
2000	38,4	21,6	52,3	29,5	86,7	48,9	177,4	100,0
2001	35,3	20,0	51,2	28,7	91,5	51,3	178,5	100,0

Allikas: Tööjõu-uuringu andmed 1997–2001

Põllumajandussektoris hõivatute järsk vähenemine on tekitanud sotsiaalseid probleeme maal ning nõuab töökohtade loomist muudes sektorites. See suurendaks kohaliku tulubaasi, vähendaks sotsiaaltoetuste vajadust ja mõjutaks kaudselt positiivselt riigi üldist arengut.

1997. aastaga võrreldes oli 2000. a alguseks töötava vallaharvastiku tööhõive kasvanud oma ettevõttes 1425 inimese võrra (1,3 korda) ja individuaaltöötajana või vabakutselisena töötavate arv 849 võrra (1,5 korda).

Samal ajavahemikul on vähenenud maapiirkonnas palgatöötajate arv 6353 inimese võrra (4,5%).

Määravaks täiendavate töökohtade loomisel on toetada teenuste pakkumisele või peamiselt kohaliku tooraine kasutamisele orienteeritud väike- ja mikroettevõtete arengut. Oma olemuselt on need ettevõtted paindlikud ja toetavad ühtlasi maapiirkonnale omast elustiili.

Mittepõllumajandusliku majandustegevuse arengu tagamiseks maapiirkonnas on peamiseks abinõuks investeringutoetus ettevõtjatele ja äriühingutele nende äriideede elluviimisel, mida näeb ette Eesti maaelu arengu kava ja 2001. aastal edukalt käivitunud SAPARD.

Ettevõtluse Arendamise Sihtasutuse Regionaalarengu Agentuur (maakondlike ettevõtluskeskuste kaudu) annab eeskätt mahajäänud piirkondade alustavatele (mitte üle kahe aasta tegutsenud) ettevõtjatele stardiabi, mis hõlmab tagastamatut finantsabi, konsultatsioone ja koolitust. 2001. a riigieelarves oli selleks 10 mln krooni. Stardiabipakett sisaldab peale koolituse ja konsultatsiooni ka kuni 50 000 kr riigi tagastamatut toetust, mis peaks aitama firmal või füüsilisest isikust ettevõtjal ületada rahastamisraskused.

Probleemiks on töötute madal haridustase (algharidusega 31% ja keskharidusega 63% töötutest) ning nende oskuste mittevastavus tööturu nõuetele. Analüüsidest töötust maal töötuse kestuse järgi, ilmneb, et 1998–2000. a jooksul on pikaajaliste töötute (inimesed, kes on otsinud tööd rohkem kui aasta) osatähtsus kasvanud küll aeglaselt

(1,1%), kuid on üsna kõrge – 47% (linnades 43,2%). Pikaajalised töötud kaotavad oma kvalifikatsiooni ja töötamise harjumuse ning muutuvad ühiskonnale sotsiaalseks koormaks. Nende taas tööle rakendamine on aeganõudev ja kallis.

Tööpuuduse taseme vähendamine nõuab mitmekesiste aktiivsete tööhõive abinõude järjepidevat ja efektiivset rakendamist, mis omakorda eeldab suuremaid investeeringuid tööhõivepoliitikasse. Eesti kulutab praegu tööturupoliitikale vaid 0,24% SKPst, mis on väikseim number ka kandidaatriikide seas (ELi riigid kulutavad keskmiselt 3–4% SKPst). Eesti Vabariigi tööhõive tegevuskavas aastaks 2002 on ära märgitud, et tööga hõivatuse suurendamine ja tööpuuduse vähendamine aktiivsete tööhõive abinõude kaudu eeldab tööturupoliitikale tehtavate kulutuste suurendamist vähemalt ühe protsendini SKPst.

5.3. Ühistegevusest maal

Ühistegevuse taastamise ja arendamise eesotsas on olnud Eestimaa Talupidajate Keskliit (alates 1989. a), Eesti Ühistegelise Liit (alates 1992) ja Eesti Põllumajandus-ülikool (alates 1994).

1990. aastatel asutati üle 1500 liidu, ühistu ja keskühistu, 1999. a 1. septembri seisuga oli pärast tulundusühistute ümberregistreerimist äriregistris põllumajanduse, jahinduse ja metsamajanduse valdkonnas 924 osühingut, ühingut ja tulundusühistut. 2001. aasta 1. juuliks oli nende arv kasvanud 2200-ni.

Ülevaate primaarsektoris viimase 6 aasta jooksul ühissetvõtetega ja äriühingutega toimunud muutustest annab tabel 7.

Tabel 7. Põllumajanduse, jahinduse, metsamajanduse ja kalanduse ühistud ja äriühingud 1996–2001 (01.07. seisuga)

Ettevõtlusvorm	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Kooperatiivid, ühistud	735	636	473	–	–	–
Tulundusühistud	–	–	–	244	253	250
Osaühingud	427	306	172	1843	1964	1914
Aktsiaseltsid	1514	1310	857	342	313	276
Täis- ja usaldusühingud	34	29	17	33	32	36
Kokku	2740	2281	1519	2462	2562	2476

Oluliselt (5,5 korda) on vähenenud aktsiaseltside arv ning 4,5 korda on kasvanud osühingute arvukus. Vana tüüpi kooperatiivide ja ühistute asemele on tekkinud tulundusühistud.

Põllu-, jahi- ja metsamajanduse valdkonna tulundusühistute maksustatud käibe summad on Maksuamet andmetel kasvanud 1999. a 219,3-lt kuni 274,9 mln kroonini 2000. aastal (kasv 25,3%). Selle valdkonna tegutsevad ühistud on deklareerinud 1999.

a 23,4 ja 2000. a 19,9 mln kr makstud sotsiaalmaksu (deklarantide arv on kahanenud 174-lt 157-ni). Seega oli ühe ühistu kohta deklareeritud sotsiaalmaks neil aastatel vastavalt 134 500 ja 126 800 krooni. Suund on selle valdkonna tegutsevate ühistute arvu ja ka keskmise sotsiaalmaksu vähenemisele. Andmed lubavad oletada, et ühistud on oma tegevust laiendanud ja üheaegselt ka töötajaskonda vähendanud.

2000. aasta eelarvest toetas Põllumajandusministeerium erinevaid ühistulisi ettevõtteid 16 mln krooniga. Toetust said 42 projekti. Seejuures arvestati positiivseid kogemusi, mis olid saadud 1992–1993. aastatest alates üleriigiliste tõuaretusühistute toetamisel. Ühistud osalesid aktiivselt kunstliku seemenduse jaamade jt ettevõtete erastamisel ning said sisuliselt kogu olemasoleva tõuaretuspotentsiaali omanikeks. Tõuaretusühistud on loonud oma liikmetele, kelleks on enamik Eesti loomakasvatatajatest, võimalused saada seemendusteenuseid minimaalse hinnaga, samuti on tagatud korrektne tõuloomade statistika ja arvestussüsteem. Tagatud on korrektne riigipoolne toetusrahade jaotus ja kontroll toetussummade kasutamise üle.

Eesti Tõuloomakasvatatajate Ühistu ja Aretusühistu "Eesti Punane Kari" ühist projekti toetas riik 2000. a 1,95 mln krooniga. Kuna lehmade produktiivsus peab Eestis lähiaastatel tunduvalt suurenema, siis tuleb veisetõugude maksimaalse piimajoudluse võrdluskatses saada vastuseid olulistele küsimustele, mis edaspidi mõjutavad Eesti piimatootmise intensiivsust ja majanduslikku tasuvust.

Tugevama ühistulise piimandussüsteemi puhul oleks maarahva sissetulekud praegustest märksa suuremad. Piimaühistud on hõivanud kuni veerandi toorpiima varumise mahust, nad suudavad maksta oma liikmetele kuni üks kroon piimaliitri pealt rohkem kui kapitaliühingud.

Meiereisid juhtivad ühistud on koondunud keskühistusse Eesti Piim. Eestimaa Piimatootjate Ühistu Väandra Meierei rekonstrueerimise projekti toetas riik 2000. a ühe miljoni krooniga.

Tulundusühistu E-Piim (omanikeks 325 piimatootjat) investeeris 1999. a Põltsamaa juustutööstusesse 20 mln kr, riik toetas ühistut 1,6 mln krooniga, mis kasutati ära keskkonnakaitse eesmärkidel – tootmisel tekkiva vadaku töötlemiseks. 2000. a toetas riik juustutööstuse arendamist 1,4 mln krooniga ning turustamise ja reklaami strateegia väljatöötamist 236 000 krooniga. E-Piim varus 2000. a ca 11% Eesti toorpiimast. Ettevõtte realiseerimise netokäive kasvas 2001. aastal 102 mln kr võrra, ulatudes 323 mln kroonini, kasum oli 10 mln krooni.

TÜ Jõhvi Piim konkurentsivõime ja tulukuse tõstmise projekti toetas riik 400 000 krooniga.

Lihatootmises on suurim üleriigiline tegija lihaühistu Viru Lihaühistu, kuhu on koondunud 42 seakasvatajat (riigi toetus 2000. a arendusprojektile 1 mln krooni). Liikmed müüvad liha läbi lihaühistu koos ja saavad sellega kõrgema hinna. 2000. aastal kasvas realiseerimise netokäive eelmise aastaga võrreldes 5,1 korda ja ulatus 92,8 mln kroonini, kasum ületas ühe miljoni piiri.

Tartus ja Valgas on teraviljaühistud, kelle käes on ka esimese tasandi töötlev pool. 1999. aastal asutati üleriigiline teraviljaühistu Eesti Teravili. TÜ Eesti Teravili projekte toetas riik 2000. aastal 2 mln krooniga.

Kommertspangad on sulgenud enamiku oma maal olevatest kontoritest ning seetõttu on muutunud aktuaalseks vajadus ühistuliste krediidasutuste loomiseks maapiirkondades. Kuna maal puuduvad selleks vajalikud ressursid, on ilmselge, et sekkuda tuleb riigil. 1999. a veebruaris alustati mikrokrediitide süsteemi väljatöötamisega, mis kestis 2000. a juulini. Projekti ülesandeks oli uudse, väikeste krediitide andmise (hoiu-laenuühistute (HLÜ)) süsteemi väljatöötamine.

Riik toetas hoiu-laenuühistute arengukava väljatöötamist 2000. a 170 000 krooniga. Mikrokrediidi süsteem on mõeldud alternatiivse laenusaaamise võimaluse loomiseks maapiirkondades, kus kommertspankade tagatisnõuded ei ole üldjuhul täidetavad. Hoiu-Laenuühistute Keskliidu süsteemi kuulub praegu 11 HLÜd. Lahendamist vajavad omakapitali, pikaajalise laenuressursi, garantii- ja arengufondi (vajadus kokku ca 40 mln kr) ja keskrevisjoniga ning kohustusliku välisrevisjoniga seotud küsimused. Üheks tõenäoliseks lahenduse variandiks on toetada HLÜ süsteemi Maaelu Edendamise Sihtasutuse kaudu.

Riik saab tõhusamalt abi pakkuda piima, liha, teravilja jne tootjate ärialase koostöö laiendamisel kohapeal ning toetada väikeühistute liitumist keskühistuteks. Peamiseks raskuseks on tootjate vähene oskus juhtida teise tasandi äri ehk töötlevat tööstust. Puudu jääb ka mõistmisest, et kõik ühistu liikmed on omanikud, seega ka ühistu ja tolle tegevuse eest vastutajad. Tootjatel on ühtlasi ka vähe raha, et kuni 30% omakapitali kokku saada. Kardetakse ka oma vara ühistu nimel võetavate laenude pandiks panna.

Aastate jooksul on valitsus toetanud üleriigilisi mittetulundusühinguid: Eesti Talupidajate Keskliit, Eesti Põllumajandustootjate Liit, Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda ja Eesti Ühistegelise Liit. Toetatakse mittetulundusühingute tegevusi, mis on suunatud nende liikmete tulu suurenemisele (toote arendus ja tutvustus, turu-uuringud, ühingute liikmete koolitus, juhend- ja õppematerjalide avaldamine jm).

Toetuste maksmine viidi alates 2001. aastast alustele, mis välistavad igasugused ebatäpsused. Uue toetusliigina rakendatakse tulundusühistute asutamiskulude ja asutamise järgse viie aasta jooksul halduskulude osalist toetamist. Selle toetusliigi kaudu toetatakse ühistegevuse alustamist ja arengut maapiirkondades, luuakse motiiv eraettevõtluse arenguks ja viiakse maapiirkondadesse rohkem raha ning püütakse ohjeldada monopoolses seisundis olevaid töötleva tööstuse suurettevõtteid.

5.4. Kalapüük ja kalakasvatus

5.4.1. Kalavarud

Eesti kalandussektor kasutab Läänemere ja sisevete kalavarusid, samuti on Eestil juurdepääs Loode-Atlandi (NAFO) ning Kirde-Atlandi (Teravmäed ja NEAFC) kalaressurssidele. Rahvusvaheliselt reguleeritavate kalavarude seisundit hindavad rahvusvahelised teadusorganisatsioonid. Aasta-aastalt muutuvad hinnangud varudele kriitilisemaks ja soovitatakse püügikoormust vähendada. Sisevete kalavarude olukord sõltub eelkõige siseriikliku kontrollisüsteemi mõjususest.

Läänemerest püüti 2001. aastal 71 1944 t kala, millele lisandus 2461 tonni püügist sisevetes. 2000. aastal püüti Läänemerest 74 967 t ja sisevetest 3 189 t kala. Kalapüüki Läänemerel reguleeritakse maksimaalselt lubatava püügikoguse (kvoodi) abil, sisevetes püüniste arvu abil. Piirangud kehtestab keskkonnaminister.

Tabel 8. Läänemere püügikvoodid

Nimetus	mõõtühik	Läänemere püügikvoodid				
		1998. a	1999. a	2000. a	2001. a	2002. a
Räim	t	56 800	48 270	41 070	41 070	39 000
Kilu	t	56 650	48 210	41 200	41 200	41 200
Tursk	t	2492	2243	1869	1869	1353
Lõhe	isendit Läänemeres	8471	8471	9297	9297	9297
Lõhe	isendit Soome lahes	10 230	9300	8370	6510	5580

Tabel 9. Eesti, Läti, Leedu ja Venemaa ühised kaugpüügikvoodid NAFO piirkonnas

Nimetus	mõõtühik	Püügikvoodid				
		1998. a	1999. a	2000. a	2001. a	2002. a
Mereahven	t	18 005	13 850	13 850	13 850	13 850
Kalmaar	t	5000	2500	1133	1133	1133
Krevetipüük						
	Tsoonis 3L lubatud laevade arv 1				67 t	67 t
	Tsoonis 3M	1217 päeva	1667 päeva	1887 päeva	1389 päeva	1667 päeva
	laevade arv	8	8	8	8	8

Norra Kalandusministeeriumi määrus sätestab Eestile 1997. aastast alates Teravmägede piirkonnas püügilimiidiks kokku 377 püügipäeva, maksimaalselt 3 laevaga üheaegselt. See on jäänud muutumatuks kuni 2002. aastani.

Eesti kalapüügi võib püügipiirkondade alusel jagada kolmeks põhimõtteliseks osaks.

5.4.2. Kalapüük

2001. aastal tegeles 154 laeva kalapüügiga Läänemerel ja 15 püügiga Atlandi ookeanil. Rannakalanduses oli kasutusel 600 väikelaeva. Laevastikus domineerivad Nõukogude Liidu aegadel ehitatud kalalaevad, mida iseloomustavad äärmiselt kehva kvaliteediga materjal ja nõrga töökindlusega mootorid. Viimastel aastatel on laevastiku koosseisu soetatud ka lääneriikides ehitatud kalalaevu, mille ehitusaastad ühtivad eelmainitud laevade omadega, kuid nende ekspluatatsiooni väärtus on tunduvalt kõrgem.

Kalalaevastiku moderniseerimiseks on võimalik kasutada ELi kalandusfondi FIGF rahalist abi alates Eesti liitumisest ELiga. Kooskõlas kalalaevastiku arenguga peaksid arenema ka kalasadamad.

Läänemere püük jaotub avamere- ja rannapüügiks. Avamerepüügi kaladeks on räim, kilu, tursk ja lest, vähesel määral ka lõhe. Peamisteks püügivahenditeks on traalid.

Rannapüügil püütakse palju erinevaid kalaliike: majanduslikult tähtsamad on ahven, koha, lest, samuti vimb, säinas ja tuulehaug, vähemal määral ka angerjas, meriforell ja siig. Peamisteks püügivahenditeks on mörrad, võrgud, õngeliinid.

Töenduslik püük toimub arvestataval määral Peipsi järvel ja Võrtsjärvel. Peamisteks püügikaladeks on ahven, koha, latikas, tint, siig ja angerjas. Püügivahenditeks on võrgud, mörrad, seisev- ja põhjanoodad.

Eesti kaugpüük toimub Atlandi ookeanil. Põhiliselt püütakse krevetti, vähesel määral ka makrelli, meriahvenat ja stauriidi. Püütakse traallaevadega.

5.4.3. Kalakasvatus

Eestis on 25 tegutsevat kutselist kalakasvandust, kus töötajad saavad oma põhisissetuleku kala kasvatamisest. Eksperthinnangu järgi on Eesti kutselistes kalakasvandustes täna hõivatud kokku ligikaudu 60 täiskohaga töötajat. Kalakasvatuseettevõtteid on vähem, sest mõnele ettevõtetele kuulub mitu kasvandust.

Umbes 12 on põhiliselt vikerforellikasvandused, 3 peamiselt karpkalakasvandused, 2 kalavarude taastootmiseks asustusmaterjali kasvatavad spetsialiseeritud majandid. Paljud kasvandused tegelevad kombineeritult mitme alaga. Rajamisel on 3–4 vähi- kasvandust, töötab üks angerjakasvandus.

Tiikides õngitsemisteenust pakkuvaid nn kalaturismi ettevõtteid on registreeritud 50, neist umbes kümnele on see põhitegevuseks. Lisaks on küllalt suur arv (arvatavasti üle 100) väikekalakasvatajaid, kes igaüks toodab vaid sadades kilodes.

Eestis kasvatati 1995–2000 ametliku statistika andmetel 200–300 t vikerforelli ja 20–30 t karpkala aastas, need andmed on ilmselt allahinnatud. Kalavarude taastootmi-

seks kasvatati seitsme kalaliigi (löhe, meriforell, jõeforell, siig, haug, koha, linask) ja vähi noorjärke, seda tegevust on finantseeritud riiklikult kalapüügiõiguse tasu summadest. Kaubakala toodangu koguväärtus tootjahindades oli 2000. a 14,8 mln krooni.

Tabel 10. Kalakasvatuse toodang 1993–2000 tonnides

Liik	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Vikerforell	297	278	278	194	227	285	147	313
Karpkala	43	136	30	61	28	23	30	47
Kokku	340	414	308	355	255	312	177	360

Allikas: Keskkonnaministeeriumi kalavarude osakond

Eesti kalanduse olulisemateks mahajäämusteks ELis on see, et Eestis puudub ELis rakendatav interventsioonisüsteem. Samuti on nõrgalt arenenud kalanduslik infrastruktuur, eelkõige kalasadamad ja tunnustatud esmakokkuostjad. Samas ei ole tekkinud elujõulisi kalurite ühendusi. Kalalaevad ja -sadamad ei vasta ELi nõuetele.

Tootmismahu suurendamine on võimalik eelkõige uute söötade ja kalakasvatuspriintsiipide, nagu avamere-sumpkasvatused ja vee korduvkasutusega (suletud süsteemiga) kalakasvatused, kasutuselevõtuga. Kalavarud on vähenenud, seepärast on ka püügikvoodid väiksemad. Eesti kalalaevastik on praegu meie püügivõimaluste jaoks liiga suur ja vananenud. Kalandussektori konkurentsivõime kindlustamiseks tuleb laevade, kalatööstuste ja -sadamate seisund vastavusse viia ELi normidega ning luua ELi kalanduspoliitika ühilduvad järelevalve- ja interventsioonisüsteemid.

Tabel 11.

Kalaliik	Püük Läänemeres 2001					Püük sisevetes 2001				Kõik kokku	
	Rannameres		Avamere püük			Kokku	Peipsi järv	Võrtsjärv	Teised siseveed		Kokku siseveed
	Eesti vetes	Välisvetes	Eesti vetes	Välisvetes	Kokku						
rääm	12118,2377	28963,479	656,10	29619,579	41737,82					0,000	41737,817
kilu	5,4565	39339,071	1432,44	40771,511	40776,97					0,000	40776,968
tursk	2,5306	8,68	743,646	752,326	754,86					0,000	754,857
lest	449,0639	32,989	0,16	33,149	482,21					0,000	482,213
löhe	13,9225		0,201	0,201	14,12				0,004	0,004	14,128
meriforell	12,7328			0	12,73					0,000	12,733
angerjas	27,0968			0	27,10	0,291	37,564		1,978	39,833	66,930
siig	32,8862			0	32,89	8,872			0,231	9,103	41,989
rääbis				0	0,00	0,000				0,000	0,000
vimb	82,5484			0	82,55				0,063	0,063	82,611
latikas	9,768			0	9,77	231,211	45,742		40,542	317,495	327,263
koha	33,2967			0	33,30	449,941	32,584		1,357	483,882	517,179
haug	18,6398			0	18,64	122,554	50,637		7,177	180,368	199,008
ahven	385,9572			0	385,96	281,196	12,542		6,476	300,214	686,171
tint	127,4996	11,895		11,895	139,39		0,097			0,097	139,492
peipsi tint				0		623,256				623,256	623,256
särgnurg	272,2882			0	272,29	209,679	0,431		20,75	230,860	503,148
emakala	1,339			0	1,34					0,000	1,339
säinas	35,7599			0	35,76	3,094	0,009		0,723	3,826	39,586
tuulehaug	111,1306			0	111,13					0,000	111,131
luts	0,5465			0	0,55	32,296	4,953		0,108	37,357	37,904
silim	3,022			0	3,02				25,327	25,327	28,349
muud	38,8454	5,901		5,901	44,75	12,199	191,249		5,898	209,346	254,092
Kokku	13782,57	68362,02	2832,55	71194,56	84977,13	1974,59	375,81		110,63	2461,03	87438,16

5.5. Maaturism

Turismi areng Eestis

Aastal 2001 külastas Eestit 3,23 mln välituristi, mis on 800 000 inimese võrra vähem kui 2000. a. Eesti majutuskohtades peatunud väliskülastajate arv siiski kasvas esialgsetel andmetel 9%, nende poolt Eestis veedetud ööde arv aga 14%. Keskmine siinviibimise aeg on kasvanud 1,53-ilt 1,59 ööpäevani. Tubade täituvus oli 48%. Reisi pikenemise kõrval on positiivseks muutuseks see, et Turismiagentuuri 2001. a suvise väliskülastajate uuringu andmetel on hakatud reisi jooksul Eestis rohkem ringi sõitma (ringreiside osatähtsus ööbimisega reisi hulgas kasvas 22%-lt 28%-le). Samas ei ole eriti suurenenud nõudlus väljaspool turismihooaega.

Maaturismi areng

Maaturismi sektori moodustavad maamajutusettevõtjad, kes vastavalt Maailma Turismiorganisatsiooni (WTO) definitsioonile paiknevad maapiirkonnas, st külades ja alevikes elanike arvuga alla 10 000.

•Maamajutusettevõtete üldiseloostus

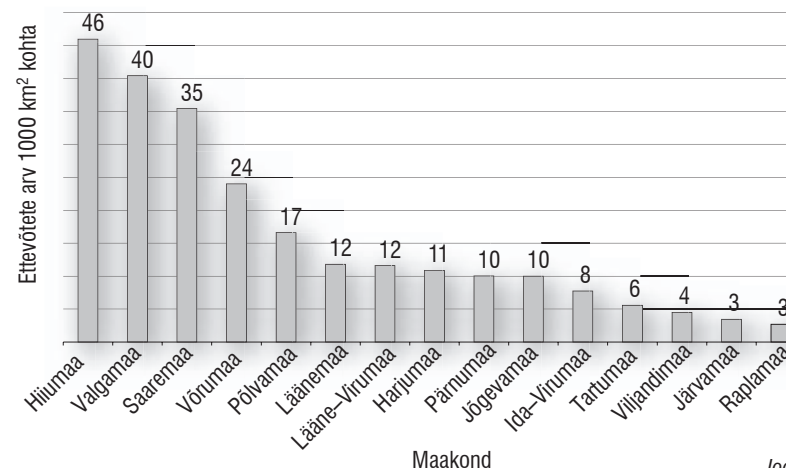
Eesti maaturismi sektoris on maamajutusettevõtteid 2001. a detsembri seisuga 585. Võrreldes möödunud aasta sama ajaga, on ettevõtete arv kasvanud 44,5%. 585 ettevõttest on atesteeritud kohustuslike nõuete järgi 337 ehk 57,6%.

Maamajutusettevõtete jaotus maakonniti

Maamajutusettevõtete paiknemine piirkonniti on ebaühtlane, saartel paikneb 26% ning Lõuna-Eestis 37% maamajutusettevõtetest. Atesteeritud ettevõtete osa varieerub maakonniti tunduvalt.

Maamajutusettevõtete tihedus 1000 km² kohta on maakonniti väga erinev. Kui keskmiseks näitajaks on 17, siis tunduvalt üle keskmise on maamajutusettevõtteid Hiiu-, Saare-, Valga- ja Võrumaal. Keskmisest tunduvalt vähem on neid Ida-Virumaal, Järva-, Rapla-, Tartu- ja Viljandimaal (joonis 1). Ebaühtlase paiknemise põhjuseid tuleb lähemalt uurida, kuid ilmne on see, et Lõuna-Eestis ja saartel avaldavad mõju mitmekülgne loodus, palju atraktiivseid vaatamisväärsusi ning hea reklaam, samas Tartu- ja Viljandimaal mõjutavad maamajutusettevõtete arvu tugevad tõmbekeskused Viljandi ja Tartu linn, Raplamaad aga Tallinna lähedus ja selle väljaarenenud turismiinfrastruktuur.

Maamajutusettevõtete arv 1000 km² kohta maakonniti

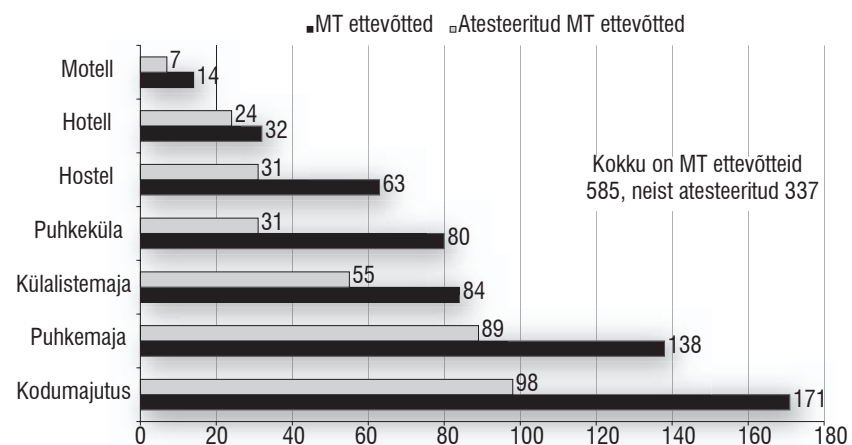

Joonis 1.

Maamajutusettevõtete jaotus liikide lõikes

Maamajutusettevõtetest on enamlevinud kodumajutus ja puhkemajad, mis moodustavad 53% ettevõtete üldarvust. Mõnevõrra vähem on puhkekülasid ja külalistemaju (28%) ning kõige vähem hosteleid, hotelle, motelle ja külaliskortereid (kokku 19%). Kõige parem hetkeseis on hotellidel, külalistemajadel ja puhkemajadel, kus majutusettevõtetele esitata-vatele kohustuslikele nõuetele vastab 75, 65 ja 65% ettevõtetest. Motellidest, hostelitest ja puhkeküladest on atesteeritud pooled või alla selle (vastavalt 50, 49 ja 39%).

Maaturismi (MT) ettevõtted majutusettevõtete liikide lõikes, detsember 2001

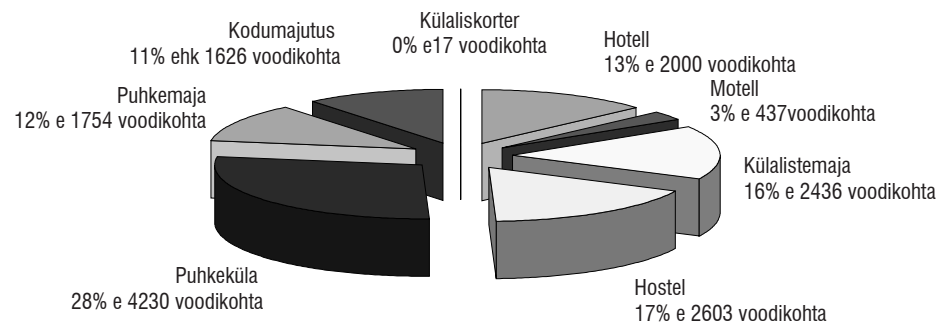
Joonis 2.

Voodikohtade arv maaturismisektoris

Maamajutusettevõtetes pakutavate voodikohtade arv on Eestis kasvanud 2001. a eelmisega võrreldes 5176 koha võrra, nüüd on neid kokku 15 103. Kõige enam on suurenenud voodikohtade arv puhkekülades (2104 kohta). Veel on oluliselt suurenenud voodikohti hostelites (896), puhkemajades (549) ja kodumajutuses (503). Hetkel on puhkekülades 28% kogu maaturismi pakutavatest voodikohtadest, hostelid on teisel kohal 17%-ga, külalistemajades on 16% ning puhkemajades 2%. Kodumajutus on 5. kohal, pakkudes turistidele 1626 voodikohta.

Voodikohtade arv maaturismi ettevõtetes dets 2001

Joonis 3.

Aasta keskmine tubade täituvus maamajutussektoris oli 26,67%, mis on tunduvalt madalam Eesti keskmisest (48%).

SAPARD

2001. a suvel käivitus Kesk- ja Ida-Euroopa maade põllumajandusele ja maaelule antava erakorralise liitumiseelse abi programm ehk SAPARD. Programmi põhieesmärgiks on aidata kaasa põllumajandussektori kohanemisele ELi nõuetega ning lahendada maa- ja piirkondade arenguprobleeme.

Maapiirkondade majandusliku tegevuse mitmekesistamise osas (meede 3) said heakskiidu 12 projekti, millest kaheksas planeeritakse investeeringuid maaturismi 5 mln krooni ulatuses.

MTÜ Eesti Maaturism

Mittetulundusühing Eesti Maaturism alustas oma tegevust 2000. a. Alustati 19 liikmega, praeguseks on liikmete arv kasvanud 271-ni, kellest 61 on nn assotsieerunud liikmed,

ehk need, kes kas alustavad ettevõtet või pakuvad maaturismiteenuseid (toitlustus) ilma majutusega. Ühing korraldab oma liikmetele koolitust, nõustamist, tootearendust, turundust jne. Omatakse andmebaasi enamiku Eesti maamajutusettevõtete kohta.

2001. a tähtsamad tegemised

- Kvaliteedistandardite süsteemi väljaarendamine maamajutusettevõtetele.
- Maaturismi baas- ja tasemekoolituse läbiviimine Ida-Virumaal.
- Osalemine Balti-Ameerika partnerlusprogrammi raames "Šoti Põllumajanduskolledži seminaril uutest suundadest maaturismi alal".
- Phare Access programm "Development of Capacity Increasing, Product Development and Marketing of Rural Tourism Sector" (maaturismi sektori osatähtsuse suurendamine, toote areng ja marketing).

Projekti käigus tegeldakse:

- 1) organisatsiooni töö tugevdamisega (intraneti loomine, personali koolitus, uue aparatuuri soetamine);
- 2) kolme spetsialiseeritud maaturismi koolituskursuse läbiviimine (loodus- ja kultuuripuhkus, aktiivne puhkus ja puhkus tootmistalus);
- 3) järgusüsteemi väljatöötamise alased seminarid/workshopid 12 erinevas maakonnas;
- 4) maaturismi turundusmaterjali valmistamine (voldikud, kataloog).

Projekt jätkub ka aastal 2002.

• Kreditanstalt für Wiederaufbau, Beratungsleistung im Rahmen des Kurzzeitberatungsfonds "Training of Rural Tourism Trainers" (maaturismi koolitajate koolitus)

Koolitajad Saksamaalt esindasid Eifeli piirkonda Nordrhein-Westfalia liidumaal, mille elanike arv on 1 miljon. Piirkond pole kuigi arenenud põllumajandus- ja metsanduspiirkond, nende ainsaks kasvavaks majandusharuks on turism. Selleks on võetud loodusest ja kultuurist välja parimad palad, seotud huvitavateks tootepakettideks erinevatele sihtgruppidele, koolitatud välja loodusgiidid. Huvitavamad paketid: kobras ja tema elukeskkond, loodusteaduslikud seminarid, linnuvaatlus jõe Rur ääres, õunamahla pressimine, rahvuslik köök.

• Välisturu uuring (Soome, Saksamaa)

Saksa turist ootab, et tal oleks võimalik nautida sellist luksust, nagu puhas loodus, säilitusaineteta toit, puhas vesi ja õhk. Samas vajab ta mugavusi ning puhtaid ja tänapäevaseid sanitaaringimusi. Eelistatakse puhkemaju ja -kortereid, kus saab olla omaette. Soovitakse jalgrattamarsruute ning kohale jõudes kaarti vajamineva infoga.

Soome turist reisib järjest enam väljapoole Tallinna. Sagedamini on reisijateks linnainimesed. Eesti on kõige lähem konkurent Soome enda siseturismile. Turundusalane

tegevus tuleb suunata turistidele, keda huvitab maaelu ja kultuuripärandile keskenduv turism, loodus ja tegevused vabas õhus. Potentsiaalsed sihtgrupid on perekonnad, kes tahavad autoga reisida ning ka bussidega reisijad.

Sihtgrupiks on enamasti eakad inimesed, erigrupid loodusest, loomadest ja kultuuripärandist huvitavatele, üliõpilaste ja kooliõpilaste grupid.

Probleemiks peetakse maanteede halba seisukorda, ka turvalisust. Hügieeni seisukohast tekib turvalisuse küsimus seoses toidu, ööbimispaiga ja sanitaarolukorraga.

Soovitakse sooritada jalgsimatku giidiga, jalgrattamatku, püüda kala. Eelistatakse matkata ja jalgrattaga sõita giidi saatel või siis vähemalt korralikult tähistatud rajal, abiks kaart.

Perepuhkuse eelarve on pingelisem, samas pannakse suurt rõhku turvalisusele. Vanemaaliste grupp suureneb järjest. Siin tuleb silmas pidada raskusi liikumisel, sõitudel soovitakse rohkem peatusi, puhkajad on nõudlikud toidu suhtes.

• **Maaturismi siseturismi uuring**

Eestlaste huvi siseturismi vastu kasvab. Peamiselt osaletakse kultuuriüritustel, kuid kasvamas on ka harrastused vabas õhus (kanuumatkad, ratsutamine). Ametlikes majutusasutustes ööbitakse vaid 15% ulatuses kogu ööbimistest. Kõige aktiivsemad on 20–39-aastased. Siseturismi tarbijatest on enamik suurtest linnadest. Mitte-eestlased veedavad oma puhkusereise sagedamini rannas ning spordi või mõne muu aktiivse harrastusega tegeldes, eestlased mõnevõrra rohkem kultuuri- ning perekondlikel üritustel.

Siseturism sõltub palju ilmast. Samas peaksid väikeste piirkondade turismiteenuste pakkujad oma jõud ja võimalused ühendama, et meelitada turist keskusest ääremaadele ja pakkuda võimalikult mitmekülgeid tooteid.

Peamiseks takistuseks, miks eestlased nii vähe reisivad, on raha-, aja- ja huvipuudus, halb tervis, sobiva ühistranspordihenduse või transpordivahendi puudumine.

Ei olda rahul meie majutusettevõtete hinna ja kvaliteedi suhtega.

• **Maaturismi ettevõtjate poolt loodus- ja kultuuripuhkuse valdkonnas osutatavate teenuste liigituse alused ja kriteeriumid**

Loodus- ja kultuuriturismitalu peaks olema nagu kohalik loodus- ja kultuurihariduskeskus huvitatutele. Loodus- ja kultuuripuhkust pakkuvates taludes peaks olema kirjeldatud, tähistatud ja turvaline loodusrada, mis peaks soovituslikult algama talumaadelt või selle lähedusest, majandama säästvalt loodusressursse, järgima paikkonna traditsioone (toidud, ehitised, poollooduslike koosluste taastamine, loodust ja kultuuripärandit tutvustava kirjanduse ning kodukorra eeskirja ja igapäevase kirjelduse olemasolu). Soovituslikult peaks talupere oskama jagada infot giidina, matkajuhina, nad võiksid olla läbinud looduse kultuuri tundmise või/ja edasiandmise kursused. Loodus- ja kul-

tuuripuhkust pakkuv turismitalu on suunatud eraldi puhkajate sihtgrupile, kelle esmane reisi eesmärk on saada elamust loodus- või kultuuriharidusest.

5.6. Põllumajanduslik kutseharidus

Haridussüsteemi ümberkorraldamiseks Eestis on viimastel aastatel välja töötatud mitmed alusdokumendid, kuid kahjuks käsitletakse seal kutseharidussüsteemi põllumajandusega seotud osa arengut nii sisuliselt kui ka geograafiliselt pealiskaudselt.

Põllumajandushariduse arengukava

Põllumajandusministeeriumi eestvedamisel valmis 2001. a lõpus "Põllumajandushariduse arengukava aastateks 2002–2004", mis annab lühiülevaate põllumajandushariduse hetkeseisust, tugevatest ja nõrkadest külgedest ning väliskeskonnast tulenevate võimaluste ja ohtude loetelu. Töö sisaldab põllumajandushariduse visiooni ja strateegilisi eesmärke, nende saavutamiseks vajalikke arengukomponente ja tulemusi, tegevuskava püstitatud eesmärkide saavutamiseks ja kutsehariduse valdkonda kuuluvaid põhimõisteid.

Haridusministeeriumi ja Põllumajandusministeeriumi vaheline koostööprotokoll

12. märtsil 2001 kirjutati alla Haridusministeeriumi ja Põllumajandusministeeriumi vaheline koostööprotokoll aastateks 2001–2004, mille kohaselt peavad osapooled tähtsaks jätkata koostööd kutse- ja kõrghariduse ning teaduse küsimustes. Koostööprotokolli lisas on ära toodud konkreetsed tegevused mõlema ministeeriumi jaoks, mille osas tuleb teha kord aastas kokkuvõtteid.

Koolituskohtade kavandamine

Koostööprotokoll sätestab, et pooled jätkavad koostööd riikliku koolitustellimuse esitamisel kutsekeskhariduse ja kõrghariduse tasemel õpetavatele õppeasutustele.

Põllumajandusministeerium on olnud seisukohal, et põllumajandustootjate järelkasvu tagamiseks (samal ajal arvestades põllumajanduserialal õppivate õppurite arvu, huvitatust valdkonna vastu ning tegelikke võimalusi) tuleks riigis välja arendada kaks nüüdisaegse õppe-materiaalse baasiga põllumajandusvaldkonna õppekeskust. Neis peaks toimuma nõuetele vastav praktiline väljaõpe õpilastele ja põllumajandustootjatele, levitatakse infot uute tehnoloogiate kohta, viiakse läbi praktilisi treeninguid. Tänapäeva nõuetele vastava põllumajandusinfo kättesaadavuse ja laiema leviku tagamiseks kasutatakse õppemajandis uusi sorte, loomatõugusid, taimekaitsevahendeid, väetisi, söötasid; tehakse koostööd teadusasutustega; võimaldatakse põllumajandusalast nõuannet ja konsultatsiooni. Silmas peeti Türi Tehnika- ja Maamajanduskooli ja Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskooli, kuhu on suunatud ka viimastel aastatel investeringuid.

Regionaalsetes kutseõppeasutustes jäaksid töötama õppegrupid põllumajandus-alaseks esmaseks koolituseks, erivajadustega inimeste koolituseks ja täiskasvanute täienduskoolituseks (Taeblass, Põltsamaal, Vana-Antslas, Kuressaares ja Kuremaal), säiliks spetsialiseeritud õppeasutused aianduse (Räpina), metsanduse (Tihemetsa, Luua), kalanduse (Suuremõisa, Kallaste) ja toiduainetehnoloogia (Õisus) alal.

Täiskasvanute täiendkoolitus

Tehnika ja tehnoloogia areng ning muutused kogu maaelu valdkonnas on esitanud uued nõudmised põllumajandustootjate täienduskoolituse läbiviimisele. 2001. a lõpuks valmis täienduskoolituse õppekava, mis vastab põllumajandustootja III kutsestandardi nõuetele ning see on mõeldud neile tootjatele, kes ei oma erialast ettevalmistust.

Õppekava on üles ehitatud moodulitena (taimekasvatuse, loomakasvatuse, mehhaniseerimise, metsanduse, maakasvatuse ja ehituse, majanduse, õiguse, töökaitse, keskkonnakaitse, arvutiõpe, ettevõttepraktika) ning talunikul on võimalik valida, kas ta läbib kursuse täies mahus või üksikute moodulite kaupa. Kursuse lõpus toimub kompleksksam, mis haarab kõiki õppekavas olnud mooduleid. Tulevikus on lõpetajatel soovi korral võimalus ühildada eriala komplekseksam põllumajandustootja III kutsekvalifikatsiooni omistamisega.

Kursused hakkavad toimuma Kehtna Tehnika- ja Maamajanduskooli, Kuremaa Põllumajandustehnikumi ja Luua Metsanduskooli, Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskooli, Põltsamaa Kodu- ja Põllutöökooli, Tihemetsa Põllumajandustehnikumi, Türi Tehnika- ja Maamajanduskooli, Suuremõisa Tehnikumi ja Võru Kutsehariduskeskuse baasil. Infot on võimalik saada Põllumajandusministeeriumi ning Põllu- ja Maamajanduslikku Informatsiooni Koordineeriva Keskuse kodulehekülgedelt.

Koostöö välisriikidega

Noorte õpetamisel ja täiskasvanute täienduskoolituse korraldamisel on põhiline roll kutseõppeasutuste õpetajatel. Koostöö arendamine välisriikidega aitab tõsta pedagoogide teadmiste taset ja võimaldab saada erinevaid kogemusi. Seda silmas pidades on maa-majanduslikud kutseõppeasutused otsustanud ühineda organisatsiooniga EUROPEA.

EUROPEA on maamajanduslike kutseõppeasutuste ühendus ELis. Organisatsioon asutati 1992. a ja ta koosneb rahvuslikust EUROPEAst (15 ELi riiki ja Slovakkia, kokku ligi 600 põllumajandus-, aiandus- ja metsanduskooli).

Lähtudes EUROPEA põhieesmärkidest, annab ühinemine võimaluse suurendada õpetajate ja õpilaste vahetust, luua otsekontakte erinevates maades asuvate õppeasutustega, võtta osa erinevatest välisprojektidest ja õpilasüritustest, tõhustada õpetajate võõrkeelteõpet ja arendada täiskasvanute täienduskoolitust.

Viidi lõpule Taani–Eesti koostööprojekt “Põllumajandusliku kutsehariduse ja täiskasvanute koolituse arendamine Eestis” (2000–2001), mille raames toimus 2 konverentsi, täienduskoolitus (pedagoogid, noortalunikud, konsulendid) Taanis ja Eestis ning saadi

mõningaid investeeringuid Türi Tehnika- ja Maamajanduskooli ja Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskooli praktikabaaside väljaarendamiseks.

Põllumajanduslike erialade maine tõstmine ja propageerimine

Analoogselt eelnevatele aastatele viidi ka 2001. a läbi traditsioonilised põllumajanduserialasid propageerivad üritused (noortaluniku kutsevõistlus, künnivõistlus), jagati tunnustust parimatele õpilastele ja õpetajatele (põllumajandusministri vastuvõtt parimatele lõpetajatele, stipendium “Parim põllumajanduseriala õpilane”, “Parim põllumajanduseriala õpetaja”) ning osaleti noortemessil “Teeviit”.

Lähtudes talude ja neis töötavate inimeste arvust, oleks põllumajandustootjate järeelkasvu tagamiseks koolidesse vaja vastu võtta igal aastal ligikaudu 500 õpilast, põllumaa suurusest lähtudes isegi 1000 õpilast. Praeguseks on planeeritud põllumajanduserialale iga-aastaseks vastuvõtuks 300 õpilast. Tegelik vastuvõtt kavandatud kohtadele oli 178 õpilast, millest 1/3 oli erivajadustega noored

Põllumajanduserialade madala populaarsuse tõttu on hädavajalik rakendada nende õpilaste õpingute toetamiseks stipendiume ja erisoodustusi ning välja anda populaarsemaid materjale (õppeasutuste reklaammaterjalid, maaelust positiivseid näiteid kajastav album jne).

Meetmete rakendamine põllumajandushariduse toetuseks

“Maaelu ja Põllumajandusturu korraldamise seadus” sätestab koolitustoetuse, millega osaliselt kaetakse põllumajandustootjale ja muu maamajandustegevuse alal tegutsevale ettevõtjale majandustegevuse ning sellega kaasneva tegevuse arendamiseks vajalike teadmiste omandamiseks ja täiendamiseks koolitusteenuse maksumus.

2001. a lõpuks valmis maaelu ja põllumajandusturu korraldamise seaduse muutmise seaduse eelnõu, mis võimaldab taotleda tulutoetust ka kutseõppeasutuste õppemajanditel. Sama seaduse muudatusse viidi uue toetuse liigina sisse praktikatoetus.

5.7. Nõuandetegevus

Nõustamine on tegevus, mille käigus antakse kliendile mitmesuguses vormis praktilist abi tema (ettevõtte) hetkeprobleemide ja konfliktide lahendamiseks, kohanemise- ja konkurentsivõime tõstmiseks ning arenguvõimaluste väljaselgitamiseks.

Enamkasutatavaid nõuandemeetodeid on kolm:

- 1) individuaalnõuanne – konkreetsest tootmisest lähtuv ja selle efektiivistamisele suunatud,
- 2) grupinõuanne – nõustatakse sarnaste huvidega tootjate gruppi,
- 3) massinõustamine – nõuandetegevus, mis on suunatud suuremale huvigrupile ja mille levitamiseks on raadio, ajalehed jne.

Tabel 12. 1999–2001 nõuandetegevuseks riigi poolt välja makstud raha kr

Nõuandemeetod	1999	2000	2001
Individaalnõuandetoetus	6 046 990	6 040 000	3 579 988
sh eelarve	1 539 000	1 540 000	1 134 030
sh Maailmapank	4 507 990	4 096 477	2 426 758
Maakondliku nõuande tellimine	500 000	1 700 000	1 700 000
Sihtotstarbeline nõuandetegevus	3 578 400	1 500 000	575 574

5.7.1. Individaalnõuanne

Nõuande kvaliteedi tagamiseks korraldatakse konsulentide atesteerimist. Atesteerimise käigus hindab atesteerimiskomisjon ekspertide kaasabil konsulendi erialateadmisi ja nõustamisoskusi.

Nõuande kasutajatel on võimalik saada toetust, millega osaliselt kaetakse selle nõuandeteenuse maksumus, mida atesteeritud konsulent osutab ettevõtjale nõustamislepingu alusel. 2001. aastal kasutas nõuandetoetust 1235 tootjat (2000. a –2021 tootjat). 184-st atesteeritud konsulendist sõlmis toetatavaid lepinguid 89 konsulenti.

Üks toetuse saamise tingimus on, et osa nõuande maksumusest tuleb tasuda tootjal endal. Selline nõuandetoetuse skeem paneb nõuande tarbijatele endile suuremad kohustused nõustajate valikul ja ülesannete määratlemisel. Nõuande maksumuse määravad tootja ja nõustaja kokkuleppeliselt, vastavalt tööde mahule ja kvaliteedile.

Toetuse summa on aasta-aastalt suurenenud. Kui 1996. a oli toetus tootja kohta 1980 kr, siis 2001. a oli see 7200 krooni. Kui ühe tootjaga sõlmitud individuaallepingute maksumus oli 2001. a kuni 4000 kr, tasus taotleja ise 20%. Lisaks eespool nimetatud summale toetati täiendavalt lepinguid kogumaksumusega kuni 8000 kr, millest poole tasus tootja ise nõustajale.

1996–2001 sõlmitud toetatavate lepingute jagunemine maakondade viisi on toodud lisas esitatud kaardil.

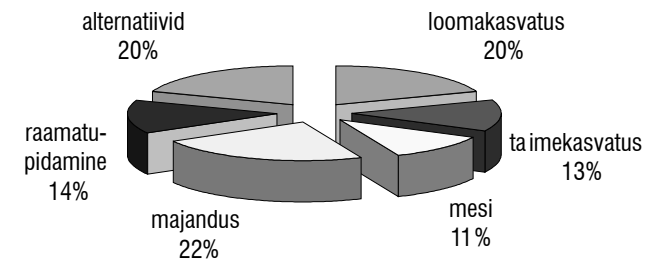
Seoses administreerimise muudatusega (1996–2000 menetlesid toetusi maa- valitsused, 2001. aastast tegeleb kõigi toetuste administreerimisega PRIA) kasutati toetust võrreldes 2000. aastaga palju vähem. 2001. a esitati PRIA-le 1550 taotlust nõuandetoetuse saamiseks. Nendest kanti nõuandetoetuse registrisse 1525 ning kinnitati toetuse saajaks 1410. Aasta jooksul esitati PRIA-le 1423 aruannet nõuandetoetuse väljamaksmiseks. Nendest kinnitati toetuse väljamaksmiseks vaid 1134.

5.7.2. Maakondliku nõuande tellimine

Grupinõuanne on töö ühe spetsiifiliste vajadustega grupiga. Grupinõustamine sisaldab erialaseid (taime-, loomakasvatus, majandus jpm) üritusi. Rühmale suunatud teave peab olema otseselt seostatav praktiliste tegevustega ja võimaldama pakutut tootmises rakendada.

Grupinõustamise ja projektide tellimise eesmärk on anda põllumajandustootjatele ja maaelanikele võimalus osaleda neile vajalikel infoüritustel ning saada infomaterjale neile sobiliku tasu eest. Grupinõuande ja maakondlike projektide finantseerimise vajaduse üle otsustavad maavalitsuste spetsialistid, kes oskavad selgemini määratleda piirkonna tootjate vajadusi.

Grupinõuandeürituste temaatika 2001

Joonis 4.

Tabel 13. Läbiviidud grupiüritusi 1999–2001

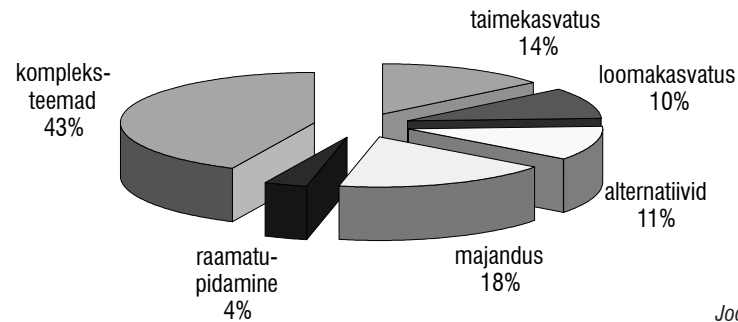
Näitaja	1999	2000	2001
grupiürituste lepinguid	167	185	147
kokku osalejaid	4 281	5 208	3 368
keskmiselt ühe ürituse pikkus	8 tundi	7 tundi	6 tundi
osalejate arv ühe ürituse kohta	25	28	24
osavõtutasu keskmiselt ühe ürituse kohta	40 kr	18 kr	24 kr

Maakonnas viidi läbi 314 õppepäeva, anti välja 9 erinevat maakondlikku infolehte jne. 2001. a anti maakondlikku tähtsust omavad ning ainult konkreetse maakonna tootjatele suunatud projektid otse maakondlike nõuandekomisjonide otsustada.

Enamik õppepäevi korraldati osavõtjatele tasuta, kokku osales õppustel 5140 inimest ning ühel õppepäeval oli keskmiselt 55 osalejat.

Maakondlikud õppepäevad valdkonniti

Joonis 5.

5.7.3. Maailmapanga põllumajandusprojekt

1996. a augustis käivitunud Maailmapanga põllumajandusprojekt oli kavandatud nende põllumajanduse valdkondade finantseerimiseks, mille jaoks riigil puudus piisav eelarveline kate. Põllumajandusliku nõuandeteenistuse komponent koosnes järgmistest valdkondadest: (a) eranõuandeteenistuse toetamise skeem; (b) avalike nõuandeteenuste tugevdamine (tehniline abi ja väljaõpe) ja (c) maaregioonide informatsioonikeskuste toetamine.

2002. a alguses lõppenud projekti jooksul toimus palju erinevaid nõustajate koolitusi: osalusmeetodi põhimõtete tutvustamine, efektiivsustreeningud, grupinõustamise ja projektijuhtimise koolitus ning erialaoskuste arendamiseks majanduskonsulentide ning teiste erialade nõustajate koolitus (loomakasvatus, taimekasvatus, majandus, sh turustamine, alternatiivid, keskkonnakaitse, metsandus).

Oluline töö on tehtud nõuandetegevuse monitooringus ja kvaliteedi hindamisel. Monitooringuta saaksime vaid ennustada, kas ettevõtjad ka pakutavast kasu saavad. Senised uuringud on näidanud väga kõrgeid hinnanguid nõustajate tegevusele: 81% põllumajandustootjaid arvas, et saadud nõuanne oli väärt seda raha, mida tema ja riik maksid nõuande eest ning 90% tootjaid soovis jätkata tööd sama konsulendiga.

2000. ja 2001. a olulisemaiks tegevusteks on olnud nõustajate koostöögruppide arendamine. Korraldatud on konverents erinevate valdkondade nõustajate kokkuviiamiseks, algatatud ideegrupi tegevus, ergutatud teadlaste omavahelist koostööd, käivitatud Põllu- ja Maamajanduslikku Informatsioonilevi Koordineeriva Keskuse (PIKK) tegevused, koostatud põllumajandusnõustajate kodulehekülg (www.epk.ee) ning PIKK portaal (www.pikk.ee).

Lisaks otsese nõuandetegevuse arendamisele on tähelepanu pööratud ka kõrvalsektoritele: põllumajandusteaduste arengukava koostamine, erametsanduse nõustamise korraldus, kutsekoolide arendamine täiendõppekeskusteks, maainfokeskuste teenusketi arendamine. Loodud on infoleht "Hüva Nõu". Nõustajatele ja nende tugikeskustele on võimaldatud nende tegevuseks hädavajaliku tehnika ostmist.

Tabel 14. Maailmapanga põllumajandusprojektist eraldatud raha nõuandetegevuseks 1997–2001

Valdkond	Eraldatud kr
Individuaalnõuande toetus	15 754 599
Koolitused tootjatele ja nõustajatele	3 367 142
Strateegiate kavandamine	1 400 000
Informatsioonilevi korraldamine	4 535 000
Küsitlused nõuande kasutamise monitooringuks	820 000
Maainfokeskuste arendamine	580 000
Tehnika hankimine	2 226 958
KOKKU	27 682 151

5.8. Põllumajandusteaduste olukord

1999. aastal tõdeti, et põllumajandusteadused on suuresti arenenud iseregulatsiooni teel ning nende arendamiseks puudub riigi huvisid väljendav kava. Sellest lähtuvalt asuti Põllumajandusministeeriumi eestvedamisel koostama Eesti põllumajandusteaduste arengustrateegiat ja tegevuskava, mis peaks sel aastal jõudma Vabariigi Valitsusele kinnitamiseks. Dokument on esimene suurem samm põllumajandusteaduste ees seisvate probleemide määratlemisel ja analüüsimisel ning võimalike lahenduste pakkumisel ja eesmärkide püstitamisel.

Sõltuvalt olemasolevast baasist, selle arendamise vajadustest ning uurimistöö valdkondade ja prioriteetide kindlaksmääramisest, seisab ees põllumajandusteaduste organisatsioonilise ja temaatilise struktuuri ümberkujundamine. 2001. aastal jätkas Põllumajandusministeerium oma valitsemisalas olevate teadus- ja arendusasutuste struktuuri muutmist. 01.01.2002 liideti Eesti Põllumajanduse Mehaniseerimise Instituut Eesti Maaviljeluse Instituudiga.

Loomisel on ühtne katsejaamade võrk ja laboratoorne baas Taimse Materjali Kontrolli Keskuse koosseisu. Katsejaamade võrgu ülesandeks oleks nii sordivõrdluskatsete läbiviimine kui ka katsete läbiviimise teenuste pakkumine teadussüsteemile ja laiemalt kogu põllumajandussektorile. Ühtne laboratoorne baas hakkab teenindama riiklikke järelevalveorganisatsioone ja teadusasutusi ning samuti kogu põllumajandussektorit.

Eesti Maaviljeluse Instituut (EMVI)

Uue põhimääruse järgi on EMVI tegevusvaldkonnaks põllumajanduskultuuride kasvatamise, koristusjärgse töötlemise ja säilitamise alus- ja rakendusuuringud, arendustegevus ja innovatsioon ning põllumajandustehnika katsetamine.

2001. a töötas EMVIs 31 teadurit, neist kolmandikul on doktorikraad ja kolmandikul vanust alla 50 eluaasta. Eesti Põllumajanduse Mehhaniseerimise Instituudis (EPMI)

töötas 14 teadurit, kellest enamik on teaduste kandidaadid või doktorid. Alla 50 eluaasta on vaid kahel teaduril.

EMVIs tehti 2001. a peamiselt taimekasvatuse arendamiseks ja põllumajandussaaduste konkurentsivõime tõstmiseks vajalikke rakenduslikke teadusuuringuid. Korraldati põllumajandusteaduste alane seminar "Agrokeemia – minevik, olevik, tulevik" ja koostati põllumajandussaaduste konkurentsivõime tõstmise eesmärgil kogumik "Õlikultuuride kasvataja käsiraamat". Rakendati Eesti-Taani koostööprojekte "Taimekaitsealase arvuti-nõustamise süsteemi katsetamine ja rakendamine Eestis" ning "Hea Kaitse Tava".

EPMIs tegeleti põllumajandustehnoloogiate ja -masinate uurimise ning täiustamisega ja põllumajandusmasinate katsetamisega. Põllumajandustehnika katselabor kujundati ELi nõuete kohaselt ümber. Alustati põllumajandustehnika ja traktori katsetus- ja ohutustehniliste standardite väljatöötamist.

Jõgeva Sordiaaretuse Instituut (Jõgeva SAI)

Jõgeva SAIs oli möödunud aastal teadureid kokku 20, neist umbes kolmandik on teaduste kandidaadid või doktorid. Alla 50-aastaseid on teadurite hulgas 9.

2001. aastal tegeleti instituudis tera- ja kaunviljade, õlikultuuride, kartuli, köögivilja ja söödakultuuride sordiaaretuse ja -parandusega. Tehti lina agrotehnoloogia, uute heintaimeliikide sortide seemnekasvatuse agrotehnika ja karjamaade seemnesegude sobivuse selgitamise uuringuid. Osaleti geneetiliste ressursside kogumise ja säilitamise rahvusvahelistes koostööprojektides ning korraldati rahvusvahelise koostööprogrammi PSO 98/ES/1/1 "Riiklik ja erapartnerlus Eesti sordiaaretuses" lõpuseminar.

Akadeemiline põllumajanduslik kõrgharidus

2001. a täitus 50 aastat Eesti Põllumajandusülikooli (EPMÜ) asutamisest. Nagu kõigil kõrgkoolidel, tuleb ka EPMÜ-l kaasas käia kõrgharidusmaastikul toimuvate muutustega ning teha jõupingutusi konkurentsivõimelise hariduse võimaldamiseks.

Lähtuvalt EPMÜ arengukavast aastani 2006 töötati mullu välja ülikooli 2001/2002. õa arendusülesanded, mille kohaselt tuleb jätkata ülikooli reorganiseerimist, parandada juhtimist ja ühiskonnale suunatud tegevust, suurendada integratsiooni teadus- ja arendustegevuses, samuti võtta kasutusele abinõusid õppetöö edasiarendamiseks ja kvaliteedi parandamiseks, infrastruktuuri ülalpidamiskulude vähendamiseks ning optimaalseks ruumikasutuseks.

Aktiivselt tegutseti õppekavade reformimisel. Töötati välja õppekavade koostamise juhend ja uued Bologna Deklaratsioonist tulenevale 3+2 süsteemile vastavad õppekavad, samuti uus õppekavade valdkondade, suundade ja erialade nomenklatuur.

Tabel 15. Põllumajandusministeeriumi valitsemisalas olevate teadusasutuste riiklik finantseerimine 1996–2001

Asutus	Aasta	Siht-finantseerimine	Infrastruktuur	Uurimis-toetus	Kokku	Tööde ja teenuste ostmiseks	Valitsemisala investeringud
Eesti Maaviljeluse Instituut	1996	1508	566	426	2500	1131	
	1997	1324	342	475	2141	2428,5	
	1998	1300	342	507	2149	1375	
	1999	1585	385	335	2305	2004	
	2000	1427	385	405	2217	3292	150
	2001	1420	512	270	2202	3902	775
Jõgeva Sordiaaretuse Instituut	1996	1492	564	285	2341	2087	
	1997	1178	1032	100	2310	2255	
	1998	1500	1032	190	2722	2400	
	1999	1860	1059	100	3019	2595	
	2000	1720	1041	111	2872	3958	290
	2001	1725	1300	220	3245	3425	560
Eesti Põllumajanduse Mehhaniseerimise Instituut	1996	323	130	141	594	744	
	1997	0	84,1	112	196,1	1733	
	1998	0	84,1	159	243,1	1636	
	1999	0	76,4	15	91,3	1618,4	
	2000	0	96,3	110	206,3	2046	352
	2001	0	80	234	314	2700	540

2001. aastal toimus vastuvõtt 22 erialale, neist neljale võeti vastu ainult riigitellimusvälistele õppekohtadele. Viimaste hulka kuulusid ka kõik majandus- ja sotsiaalteaduskonna erialad. Riigieelarvelistele kohtadele oli viimaste aastate suurim konkurss Eesti Põllumajandusülikoolis – 9,83 avaldust kohale. Populaarseimad erialad olid jätkuvalt kinnisvara planeerimine ja hindamine, maastikukaitse ja hooldus ning loodusvarade kasutamine ja kaitse. Ka kõige väiksema populaarsusega erialade (loomakasvatuse, põllumajandustehnika) puhul oli konkurss üle nelja avalduse kohale.

2002. a algul õpib EPMÜs kokku ligi 3850 õppurit, neist kraadiõppes 464. Möödunud aastal oli EPMÜ lõpetajate arv põhiõppes 317, magistriõppes 36, doktoriõppes 6 ja õpetajakoolituses 15. 2001/2002. õppeaastal võeti ülikooli vastu põhiõppesse 956 (sellest kaugõppesse 227), magistriõppesse 114, doktoriõppesse 26 ja õpetajakoolitusse 17 õppurit. Kokku võeti vastu 1113 õppurit, mis on eelmise aastaga võrreldes ligi 2,5% vähem. Riikliku koolitustellimusega õppekohti oli põhiõppes 340.

5.9. Põllumajandusmuuseumide tegevus

Põllumajandusministeeriumi haldusalas on kolm põllumajanduse ajaloo kogumise, uurimise ning üldsusele vahendamise tegevust muuseumi:

- Eesti Põllumajandusmuuseum Ülenurmes,
- C. R. Jakobsoni Talumuuseum Kurgjal,
- Eesti Piimandusmuuseum Imaveres.

Muuseumide tegevussuunad on määratletud nende eripäraga.

Eesti Põllumajandusmuuseum kogub, uurib, säilitab ja vahendab üldsusele Eesti põllumajandust ja talurahva ajalugu kajastavaid kultuuriväärtusega esemeid. Põllumajandusmuuseumi kogude eesmärk on säilitada võimalikult mitmekülgset ja ülevaatlikult Eesti põllumajanduse arengut, põllumajanduses toimunud muutusi ning omapära esemelise, foto- ja dokumendimaterjali näol.

Näitused kajastavad teraviljakasvatust, linaharimist, linnu- ja loomakasvatust ning aiandust ja mesindust Eestis läbi aastasade. Tõllakuuris on võimalik tutvuda endis-aegsete veo- ja sõiduvahenditega. Muuseumi väärtuslikumaks osaks on unikaalne põllutöömasinate kogu.

Esialgsetel andmetel külastas 2001. a põllumajandusmuuseumi üle 30 000 huvilise ja toimus hulgaliselt meelelahutusüritusi (Tartu sügisnäitus, linalaat jne) ning avati ajutisi näitusi ("Kartul – meie teine leib", "Kuritööst kurioosiumideni" jne). Jätkus hea koostöö koolide ja lasteasutustega (projekt "Kahtepidi kanepist", leivanädal ja palju muud huvitavat).

C. R. Jakobsoni Talumuuseum kogub, uurib, säilitab ja vahendab üldsusele Carl Robert Jakobsoni ja tema perekonna elu ning tegevust iseloomustavaid, samuti 19. saj teise poole talumajapidamist kajastavaid kultuuriväärtusega esemeid. Muuseumis tutvustatakse näitlikult Jakobsoni-aegseid talutöid (sh loomapidamine).

2001. a külastas talumuuseumi üle 30 000 huvilise. Muuseumis korraldati temaatilisi õppeprogramme ning talutööde ja maaeluga seotud tegevuste tutvustusi ("Vastlad talus", "Talupäev", "Jõulud talus" jne). Teist aastat järjest toimus koostöö Pärnu teatriga "Endla", kes etendas Kurgjal oma suveetendust "Meil aiaäärne tänavas". Koostööd

tehakse C. R. Jakobsoni elust ja tegevusest huvitatud koolidega.

C. R. Jakobsoni Talumuuseum on suutnud säilitada talumajapidamise vastavalt Jakobsoni aegsetele traditsioonidele. Samuti on muuseum kujunenud oma suure territooriumiga (85 ha) heaks kokkutulekute ja laagrite korraldamise kohaks.

Eesti Piimandusmuuseum kogub, uurib, säilitab ja vahendab Eesti piimatööstuse ajalooga seotud kultuuriväärtusega esemeid. Muuseumis on eksponeeritud piimatöötlemiseseadmed ja inventar. Eesti Piimandusmuuseum töötab külastajatele avatud muuseumina alates 14. juulist 2001.

Koostatud on püsiekspositsioon, valmisid ruumid ja korrastati haljastus. Esimene püsiekspositsioon läbi kahe korruse annab põgusa ülevaate alates piimandustegevuse algusest mõisameiereide näol ning piimanduse arengust taludes XIX sajandi lõpus ja XX sajandi alguses. I korrusel on jäädvustatud ühistegelikel alustel töötanud meierei koos sisseseadega.

2001. aastal valmistati koostöös Eesti Tervishoiumuuseumiga ette nüüdisaegseid piimatoodete pakendeid tutvustav ja piima tarvitamist propageeriv näitus "Piim ja tervis" (avamine Eesti Piimandusmuuseumis toimus 9. veebruaril 2002).

Tegeliku ülevaate külastajate arvust saab mõne aja möödudes, kuid juba 2001. a külastas muuseumi esialgsetel andmetel 1000 huvilist. Muuseumi asukoht on soodne ja 2002. aastaks on oodata huviliste hulga suurenemist.

Maailmas on üldtunnustatud seisukoht, et muuseumid esindavad ühiskonda tema suhetes mineviku ja tänapäevaga. Muuseumide tegevuse eesmärgiks on nii ajalooliste kui tänapäeva kultuuriväärtuste väljavalimine, kogumine, lahtimõtestamine ja edasiandmine. Säilitades, tõlgendades ja vahendades seda pärandit, loovad muuseumid ühiskonnale võimaluse tundma õppida, analüüsida ja väärtustada nii oma kultuuri kui ka selle arengut läbi aegade.

**Põllumajandusministeeriumi valitsemisala eelarve
2000.– 2002. aastal (tuhandetes kroonides)
institutsioonide järgi**

	2000. a	2001. a	2002. a
Põllumajandusministeeriumi valitsemisala kokku	682 412,40	735 421,00	826 384,20
Põllumajandusministeerium	401 320,90	443 045,40	510 524,30
sh ülalpidamiskulud	25 932,10	28 151,10	33 065,10
riigi poolt ostetavad tööd ja teenused	61 994,80	56 054,30	53 709,30
sellest välisprojektide kaasfinantseerimine	5 443,00	8 095,20	9 580,00
toetused kokku	6 885,00	4 000,00	396 596,50
sh talupidajate koolitus- ja konsulentteeninduse kulud	1 953,00	2 000,00	0
ühistegevuse toetuseks	2 432,00	2 000,00	0
põllumajandustootjate mittetulundus- likele organisatsioonidele	2 500,00	0	0
sellest SAPARDi kaasfinantseerimine			60 500,00
rahvusvaheliste organisatsioonide liikmemaksud	2 099,00	2 220,00	2 153,40
sihtotstarbelised ülekanded põllumajandustootjatele	304 410,00	352 620,00	0
sellest SAPARDi kaasfinantseerimine	55 725,00	63 090,00	0
sihtotstarbelised ülekanded	0	0	9 300,00
sellest :			
Eestimaa Põllumajandustootjate Keskliidule			300,00
MTÜ Eesti Maaturismile			300,00
Eestimaa Talupidajate Keskliidule			3 100,00
MTÜ Põllumajandus-Kaubanduskojale			4 600,00
Eesti Konjunktuuriinstituudile			1 000,00
toiduainete julgeolekuvaru ostmiseks			25 000,00
Töötasuvahendid tulemusjuhtimise rakendamiseks	0,00	6 274,40	6 109,90
Maaparandusbürood	42 719,24	36 427,90	18 232,50
sh ülalpidamiskulud	15 012,94	12 907,90	12 553,50
riigi poolt ostetavad tööd ja teenused	25 602,30	21 520,00	5 679,00
sellest дренаazi korrastamise projekti kaasfinantseerimine	3 840,00	3 590,00	0
maaparandusühistute- ja liitude tegevuse toetuseks	2 104,00	2 000,00	0
Maaparanduse Ehitusjärelvalve- ja Ekspertiisibüroo	1 123,96	1 211,40	1 430,60
sh ülalpidamiskulud	1 123,96	1 211,40	1 178,40

156

Eelarve 2000. –2002. aastal

riigi poolt tööde ja teenuste ostmiseks			252,20
Riigiteadusasutused	10 096,30	8 402,00	10 436,00
sh tegevuskulud	2 024,30	1 892,00	1 836,00
omatulude arvel tehtavad kulud	8 072,00	6 510,00	8 600,00
Jäneda Õppe- ja Nõuandekeskus	8 611,30	9 722,60	9 216,10
sh ülalpidamiskulud	5 100,00	7 592,60	7 016,10
riigi poolt ostetavad tööd ja teenused		1 000,00	1 000,00
õppevahendid, sõidusoodustused, stipendiumid	21,30	0	0
omatulude arvel tehtavad kulud	3 490,00	1 130,00	1 200,00
Põllumajandusmuuseumid	5 381,70	5 588,20	5 908,50
sh ülalpidamiskulud	4 943,10	5 143,20	5 431,50
materjalide soetamine	55,60	55,00	55,00
omatulude arvel tehtavad kulud	383,00	390,00	422,00
Veterinaar- ja Toiduamet	68 630,10	66 975,70	64 680,00
sh ülalpidamiskulud	63 685,10	63 128,50	61 180,00
toitlustamine	1 040,00	47,20	0
riigi poolt ostetavad tööd ja teenused	2 255,00	2 800,00	2 000,00
omatulude arvelt tehtavad kulud	1 650,00	1 000,00	1 500,00
Veterinaar- ja Toidulaboratoorium	23 595,10	26 309,00	29 109,20
sh ülalpidamiskulud	15 257,10	15 129,00	15 665,60
materjalide soetamine	5 517,00	7 220,00	8 503,60
omatulude arvel tehtavad kulud	2 821,00	3 960,00	4 940,00
Taimetoodangu Inspeksioon	21 519,00	25 702,00	29 108,10
sh ülalpidamiskulud	20 312,00	24 692,00	28 058,10
toitlustamine	728,00	0	0
materjalide soetamine	79,00	100,00	90,00
riigi poolt ostetavad tööd ja teenused	160,00	910,00	960,00
omatulude arvel tehtavad kulud	240,00	0	0
Taimse Materjali Kontrolli Keskus	12 868,50	14 197,80	20 440,50
sh ülalpidamiskulud	9 127,00	9 077,80	15 270,50
materjalide soetamine	906,50	1 400,00	2 000,00
riigi poolt ostetavad tööd ja teenused	228,00	520,00	370,00
omatulude arvel tehtavad kulud	2 607,00	3 200,00	2 800,00
Tõuaretusinspeksioon	14 622,30	14 514,00	17 445,20
sh ülalpidamiskulud	2 622,30	2 514,00	2 445,20
sihtotstarbelisteks ülekanneteks tõuaretusele	12 000,00	12 000,00	15 000,00
Jõgeva Seemnekeskus	4 631,00	0	0
sh ülalpidamiskulud	1 349,00	0	0
materjalide soetamine	547,00	0	0
omatulude arvel tehtavad kulud	2 735,00	0	0

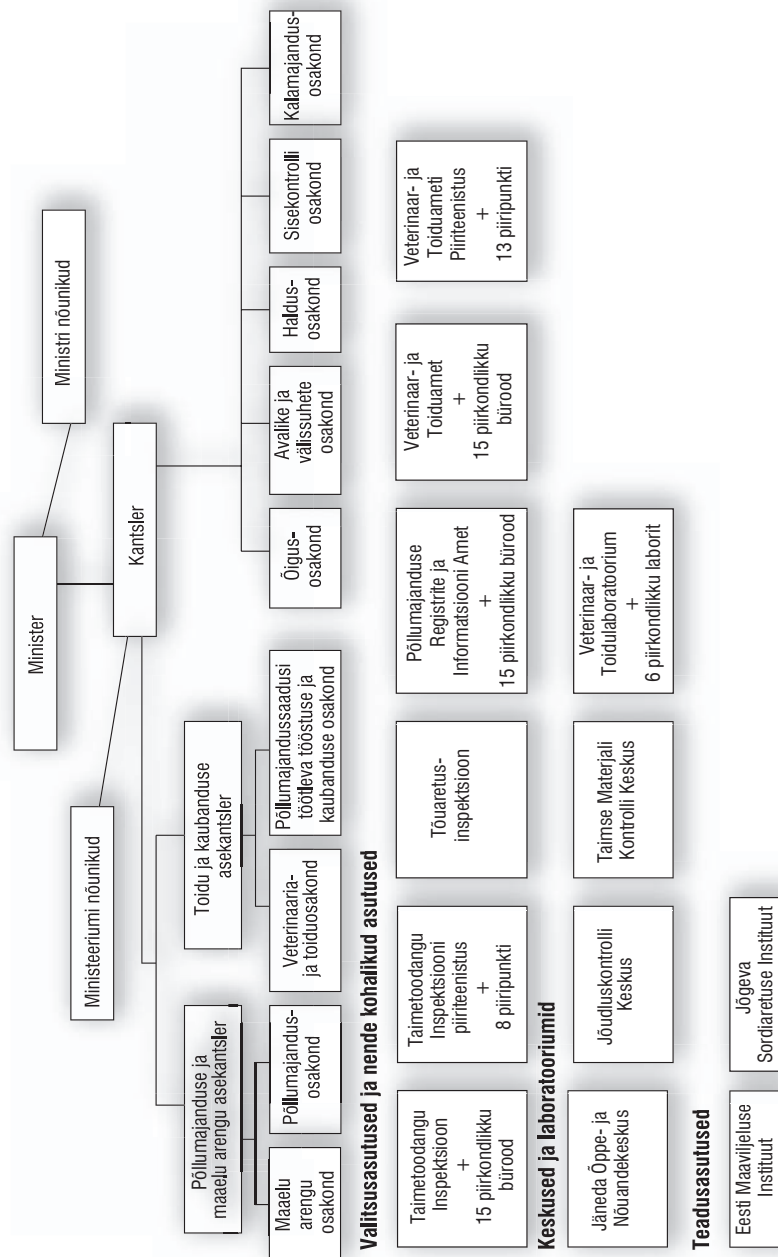
Eelarve 2000. –2002. aastal

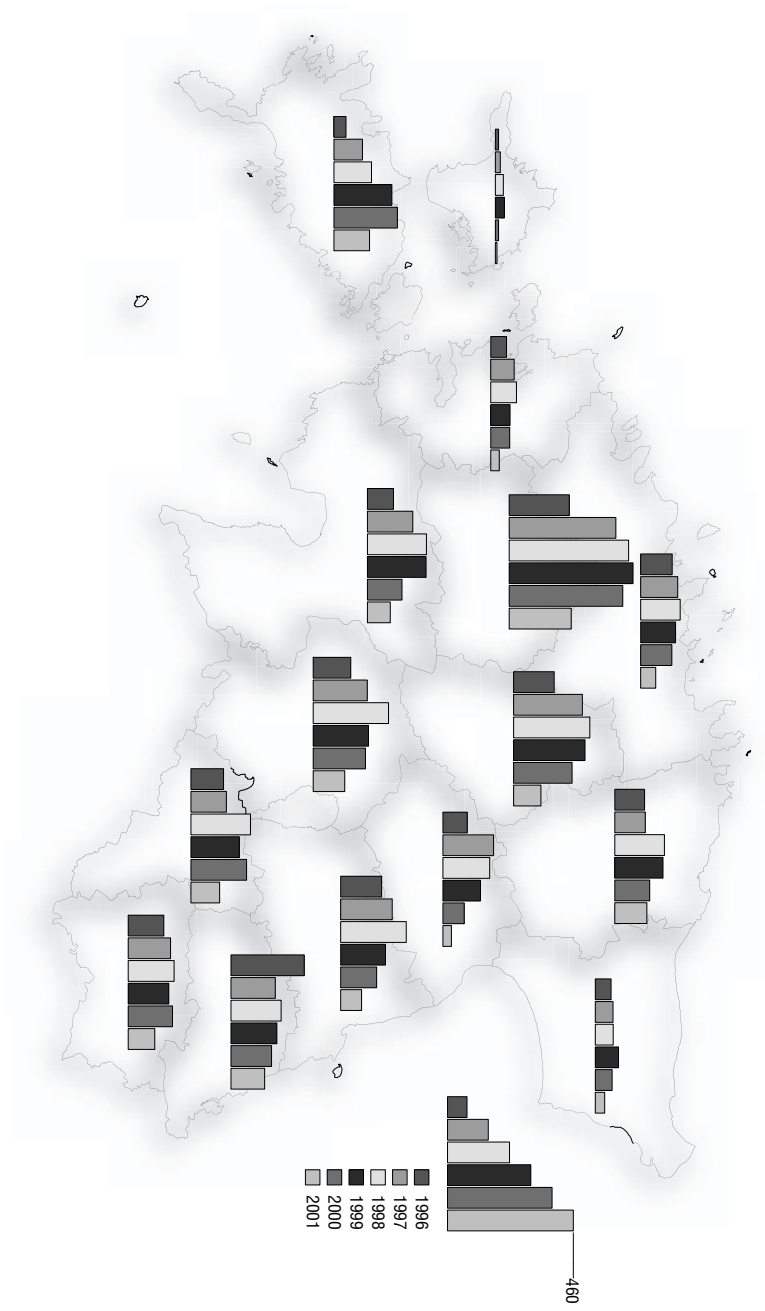
157

Jõudluskontrolli Keskus	16 986,30	13 337,00	12 177,70
sh ülalpidamiskulud	13 296,30	9 027,00	8 777,70
omatulude arvel tehtavad kulud	3 690,00	4 310,00	3 400,00
Põllumajanduse Registre ja Informatsiooni Amet	5 439,70	26 983,60	32 065,60
sh ülalpidamiskulud	5 439,70	26 883,60	31 330,60
riigi poolt ostetavad tööd ja teenused	0	100,00	735,00
Põllumajandusministeeriumi valitsemisala investeeringud	37 066,00	27 240,00	44 500,00
sh ehituseks	4 684,00	0	0
kapitaalremondiks	24 003,00	21 400,00	17 527,00
ülekanneteks teistele sektoritele	0	0	15 600,00
soetuseks	8 379,00	5 840,00	11 373,00
Infotehnoloogiakulud	7 626,00	9 490,00	15 000,00
Muud kulud	175,00	0	

2000. aastal likvideeriti Jõgeva Seemnekeskus, mis liideti Jõgeva Sordiaretuse Instituudiga. 2001. aastal nimetati Põllumajanduse Registre ja Informatsiooni Keskus ümber Jõudluskontrolli Keskuseks. Kuni 2001. aastani maksti põllumajandustootjatele toetusi realt "sihtotstarbelised ülekanded põllumajandustootjatele. 2002. aastal realt "toetused". Investeeringutest ülekanneteks teistele sektoritele on kavandatud aktsiaseltsile Loomsete Jäätmete Käitlemise AS seadmete soetamiseks.

Põllumajandusministeeriumi struktuur

Nõustamislepingud 1996-2001

